

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ

Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας

49

184

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ
ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΙΣ ΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΤΑΞΕΙΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΤΥΠΟΙΣ
Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΡΩΝ 41, ΑΘΗΝΑΙ
1932

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

Καὶ ἡ δευτέρα ἔκδοσις τοῦ ἔργου μου εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων Πειραιῶς εἰς διαδήλωσιν ὅτι ζῶντάν διατηρῶ τὴν ἀγάμνησιν τῆς ὑποστηρίξεώς των καὶ εἰς πίστωσιν τοῦ ἀρρήκτου τῶν δεσμῶν.

Ἐγγραφον ἐν Καλαβρύτοις τῇ 10 Ἰανουαρίου 1932

Κ. ΜΠΑΚΑΝΑΚΗΣ

Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημ. σχολ. Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Πολλοὶ διδάσκαλοι ἐζήτησαν καὶ ζητοῦν ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἀπὸ τὰ βιβλιοπωλεῖα τὸ βιβλίον μου, διότι, ὡς γράφουν, εἶνε ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα. Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον προβαίνω εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσίν του. Ὁμολογῶ δὲ ὅτι τὸ κάνω μὲ ὄλως ἰδιαιτέραν καὶ πολλὴν εὐχαρίστησιν, διότι ἡ ζήτησις τοῦ ἔργου μου ἀπὸ ἐργάτας τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ὑπόδειξις τὴν ὁποῖαν σημειοῖ εἰς τὴν μετὰφράσιν τῆς Παιδαγωγικῆς Conrad (Τόμος Β'. τεῦχος β' «Γ'λωσσικὰ μαθήματα» σελ. 35, 36 ὑπόσημ. 2.) ὁ διακεκριμένος παιδαγωγός μας κ. Γεωργακάκης εἶνε ἡ μεγαλυτέρα δι' ἐμὲ ἱκανοποίησις καὶ ἡ καλύτερα ἐπιβράβευσις τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκπαιδεύσεως προσπαθειῶν μου.

Κάθε, ὡς γνωστόν, πραγματεία καὶ ἡ τελειότερα ἀκόμη παρουσιάζει κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς κενά. Τοιαῦτα, ὡς ἦτο ἐπόμενον, παρουσίασε καὶ τὸ βιβλίον μου. Τοῦτο ἐπέβαλε τὴν εἰς τινὰ μέρη τροποποίησιν, τὴν ἀνάπτυξιν πρὸς σαφεστέραν διατύπωσιν τῶν διανοημάτων καὶ ἐν γένει τὴν κατὰ πολὺν βελτίωσιν τοῦ περιεχομένου του.

Ἡ δευτέρα ἔκδοσις τοῦ βιβλίου μου λαμβάνει χώραν εἰς ἐποχὴν, πὺν εἶνε εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ. Κάθε παιδαγωγικὴ ὁμιλία, γραπτὴ ἢ προφορικὴ, περὶ αὐτὸ στρέφεται καὶ δικαίως. Ἐπιβάλλεται ὅθεν νὰ γράφουν μερικὰ δι' αὐτὸ εἰς τὸν πρόλογον αὐτόν. Τοῦτο καθίσταται πολὺν περισσότερον ἐπιτακτικόν, διότι τὸ βιβλίον μου ἠπλώσε τὰς ἀρχὰς τοῦ Σχολείου Ἐργασίας πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ σχολείου τούτου.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ σχολεῖον ἐργασίας εἶνε τὸ ζῶν σχολεῖον. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει πάντοτε μὲ τὴν ἐμ-

φάνισιν μιᾶς νέας παιδαγωγικῆς γνώμης, οἱ θανμασταὶ τοῦ ἀπὸ ὑπέρομετρον ἐνθουσιασμόν καὶ ἴσως, ἄς μοῦ ἐπιτροπῇ ἢ ἔκφρασις, καὶ ἀπὸ ἄγνοίαν γενικῶς τῶν τοῦ σχολείου τὸ μεταβάλλουν ἀπὸ σχολεῖον ἐργασίας εἰς σχολεῖον βωβὸν καὶ στεῖρον, ἵνα μὴ ἄλλως τὸ χαρακτηρίσωμεν.

Πρῶτος τῆς μαθήσεως ὄρος εἶνε νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς νὰ **μανθάνῃ μόνος του** καὶ ὁ δεύτερος καὶ τελευταῖος νὰ τοῦ προσφέρωνται **καταλλήλως** πρὸς μάθησιν.

Τὸ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ δὲν προσέθεσε, κατὰ τὴν γνώμην μου, τίποτε ἄλλο ἐν προκειμένῳ ἢ τὸν ὄρον **καταλλήλως** ἐν ἄλλῃ ἐννοίᾳ.

Οἱ θανμασταὶ τοῦ ἐκείνοι, περὶ τῶν ὁποίων ἀνωτέρω γίνεται λόγος, ἀποκρούουν σχεδὸν τὸ νὰ προσφέρωνται καὶ ἐπομένως καὶ τὸ **καταλλήλως**. Δέχονται δὲ μόνον τὸν πρῶτον ὄρον καὶ αὐτὸν μὲ κάποιαν ἀσάφειαν ὡς πρὸς τὸ πῶς νὰ **μανθάνῃ μόνος του τὸ παιδί** καὶ ὡς πρὸς τὸ πῶς νὰ **μάθῃ** νὰ **μανθάνῃ**. Ἐντεῦθεν ἡ ἰδική των ἐκτροπὴ καὶ ἡ παραμόρφωσις τοῦ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ γνωρίζουν καλὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τὰς ἀπαιτήσεις του, τὸν μαθητὴν καὶ μέχρι ποίου σημείου δύναται νὰ **μανθάνῃ** ὁ μαθητὴς **μόνος του**, καὶ ἀκόμη τὸ πῶς δύναται νὰ κατορθωθῇ νὰ **μάθῃ** νὰ **μανθάνῃ μόνος του** ὁ **μαθητὴς** δὲν τίθεται εἰς ἀμφισβήτησιν ὁ ὄρος νὰ προσφέρωνται **καταλλήλως**. Ἄλλως τε τὸ νὰ προσφέρωνται πάντοτε καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἐθεωρήθη **ἐπιβεβλημμένον**. Μόνον ἢ ἐννοία τοῦ **καταλλήλως** διέφερον.

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν τὸ νὰ προσφέρωνται **καταλλήλως** μετεφράζετο νὰ προσφέρωνται διὰ τῶν **σταδίων**. Τόση δὲ ἦτο καὶ τότε ἡ ὑπερβολὴ ἀπὸ τοὺς πάντοτε ὑπερβολικοὺς καὶ ἐν γένει ἀντικανονικοὺς, ὥστε Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἀκούων ἀπὸ ἐξεταζομένους κατὰ τὰς ἐξετάσεις μαθητᾶς τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου νὰ ὁμιλοῦν μόνον περὶ **σταδίων** καὶ χάσας τὴν ὑπομονὴν του ἠρώτησε μὲ χαρακτηριστικὴν ἐκπληξιν τὸν παρακαθήμενον Τμηματάρχην του σοφὸν παιδαγωγὸν καὶ πρόδρομον τρόπον τινα τῶν δημιουργῶν τοῦ σημερινοῦ σχολείου ἐργασίας. «**Μὰ μόνον στάδια ὑπάρχουν στὴν**

Παιδαγωγική κ.λ.π.: Καὶ ὁ Τμηματάρχης ἀπαντᾷ χαρακτηριστικῶς: Πῶς θὰ ζήσουμε καὶ μεῖς, Κύριε Ὑπουργέ, ἀν ἀφήσουμε τὰ στάδια...;

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τὸ Καταλλήλως ἐξημερεύεται κατὰ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀβίαστον τρόπον, ἐπεισοδιακῶς καὶ χωρὶς νὰ φαίνεται τὸ ἐπίτηδες.

Τὸ σχολεῖον εἶνε μία κακὴ παρένθεσις εἰς τὸν βίον τοῦ παιδιοῦ. Κακὴ, ἀλλ' ἀναγκαία. Τὸ τέλειον θὰ ἦτο, ἂν ἐγίνετο νὰ εὐρεθῆ τὸ παιδί εἰς θέσιν νὰ σπουδάσῃ καὶ νὰ μάθῃ τὴν ζωὴν καὶ ὅλα τὰ δικά της μόνο του, βλέπον, ἐρευνῶν, ἐρωτῶν καὶ πληροφοροῦμενον ἀπὸ τὴν ζωὴν τὰ τῆς ζωῆς χωρὶς ἢ ζωὴ αὐτὴ νὰ τὸ γνωρίζῃ. Αὐτὸ ὅμως εἶνε ἀδύνατον. Τὰ ἔτη τῆς ζωῆς εἶνε ὀλίγα καὶ αἱ γνώσεις τῆς ζωῆς ὄχι μόνον εἶνε πολλαί, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐδρίσκονται εἰς τὸ σημεῖον, ποὺ ἐκ τύχης στέκει τὸ παιδί, οὔτε εἰς τὰ σημεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐκ τύχης θὰ περάσῃ αὐτό. Εἶνε ἐσπαρμέναι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τοῦ σχολεῖου καὶ τοῦ διδασκάλου.

Τὸ σχολεῖον ἐθεωρήθη καὶ θὰ θεωρεῖται πάντοτε ὄχι ὡς προφυλακτικῆριον κατὰ τῆς κακοκαιρίας, ἀλλ' ὡς ἡ περιοχὴ ἐν σμικρῷ τῆς ζωῆς καὶ ὁ διδάσκαλος, ὄχι ὁ παιδονόμος, ἀλλὰ τὸ στόμα τῆς ζωῆς.

Τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ σχολεῖου καὶ τοῦ διδασκάλου ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὸ τὸ σχολεῖον ἐργασίας, διότι ἄλλως θὰ εἶχε προτείνει τὴν κατάργησίν των. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἀναγνωρίζει πρόπει κατ' ἀνάγκην ν' ἀποδεχθῆ καὶ τὸν δεύτερον ὅρον τῆς μαθήσεως **Νὰ προσφέρωνται καταλλήλως.**

Τὸ νὰ προσφέρωνται καταλλήλως προϋποθέτει α') Κατάλληλον διδασκτικῆριον καὶ ἐφωδιασμένον μὲ τὰ ἀπαραίτητα διδασκτικὰ ὄργανα. β') Μορφωμένον διδάσκαλον, ἱκανὸν καὶ κατάλληλον ν' ἀντικαθιστᾷ τὴν ζωὴν εἰς ὅλας τῆς τὰς μορφὰς καὶ σχέσεις καὶ νὰ δίδῃ ἐκ μέρους τῆς τὰς ἀπαντήσεις εἰς τὸν μαθητὴν, τὸν διαρκῶς, ὡς συμβαίνει καὶ ὡς πρέπει νὰ συμβαίῃ τῇ ἐπεμβάσει τοῦ διδασκάλου, ἀποροῦντα ἢ ἐρωτῶντα. γ') Κατάλληλα διδασκτικὰ καὶ βοηθητικὰ βιβλία. Βιβλία, ποὺ νὰ τὰ λέγουν ὅλα καὶ νὰ μὴ λέγουν τίποτα. Βιβλία, ποὺ νὰ κάνουν τὸν μαθητὴν νὰ μανθάνῃ μόνος του καὶ νὰ μανθάνῃ νὰ

μανθάνη μόνος του. Βιβλία, πού ν' ακολουθοῦν τὴν κεντρικὴν γραμμὴν τοῦ σχολείου ἐργασίας, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶνε: «μόνον ὅσα μαθαίνει μόνος του ὁ μαθητής, μόνον αὐτὰ γίνονται κτῆμά του».

Μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ βιβλίον μου, πρὸς τοῖς ἄλλοις, πληροῦ καὶ τὸν ὅρον τοῦτον—καὶ ἀκόμη περισσότερον διὰ τὸν ἐπλήρον καὶ πρὶν ἢ τεθῆ ἔις ἐφαρμογὴν τὸ σχολεῖον ἐργασίας—τὸ θέτω, τὸ δεύτερον ἤδη, εἰς κυκλοφορίαν μὲ τὴν εὐχὴν, ὅπως ἄλλοι εἰς αὐτὸ καὶ εἰς ἄλλα θέματα παρουσιάσουν γὰρ τὸ καλύτερον καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ σχολεῖον ἐργασίας θ' ἀναγκάσῃ τοὺς σοβαρῶς μὲ τὸ σχολεῖον αὐτὸ ἀσχολουμένους νὰ διαβάσουν καὶ νὰ κρίνουν τὸ ἔργον μου.

Ἔγραφον ἐν Καλαβρούτοις τῇ 10 Ἰανουαρίου 1932

Κ. ΜΠΑΚΑΝΑΚΗΣ

Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημ. σχολ. Καλαβρῶτων καὶ Αἰγιάλειας

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

Εἰς τὴν Διδασκαλικὴν ψυχὴν, τὴν ἰσταμένην εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τῆς καὶ ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τῶν Δειτουργῶν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων τῆς περιφερείας Πειραιῶς δεῖγμα ἐξαιρετικῶν αἰσθημάτων καὶ ἐκτιμήσεως.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου 1921

Κ. ΜΠΑΚΑΝΑΚΗΣ

Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημοτ. σχολ. Πειραιῶς

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Α΄ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ὁ ἄνθρωπος ἅμα ἐδρεθῆ ἐνώπιον ἀνεξηγήτου φαινομένου ἐκπλήσσεται καὶ προβάλλει εἰς ἑαυτὸν ἐρώτημα πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Ἡ ἀπάντησις ἢ ἡ προσπάθεια πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὸ προβληθὲν ἐρώτημα εἶνε πάντοτε ἐπιστήμη ἐν τῇ ἁπλοστέρᾳ ἐκδοχῇ.

Ἡ περίπτωσις αὕτη παρουσιάσθη καὶ εἰς ἐμέ. Ἐτι τινὰ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Διδασκαλείου ἔξοδόν μου παρετήρησα μετ' ἐκπλήξεως ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐξερχόμενοι τῆς τετάρτης, ἢ καὶ τῆς ἑκτῆς τάξεως δὲν ἐγνώριζον ἀνάγνωσιν, ὄχι ὠραίαν, ἢ λογικὴν, ἀλλ' οὔτε τὴν μηχανικὴν. Μετὰ μαθητικὸν βίον τεσσάρων ἢ ἕξ ἐτῶν δὲν κατώρθωρον γὰρ προφέρουν καὶ τὰς λέξεις ἀκόμη φθορολογικῶς ὀρθῶς, καίτοι ἐδιδάσκοντο κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἐπὶ 10 σχεδὸν ὥρας τὴν ἑβδομάδα, καίτοι προσεπάθουν γὰρ ἐφαρμόσω πᾶν ὅ,τι ἐκ τοῦ Διδασκαλείου ἀπεκόμισα ψυχολογικὸν καὶ παιδαγωγικὸν κατ' ὅ,τι καὶ ἐκ τῆς κατ' ἰδίαν μελέτης καθ' ἐκάστην ἀπεκόμιζον.

Πειράματα ἐπὶ μαθητῶν μου καὶ μαθητῶν ἄλλων σχολείων γενόμενα μὲ ἔπεισαν ὅτι τὸ κακὸν ἦτο γενικόν.

Ὅμολογῶ ὅτι τὸ φαινόμενον αὐτὸ μοῦ ἐφάνη πολὺ παράδοξον. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ ἀνάγνωσις εἶνε μία τέχνη καὶ δεξιότης, ὅπως εἶνε καὶ τὸ βᾶδισμα.

Ἡ μελέτη τῆς ψυχολογικῆς φύσεως τοῦ βαδίσματος μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι τοῦτο στήν ἀρχὴ εἶναι μιὰ ἀλληλουχία κινήσεων ἐκουσίων, αἵτινες ἐκτελοῦνται κατ' ἀρχὰς μὲν ἕνεκα τῆς ἀμέσου καὶ ἐμμέσου ἀναπαραστάσεως, πὸν τὸ ἄτομον ἀποκιτῶ, καὶ ἔπειτα στὴ συνέχεια ἕνεκα τῆς ἕξεως λόγῳ τῆς ἐπαυλήψεως.

Στὴν ἀλληλουχίαν ταύτην τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τῆς νέας συ-

νειδήσεως, τῆς ἰδέας τῆς θελήσεως, ὅσον πρωτόγονος. καὶ ἂν εἶνε στὴν ἡλικία αὐτὴν, καὶ τέλος τῆς ψυχολογικῆς ἔξεως.

Ὁ δεσμός, ποῦ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μὴ συνειδητῶν κινήσεων, ποῦ ἐκτελεῖ τις γιὰ τὰ βαδίσθη σ' ἓνα δωμάτιο, εἶναι ὁ αὐτός, ποῦ ἐνώνει τὰς κινήσεις τῶν ματιῶν μας, ὅταν διαβάζωμεν ἓνα βιβλίον. Ὁ δρόμος τῆς ἀγωγῆς γιὰ τὰ καταλήξωμεν σὲ ἀποτέλεσμα, εἶναι ὁ αὐτός εἰς ἀμφοτέρα. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑπάρχει βεβαίως θεμελιώδης διαφορὰ στὸν εἰδικὸ ρόλο, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐκτεταμμένον, ποῦ παίζον εἰς αὐτὰς αἱ σωματικαὶ κινήσεις καὶ ἔπειτα στὴν ἐπίδρασι, ποῦ ἐξασκεῖ ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βίου. Ἄλλ' ἢ ἀρχὴ τῆς μορφώσεως ἀμφοτέρων εἶναι ἡ αὐτή.

Κατ' ἀρχὰς εἶνε ἡ παράστασις μιᾶς πράξεως, ἔπειτα ἡ παράστασις τῶν πραγματοποιηθησομένων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ταύτης κινήσεων καὶ τρίτον ἔρχεται ἡ προσαρμογὴ τούτων τῶν κινήσεων διὰ τῆς ἔξεως. Ἐὰν ἡ διδασκαλία τοῦ βαδίσματος εἶναι πράγματι ἀγωγή φυσικὴ, εἶναι τὸ ἴδιον καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ὀμιλίας, τῆς ἀναγνώσεως, τοῦ βιολιοῦ κ. τ. λ.

Πῶς λοιπὸν συμβαίνει, ὥστε τὸ μὲν βάδισμα μαθαίνουσι, αὐτοδιδασκόμενοι σχεδόν, καὶ οἱ ἡλίθιοι, τὴν δὲ ἀνάγνωσιν οὐδὲ οἱ εὐφυέστεροι; Εἶνε δὲ ἐπίσης γνωστόν, ὅτι δι' ἀμφοτέρα ὁ ἄνθρωπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον φέρει κληρονομικῶς ἀνάλογα εἰς τὴν συνειδήσιν του ἐφόδια.

Εἶνε ἀληθὲς βεβαίως, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις καίτοι τέχνη καὶ δεξιότης ἔχει διαφορὰς τινὰς καὶ παρουσιάζει μεγαλυτέρας καὶ πολυπλοκωτέρας δυσκολίας τῶν τοῦ βαδίσματος, ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα θὰ ἠδύνατο τὰ μανθάνουσι τὴν στοιχειώδη, τὴν μηχανικὴν ἐπὶ τέλους ἀνάγνωσιν. Μήπως εἰς τὸ βάδισμα δὲν ὑπάρχον διαφοραὶ καὶ δὴ μεταξὺ ἡλιθίων καὶ κανονικῶν ἀνθρώπων; Οὕτως ἄς ὑπάρχον — καὶ θὰ ὑπάρχον — καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τοῦ τὰ μὴ γνωρίζον οὔτε μηχανικὴν ἀνάγνωσιν ὑπάρχει ἀπόστασις καὶ ἀπόστασις μεγάλη.

Ἡ ἔκπληξις μου ἠῤῥα καὶ μετ' ἀπορίας ἠρώτων, πῶς συμβαίνει τοῦτο; Τὴν στιγμὴν δέ, καθ' ἣν εἰς τὰς χεῖρας μου ἔπεσεν ἀναλυτικὸν καὶ ὥρολόγιον πρόγραμμα σχολείων Ἐγγω-

παύκου Κράτους ἢ ἐκπληξίς μου μετεβλήθη εἰς θανάσμον. Διότι ἐκεῖ παρετήρησα ὅτι διὰ τὴν γλώσσαν των διέθετον εἰς τὴν πρώτην τάξιν 10 ὥρας τὴν ἐβδομάδα, εἰς τὴν δευτέραν 9 καὶ ὅσον ἀνηρχόμεθα τὰς τάξεις τόσον ὀλιγωτέρας ὥρας διέθετον. Ἐκεῖθεν ἠδύνατο τις ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνη ὅτι ἐντὸς ἑξαετίας, ἂν μὴ πρότερον, ἐμανθάνετο ἡ γλῶσσα ἐπομένως καὶ ἡ ἀνάγνωσις καὶ δὲν ἐχρειάζοντο περισσότεραι ὥραι καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν αἱ ὥραι περιωρίζοντο εἰς ὀλιγωτέρας. Μοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται πολὺ μυαλὸ διὰ νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο πᾶς τις.

Εἰς τὰ σχολεῖα μας διαθέτομεν ἀνὰ 10 ὥρας σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς τάξεις καὶ ἐν τούτοις ὡς ἀποτέλεσμα ἔχομεν ἕνα μεγάλο, μεγάλο μηδενικό. Ὅχι μόνον γενικῶς ἡ γλῶσσα δὲν μανθάνεται, ἀλλ' οὔτε ἀνάγνωσις καὶ μάλιστα οὔτε αὐτὴ ἡ μηχανικὴ.

Ποῖος πιαίει; Ὁ διδάσκαλος, οἱ μαθηταί, τὰ βιβλία, ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦμεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῆς ἢ ὅλα μαζί;

Κατέγεινα πολὺ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὲ ἐπιμονὴν, ὑπομονὴν καὶ ἐπιμέλειαν διὰ νὰ λύσω τὸ ἄλυτον, δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον, πρόβλημα τοῦτο.

Τὸ ἔλυσα; Πολὺν τολμηρὸν διὰ ν' ἀπαντήσω καταφατικῶς. Ἄλλοι θὰ κρίνουν, ὅχι βεβαίως ἂν τὸ ἔλυσα, ἀλλ' ἂν μεθ' ὅσα θὰ εἶπω θὰ δώσω λαβὴν τινα καὶ ὠθησιν πρὸς λύσιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος.

Οἱ ἀναγνώσται μου ἄς πιστεύουν ὅτι ἐννοῶ πολὺ βαθειὰ πόσον δύσκολον καὶ μεγάλον εἶνε τὸ θέμα καὶ πόσον μικρὸν εἶνε τὸ ἀνάστημα μου. Χιλιάς δύο προσπαθείας δυνατὸν νὰ καταβάλῃ τις καὶ ἐν τούτοις νὰ μὴ φθάσῃ ἐκεῖ ὅπου πρέπει, ἐκεῖ ὅπου ἀποβλέπει. Ὅχι μόνον διότι ἄλλος μὲ ὑψηλότερον ἐπιστημονικὸν ἀνάστημα θὰ ἔφθανεν ἀσφαλέστερα, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ πρὸς λύσιν θέμα εἶνε ἀπὸ ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα κάθε νέα σκέψις, ἢ ὁποῖα γεννᾶται εἰς τὴν πορείαν τῶν ἐργασιῶν, ἀπομακρύνει, ἀπὶ νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸ τέρας.

Δάσκαλος καὶ ἐπιθεωρητὴς καὶ πρὸ παντὸς δάσκαλος 25 χρόνια καὶ πλέον, μέσα ἀπὸ τὸ σχολεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου πολ-

λάκις ἔροισα τὴ ματιὰ μου τὴν ἰδιαίτερα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναγνώσεως καὶ πρὸ παντὸς τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, θὰ διατυπώσω τὴν γνώμην μου βγαλμένην, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ διάβασμα, καὶ τὴν μελέτην βιβλίων, ἀλλὰ καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ διάβασμα, τὴν μελέτην καὶ παρατήρησιν, τὴν ὁποίαν ἔκανα ἐπάνω εἰς τὰ θρακία, ἐπάνω εἰς τὰ κεφαλάρια τῶν μικρῶν παιδιῶν.

Ἡ γνώμη μου εἶνε βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὸ σχολεῖον, μέσα ἀπὸ τὴν ζωὴν τὴν ζωντιανήν, ἐφημερόσθη δὲ ὄχι μόνον ἀπὸ ἐμὲ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους συναδέλφους, οἱ ὁποῖοι εἶδαν καὶ τοὺς καρπούς τῆς. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν πρέπει νὰ συγγράφωμαι τὰ ἀναγνωστικά καὶ πρὸ παντὸς τὸ ἀλφαβητάριον.

Μαρτιεύω ἢ μᾶλλον γνωρίζω ὅτι ἡ γνώμη μου θὰ εὐρεθῆ ἀντιμέτωπος καὶ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν γνώμην καὶ ἐργασίαν ἄλλων ὑψηλοτέρων κατὰ τὸ ἐπιστημονικὸν ἀνάστημα ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἀσχοληθέντων ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ μὲ ἐπιμονὴν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἀναγνωρίζω, ἐννοῶ καλῶς καὶ ὁμολογῶ, δύνασθε δὲ καὶ σεῖς γὰ φαντασθῆτε καὶ νὰ συνομολογήσητε τὸ δύσκολον καὶ μειονεκτικὸν τῆς θέσεως μου διότι κάμνω λόγον καὶ ἐκφράζω γνώμην ἢ καλότερα πίστιν καὶ πεποίθησιν διὰ ζήτημα τὸ ὁποῖον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀπασχόλησε πολλοὺς ἐργάτας καὶ μὲ πολὺν μέγαλον ἐπιστημονικὸν ἀνάστημα καὶ κῆρος.

Ἄν λησμονῶ ἐπίσης ὅτι καὶ κάθε ἄλλος παρουσιαζόμενος νὰ ἐγγίσῃ, ἔστω καὶ ἐλαφρῶς, ἐργασίας ἐκτελεσθείσας ἀπὸ ἐπιστημονικὰ ἀνάστηματα, ἐργασίας ἀναγνωρισθείσας ἀπὸ ἐπιστημονικὰς κορυφὰς θὰ εὐρεθῆ πρὸ ἀτιμοσφαίρας ὄχι ἐννοικῆς διὰ ν' ἀπλωθῆ ἀκινδύνως ἡ γνώμη του.

Ἐδρῖσκόμεθα δὲ δυστυχῶς εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ γνώμαι ἔχουν τόσῃν ἀξίαν, τόσῃν πέρασιν καὶ ἐπιβολὴν καὶ ἐπομένως καὶ κυκλοφορίαν, ὅσην πέρασιν καὶ ἐπιβολὴν ἔχει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος λέγει ταύτην.

Ναί, ὅλα αὐτὰ νὰ γνωρίζω καὶ ἐν τούτοις ἐξακολουθῶ νὰ ἔχω τὸ θάρρος νὰ διατυπώσω καὶ γραπτῶς τὴν γνώμην μου. Ὑποβάλλω μόνον μίαν θεομὴν παράκλησιν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας μου.

Νὰ λησμονηθῆ πόσαι καὶ ποῖαι ἐπιστημονικαὶ

κορυφαί ἠσχολήθησαν, εἶπον, συνεζήτησαν, ἔγραψαν κλπ., διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ποῖος εἶμαι ἐγὼ διὰ τὰ λάβη ἢ συζήτησις ὅσον τὸ δυνατὸν, ἀντικειμενικὴν καὶ ἀπροκατάληπτον ὄψιν.

Περὶ τοῦ ἐνδύματος καὶ τῆς διατυπώσεως τῶν σκέψεών μου, ἀρμόδιος βεβαίως κριτῆς εἶνε ὁ ἀναγνώστης, ἐπὶ τῆς ἐπεικειάς τοῦ ὁποῖον πολὺ ὑπολογίζω, ἐν τούτοις θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω ὅτι κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως παρὰ τὰς παρ' ἡμῖν γλωσσικὰς ἀνωμαλίας, ἀποδώσω ὅσον τὸ δυνατὸν σαφῶς τὰς σκέψεις μου περὶ τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ζητήματος φθάσας ἴσως εἰς τινὰ μέρη καὶ μέχρι πολυλογίας. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὑποβάλλω καὶ δευτέραν παράκλησιν: Νὰ συγχωρηθῇ εἰς ἐμέ ἐκ τῶν προτέρων πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τι καὶ ἀκούσιον γλωσσικόν, διερχόμεθα ἄλλως τε καὶ ὡς πρὸς τοῦτο μίαν ἀνώμαλον καὶ μεταβατικὴν κατάστασιν καὶ ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς ἀνωμάλους καὶ μεταβατικὰς καταστάσεις ἀμνηστεύονται καὶ . . . ἐγκλήματα γλωσσικά.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 15 Ἰουλίου 1921

Κ. ΜΠΑΚΑΝΑΚΗΣ

Ἐπιθεωρητῆς τῶν Δημοτ. σχολ. Πειραιῶς

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ἡ πρώτη σκέψις τοῦ ατόμου εἶνε ὅτι ἔχει ἀνάγκην νὰ ζήσῃ καὶ πρὸς τοῦτο πρέπει, πλὴν ἄλλων, νὰ προσαρμοσθῇ καὶ πρὸς τὸ περιβάλλον. Ζῆ ἓνα ὄν θὰ εἴπῃ νὰ ἐνεργῇ σὲ κάθε στιγμή σύμφωνα μὲ τὸ μεγαλύτερόν του ἐνδιαφέρον, τὴν γραμμὴν τοῦ ὁλοίου πρέπει νὰ ἀκολουθῇ.

Κάθε ἀγωγή ἐπομένως θὰ τείνῃ νὰ λάβῃ ὅλα τὰ προσήκοντα μέτρα γιὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ατόμου καὶ γιὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ σὺν περιβάλλον.

Ἡ φύσις τῶν πραγμάτων θέλει, ἵνα τὸ παιδί εἶνε περικυκλωμένον ἀπὸ τὸ περιβάλλον, πού πρόκειται νὰ ζήσῃ. Οὕτως ἀποκτᾷ τὴν πείραν, πού θὰ τοῦ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ μέλλον.

Πρὸς τοῦτο δέον νὰ καλλιεργήσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ μυαλοῦ καὶ τοῦ σώματος κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ καταστοῦν ἱκαναὶ γιὰ νὰ μποροῦν σὲ κάθε στιγμή νὰ ἐπιδιώκουν καὶ ἐπιτυγχάνουν κάθε σκοπὸν, πού παρουσιάζεται. Τοῦτο προϋποθέτει κατὰ πρῶτον τὴν ἀπόκτησιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων μέσων, ἥτοι τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψιν, τὸ βάδισμα, τὴν γλώσσαν κλπ. καὶ ἔπειτα τὴν ἀπόκτησιν τῶν πλέον ἀναγκαίων ἐννοιῶν διὰ τὴν συντήρησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν μέσων τούτων, ὡς εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ὑγιεινή.

Σκοπὸς λοιπὸν τῆς ἀγωγῆς εἶνε νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ παιδί καὶ καταστήσῃ αὐτὸ ἱκανό, ὥστε νὰ δύναται νὰ ζήσῃ μέσα στὴν

σημερινή ζωντανή κοινωνία και να προσφέρει και αυτό με την σειρά του τὸν ὄβολό του διὰ τὴν ἐν γένει βελτίωσιν ταύτης, νὰ μορφώσῃ δηλαδή τὸν ἄνθρωπον ἄξιον τοῦ ὀνόματός του και τὸν καταστήσῃ προσέτι ἱκανὸν νὰ ἐκτελεῖ ἡμέραν τινὰ κάποια ἐργασία στὸν τόπο, ποῦ ὀφείλει νὰ ζήσει. Ἦτοι νὰ κάμῃ ἀπὸ τὸ παιδί ἓνα τίμιον ἄνθρωπο και ὑγιῆ, με ἀνεξαρτησία πνεύματος, φίλον τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς και τοῦ ὀραίου, ν' ἀναπτύξῃ τὰς φυσικὰς και διανοητικὰς του δυνάμεις και τὴν συνείδησίν του εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ὑπάρξεώς του, σεβομένη πάντως τὴν ἀτομικότητά του. Πάντα ταῦτα, ἐπαναλαμβάνω ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, δυναμένου νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ σημείου, ποῦ ἐπιτρέπει τὸ ἄτομον και ἡ κοινωνία.

Πάντα τὰ ἄλλα ὅσα ἐλέχθησαν, λέγονται ἢ θὰ λέγωνται περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς εἶνε λόγια και μόνον λόγια. Διότι α') και νὰ θέλῃ και νὰ ἐπιδιώξῃ, δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἄλλον σκοπὸν, διότι ἐμποδίζεται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ἰδιοσυστασίας αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐρχομένου εἰς τὸν κόσμον ἀνθρώπου, ὅστις φέρει μέσα του κληρονομικῶς ὅ,τι αἱ προηγούμενα γενεαὶ στὸ διάβα τῶν αἰώνων, σὰν σὲ συμπυκνωτῆρα ἐναπέθεσαν και β') και νὰ δύναται, δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἄλλον παρὰ τὸν ἄνω σκοπὸν, διότι θὰ κάμῃ δυστυχεῖς. Ἄς ὑποθέσωμεν ἐπὶ παραδείγματι ὅτι κατορθῶναι νὰ κάμῃ και νὰ μεταμορφώσῃ ἓνα παιδί εἰς ἄγγελον. Τὸ παιδί αὐτό, τὸ ὅποῖον διὰ τῆς ἀγωγῆς μετεβλήθη εἰς ἄγγελον, θὰ εἶνε δυστυχῆς, θὰ εἶνε. . . ἓνας ἡλίθιος μέσα εἰς τὴν σημερινὴν πραγματικὴν κοινωνίαν. Ἡ ἐπιδιώξις ἄλλου σκοποῦ ὄχι μόνον δὲν θὰ ὀφελήσῃ, ἀλλὰ θὰ βλάβῃ και πολὺ μάλιστα τὸ παιδί.

Διότι ὅποιο και ἂν εἶνε τὸ μέλλον του θὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ πάντοτε ἀνθρώπους. Εἶνε ὑποχρεωμένο λοιπὸν νὰ τοὺς ἐννοῇ, εἴτε γιὰ νὰ τοὺς ὑπακούῃ, εἴτε γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγῇ. Πόσοι ἀνθρώποι ἀπ' ὅλας τὰς τάξεις και ἀπ' ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα δὲν ὀφείλουν τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν των, στὸ ἐπάγγελμά των στὴ δεξιότητά των ἢ ἀδεξιότητά των στὸν χειρισμὸν τῶν ἀνθρώπων!

Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, διότι τὸ θέμα μας εἶνε ἄλλο, ἀλλὰ δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ ἀκόμη.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ δύο εἰδῶν συντελε-

στάς, ἤτοι ἀπὸ τὴν κληρονομικότητα ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον ἀφ' ἑτέρου. Αἱ δυνάμεις αὗται, ἀκόμη μυστηριώδεις, αἱ περιεχόμεναι ὑπὸ τὸ ὄνομα **κληρονομικότητος**, εἶνε ἀκριβῶς ἐκεῖναι, αἵτινες καθορίζουν τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας ἐνὸς ὄντος. Ἄλλ' αἱ κληρονομικαὶ αὗται δυνάμεις δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνάπτυξιν. Ἐχουν ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων συντελεστῶν, οἵτινες συνήθως περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ ὄνομα **περιβάλλον**, καὶ προσέρχονται ἀπὸ τὸν τόπο, ποῦ ζῆ τὸ ἄτομο. Ὑπὸ τὸ ὄνομα **περιβάλλον** ἐννοεῖται πᾶν ὅ,τι συμβάλλει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου, πλὴν τῆς κληρονομικότητος, καὶ ἐπομένως περιλαμβάνει καὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ κυρίως αὐτήν.

Ἡ θεωρία τοῦ tabula rasa δὲν στέκεται πλέον. Ἡ κληρονομικότης παίζει τὸν σπουδαιότερον ρόλον. Τὸ παιδί ἐρχόμενον στὸν κόσμον δὲν ἔρχεται δλόγυμνο. Οἱ γονεῖς του καὶ οἱ γονεῖς τῶν γονέων του καὶ ἐν γένει οἱ πρόγονοί του εἶνε κλεισμένοι μέσα στὸ ἄτομο. Τὸ παιδί εἶνε τὸ σύνολον τῶν διανοητικῶν, αἰσθηματικῶν, βουλευτικῶν καὶ ἐν γένει ψυχολογικῶν διαθέσεων, τὰς ὁποίας κληρονομεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους του καὶ τὴν φυλὴν του ἐν γένει καὶ αἵτινες θὰ γείνουν κάποτε αἱ ἀρεταί του ἢ αἱ κακίαι του, τὰ προτερήματά του καὶ τὰ ἐλαττώματά του. Τὸ μᾶξιμον τῆς ἐπιδράσεως τῆς κληρονομικότητος καὶ τῆς ἀγωγῆς καταφαίνεται εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν ἐνὸς ἔθνους. Ἡ διπλῆ πηγὴ τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων δὲν διακρίνεται. Ἡ ἀγωγή εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἔργον τοῦ ὁλόου τῆς κληρονομικότητος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κληρονομικότης τροποποιεῖται μὲ τὴν σειρὰν τῆς ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς. Ὅταν ὑπὸ τὴν ὄθησιν τῶν νέων ἰδεῶν, προτείνεται νὰ τροποποιηθῆ κατὰ ἕκ τῶν ἐν χρήσει, θὰ ἐπενεργήσωμεν ἐπὶ τῆς φυλῆς, τῆς ὁποίας ἡ διανοητικότης φαίνεται ἀμετάβλητος, μὲ τὴν ἀγωγὴν. Ὅ,τι ἡ ἀγωγή καταργεῖ, ἡ κληρονομικότης τὸ ἀποκαθιστᾷ. Ἡ ἀγωγή ἐνεργεῖ ἀνίσως καὶ κατὰ διαστήματα, ἐνῶς ἡ κληρονομικότης ἐπιδραῖ σὲ κάθε στιγμήν. Δυνατὸν νὰ προσβάλλῃ τὴν μορφήν, ἀλλ' ὄχι τὸ βάθος. Ἀλλὰ τὸ βάθος καθοδηγεῖ τὴν ζωὴν.

Ἡ ἀναμόρφωσις ἐνὸς λαοῦ μὲ τὴν ἀγωγὴν εἶναι ἐπομένως ἔργον μακροῦς περιόδου. Μὴ ἐλπίζετε καὶ μὴ ἐπιχειρεῖτε νὰ τὸν μεταβάλλετε ἀπότομα, ἀλλὰ προσπαθήσατε μᾶλλον νὰ τὸν κάμε-

τε νὰ ἐξελίσσειται μὲ ἐλαχίστας τροποποιήσεις, ἀλλὰ βαθείας καὶ συνεπεις. Πόσοι παιδαγωγικοὶ νεωτερισμοί, ὅσον ὑγιεῖς καὶ ἄν ἦσαν, κατέστησαν ὀλέθριοι, διότι ἐτάραξαν τὴν μορφὴν, χωρὶς νὰ κλονίσουν τὰς ἀτελείας τοῦ βάρους. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου περισσότερο, διότι τὸ θέμα μας εἶνε ἄλλο.

Ἡ πραγματώσις ὅμως τοῦ σκοποῦ τούτου ἀρχίζει μὲν νὰ ἐπιδιώκεται εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων σχεδὸν ἡμερῶν τοῦ παιδίου, ἔστω καὶ μὴ συνειδητῶς, δὲν ἐπιτυγχάνεται—ἂν ἐπιτυγχάνεται—δέ, οὔτε ἐντὸς τῶν τεσσάρων ἢ ἕξ ἐτῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀλλὰ πολὺ βραδύτερον καὶ μὲ τὴν βοήθειαν καὶ ἄλλων παραγόντων.

Σκοπὸς λοιπὸν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν εἶνε ἡ πραγματώσις τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ τὸ ἀκόνισμα ἐν γένει τοῦ μυαλοῦ καὶ τῶν ἐμφύτων σωματικῶν ἢ πνευματικῶν δεξιότητων καὶ ἡ ἀπόκτησις γνώσεων καὶ δεξιότητων νέων ἐγκεντρισιμένων εἰς ἐμφύτους τοιαύτας, ἀπαραιτήτων πρὸς ἐπίδωξιν καὶ πραγματώσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ.

Ἐν ἕκ τῶν ἀπαραιτήτων μέσων, τὸ καὶ σπουδαιότερον, δι' οὗ ἐπιδιώκεται ἡ πραγματώσις τοῦ σκοποῦ εἶνε καὶ ἡ ἀπόκτησις, τῆς γλώσσης *καὶ δὴ τῆς τέχνης καὶ δεξιότητος τῆς ἀναγνώσεως*, εἰς βαθμὸν, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ τὴν δύναμιν καὶ ἱκανότητα, ἵνα δύναται μὲ τὸ διάβασμα ὄχι μόνον νὰ πέρνῃ αὐτὸς τὴν Α ἢ Β γνῶσιν καὶ νὰ συναισθάνεται τὸ Α ἢ Β συναίσθημα, ἀλλὰ νὰ μπορῇ νὰ μεταδίδῃ αὐτὰ καὶ στὸν ἀκροατή.

Ἄλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πῶς θ' ἀποκτήσωμεν τὰς γνώσεις καὶ δεξιότητας ταύτας. Εἰς τὰ σχολεῖά μας, ὡς γνωστόν, τὰ διάφορα μαθήματα μανθάνονται, ἂν μανθάνονται, χωρὶς νὰ προηγηθῇ προηγουμένως ἡ ἐξέγερσις τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν μαθητῶν γιὰ τὴν ἀπόκτησίν των καὶ χωρὶς νὰ καταδειχθῇ ἐκ τῶν προτέρων εἰς ποῖα *διατὶ* καὶ εἰς ποῖα *πῶς* θὰ ὄφειλον ν' ἀπαντήσουν. Τοῦτο εἶνε πολὺ σοβαρὸν ἐλάττωμα καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ διορθωθῇ. *Ἐνα μάθημα πρέπει νὰ εἶνε μία ἀπάντησις σ' ἓνα ἐρώτημα.* Ἄλλ' ἡ ἀπάντησις τότε θὰ ἔχῃ ἀξίαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπαντήσεως τότε θὰ γείνη κτῆμα τοῦ ἀπαντῶντος μαθητοῦ, ὅταν οὗτος προηγουμένως ἔχῃ ὀδηγηθῇ καταλλήλως νὰ

διατυπώση αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰ πρὸς ἑαυτὸν ἀπευθυνόμενα ἐρωτήματα, ἤτοι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ παιδί θὰ ἐρωτήσῃ καὶ αὐτὸ θ' ἀπαντήσῃ καὶ τότε, καὶ μόνον τότε, ὑπάρχει ἐνδιαφέρον. Ἐντεῦθεν ἐπιβάλλεται καὶ ἀξίζει νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἰδιαιτέρως περὶ **ἐνδιαφέροντος**, γύρω τοῦ ὁποίου περιστρέφεται τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Οί στρατηγοὶ λέγουσιν ὅτι ἐκεῖνο τὸ μέρος εἶνε δικό σου, πού μπορεῖς σὲ κάθε στιγμή νὰ τὸ κατακτήσῃς, καὶ οἱ παιδαγωγοὶ λέγουσιν ὅτι ἐκεῖνη ἡ γνῶσις εἶνε τοῦ παιδιοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μόνο του τὸ παιδί. Ὅποια γνῶσις ἀπέκτησε μόνο του τὸ παιδί, αὐτὴ καὶ μόνη εἶνε κτῆμά του, δικαίωμα κατακτήσεως, κατὰ τὴν πολεμικὴν.

«Δὲν μποροῦμε νὰ ἐξαναγκάσωμε ἕνα γαῖδουρί νὰ πιῇ νερό, χωρὶς νὰ διψᾷ», λέγει μιὰ σοφὴ παροιμία. Τὸ ἴδιο, δὲν μποροῦμε νὰ ἐξαναγκάσωμε ν' ἀκούσῃ ἢ νὰ ἐργασθῇ ἕνα ἄτομον καὶ πρὸ παγτὸς ἕνα παιδί, χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἐξεγείρει μέσα του ἕνα ἐνδιαφέρον, ἥτοι μιὰ ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ ἢ νὰ ἐνεργήσῃ. Πῶς θὰ ἐξεγείρωμεν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ἢ, ἂν δὲν ὑπάρχῃ φυσικῶς, πῶς θὰ τὸ δημιουργήσωμεν; Ἴδου τί πρέπει νὰ σκεφθῶμεν πρὸ πάσης ἐκπαιδευτικῆς ἐπεμβάσεως.

Ὑπάρχουσι δύο εἰδῶν μέσα πρὸς ἐξέγερσιν ἐνδιαφέροντος :

1) **Τὰ ἐξωτερικά.** Ταῦτα προκαλοῦν ξένα πρὸς τὴν ἐκτελεσθησομένην ἐργασίαν ἐλατήρια, ἅτινα ἐξαναγκάζουσιν ἐξωθεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἄτομον νὰ ἐργασθῇ. Τοιαῦτα εἶνε αἱ ἀμοιβαί, αἱ τιμωρίαι, ἡ ἄμιλλα, ἡ ἐπιτυχία εἰς ἐξετάσεις κλπ. 2) **Τὰ ἐσωτερικά.** Ταῦτα προσπαθοῦν νὰ φέρουν τὸν μαθητὴν εἰς τὴν θέσιν, ὥστε μόνος του νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ἢ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ τυχόν δοθησόμενον ἔργον. Ποία ἢ ἀξία ἑκάστου ἐξ αὐτῶν καὶ ἐπὶ τίνος κυρίως πρέπει νὰ στηριζόμεθα, θὰ κατανοηθῇ ἐκ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως.

Τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεώς του. Ἀνάγκη λοιπὸν ν' ἀναζητήσωμεν καὶ ἀνεύρωμεν

τὰ ἐνδιαφέροντα κάθε ηλικίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀφείλομεν νὰ στηριχθῶμεν. Ἐὰν πρόκειται νὰ διδῆξωμεν ἱστορίαν, ἐπὶ παραδείγματι, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξερευνήσωμεν ποῦ φυσικὸ ἐνδιαφέρον δεικνύει τὸ παιδί, καὶ ἂν μὲν διαπιστωθῇ ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐξεγείρεται διὰ τὰ παραμύθια, μυστήρια, ἡρωϊκοὺς χρόνους κλπ. ἐκείθεν θὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσωμεν τὴν ἱστορίαν, ἢ ἂν διεπιστοῦτο ὅτι προτιμᾷ τὰ συγκεκριμένα γεγονότα τῆς σημερινῆς ζωῆς, θὰ ἡρχίζομεν ἐκείθεν τὴν ἱστορίαν καὶ θ' ἀνεβαίνομεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Ὅμιλοῦντες περὶ ἐνδιαφέροντος, ἐννοοῦμεν τὸ ἐνδιαφέρον, πὺ συγγινεῖ τὸ ἄτομον καὶ τὸ παροτρύνει πρὸς ἐνέργειαν, πρὸς ἀγῶνα καὶ ὄχι τὸ ἐπιτόλαιον ἐνδιαφέρον, πὺ ἀπασχολεῖ ἐπὶ στιγμὴν τὰ μάτια ἢ τ' αὐτιά τοῦ παιδιοῦ. Συνήθως συγγέονται αὐτὰ τὰ δύο. Αἱ εἰκόνες πραγμάτων, προσώπων, ζῴων, ἐπὶ παραδείγματι, πὺ κοσμοῦν ἓνα βιβλίον, προκαλοῦν βεβαίως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο, τὸ ὁποῖον γεννᾷ τὸ ἀντικείμενον εἶνε ἀνεπαρκές, ἐὰν δὲν στηριχθῇ ἐπὶ ἄλλου βαθυτέρου ἐνδιαφέροντος. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ προκαλεῖται ἀπὸ ἐρώτημα, πὺ προβάλλει στὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸ παιδί μετὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ πὺ βγαίνει ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον, ὅπως βγαίνει καὶ ἡ ἀπάντησις, πὺ θὰ δώσῃ πάλιν αὐτὰ τοῦτο τὸ παιδί. Ἡ μεγάλη δυσκολία, πὺ ὑπάρχει στὸ νὰ ἐξεγείρωμεν στὸ παιδί τὰ ἐλατήρια, πὺ ὠθοῦν πρὸς ἐργασίαν, προέροχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ δὲν περιέχει, σὰν ἐκείνη τοῦ ἐφήβου, ἀνάγκας ὄλων τῶν εἰδῶν, πὺ νὰ τὸ ἀναγκάζουν ἐπιτακτικῶς νὰ ἐνεργῇ. Ὅταν ἓνας ἄνδρας γράφῃ ἓνα γράμμα σ' ἓνα φίλο τοῦ δὲν τὸν κουράζει, διότι ἀνταποκρίνεται σ' ἓνα σκοπὸ, πὺ δικαιολογεῖ πλήρως τὸν κόπον, ἀλλ' ὅταν ἓνα παιδί συνθέτῃ ἓνα γράμμα σ' ἓνα δῆθεν φίλο τοῦ, ὡς μάθημα σχολικόν, τὸ κουράζει, διότι πρόκειται περὶ ἐργασίας ἄνευ οὐδεμιᾶς κοινωνικῆς ἀξίας. Τὸ γράμμα αὐτὸ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ καμμιὰ φυσικὴ ἀνάγκη, διότι οὐδὲν ἔχει ν' ἀνακοινώσῃ στὸν δῆθεν φίλον τοῦ. Παρὰ ταῦτα τὸ παιδί ἔχει εὐτυχῶς ἐνστικτα ὠθοῦντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ἥτοι τὴν περιέργειαν, τὸ παιγνίδι κλπ. τὰ ὁποῖα εἶνε τὰ φυσικὰ ἀντιφάρμακα τῶν ἐξωτερικῶν ἐλατηρίων, ἅτινα ὠθοῦν πρὸς ἐνέργειαν τοὺς ἐφήβους. Πρέπει λοιπὸν νὰ καλλιεργηθοῦν αἱ φυσικαὶ αὗται τάσεις, γιὰ ν' ἀναπληρώσουν

τὴν ἀπουσίαν κοινωνικοῦ αἰτίου εἰς τὰς σχολικὰς ἐργασίας. Ἴδου πῶς τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος.

Καλλιέργεια τῶν πνευματικῶν δυνάμεων σημαίνει ἀνάπτυξιν τούτων, ἀλλὰ λέγοντες ἀνάπτυξιν ἐννοοῦμεν ἅπ' ἑνὸς μὲν τὴν διευκόλυνσιν τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως τῶν δυνάμεων τούτων καὶ ἅπ' ἑτέρου νὰ τὰς καταστήσωμεν ἰσχυροτέρας, ταχύτερας, ἀσφαλεστέρας καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ τὰς ἐξασκήσωμεν.

Ἡ ψυχολογικὴ ἀνάπτυξις δὲν συντελεῖται ὅλως μόνη, δηλαδὴ δὲν εἶνε αὕτη ἀπλῶς τὸ ξεδίπλωμα τῶν ἐμφύτων δυνάμεων, ποὺ φέρει τὸ νεογέννητο ἐρχόμενο στὸν κόσμον κληρονομικῶς. Τὸ παιδί πρέπει ν' ἀναπτυχθῆ μοναχό του. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου καταφεύγει ἐνστικτικῶς σὲ δύο μέσα, στὸ παιχνίδι καὶ στὴν μίμησιν.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία εἶνε ἡ μορφή ποὺ ἐνεδύθη τὸ ἀνθρώπινον ὄν διὰ ν' ἀναπτυχθῆ. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον αἱ παραμικρότεραι ἐκδηλώσεις, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς παιδικῆς ἡλικίας πρέπει νὰ παρακολουθοῦνται μετὰ τῆς μεγίστης μερίμνης ὑπὸ τοῦ ἐκπαιδευτοῦ, ὅστις, μακρὰν τοῦ ν' ἀνταχθῆ εἰς τὴν φύσιν, δὲν ἔχει νὰ κάμῃ ἄλλο καλύτερον παρὰ νὰ τὴν παρακολουθῆ, διότι ἄλλως θὰ καταλήξῃ ἀσφαλῶς εἰς ἀποτυχίαν. Ἡ φύσις ὅ,τι κάνει, τὸ κάνει πολὺ καλά. Εἶνε ὁ καλύτερος βιολόγος ἅπ' ὅλους τοὺς παιδαγωγοὺς τοῦ κόσμου, καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιλαμβάνεται διὰ νὰ κάμῃ ἀπὸ ἕνα παιδί ἕνα ἄνδρα, πρέπει νὰ εἶνε ὁ μοναδικὸς τοῦ ὁδηγός. Ἡ φύσις ἐδημιούργησε στὸ παιδί ἀνάγκας, ἐπιθυμίας ἀντιστοιχοῦσας εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀναπτύξεώς του. Πᾶν ὅ,τι εἶνε ἰκανόν γὰ ἰκανοποιῆ τὰς ἀνάγκας αὐτὰς καὶ πραγματοποιῆ τὰς ἐπιθυμίας αὐτὰς παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν θέλητρον καὶ τὸ ἀναπτύσσει. Ἡ ἐκπλήρωσις τούτων γίνεται μὲ τὸ παιχνίδι ἢ μὲ τὴν μίμησιν, ἐνδυομένην τὸ φόρεμα τοῦ παιγνιδιοῦ.

Αὐτὰ ἀκριβῶς εἶνε τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἀληθῆς παιδαγωγικὴ. Συνίσταται δ' αὕτη στὸ νὰ προκαλέσωμεν στὸ παιδί νὰ δείξῃ μιὰ δραστηριότητα μόνον, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸ συναισθάνεται τὴν φυσικὴν ἀνάγκην, ἢ ἀφοῦ ἔχωμεν δεξιῶς δημιουργήσῃ τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἐνστικτικῶς, κατὰ τρόπον, ποὺ τὸ ἀντικείμενον τῆς δραστηριότητος

ταύτης νὰ αἰχμαλωτίζῃ τὸ παιδί, νὰ διεγείρῃ μέσα του τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸ ἀποκτήσῃ καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ δραστηριότης νὰ λαμβάνῃ τὴν μορφήν τοῦ παιγνιδίου. Μία ἀγωγή σεβομένη τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ—τῆς μόνης ἀποτελεσματικῆς—πρέπει λοιπὸν νὰ εἶνε θελκτικὴ. Ἡ ὕλη, ποῦ θὰ διδαχθῆ, πρέπει νὰ εἶνε ἐνδιαφέρουσα διὰ τὸν μαθητὴν, καὶ μόνον τότε ἡ δραστηριότης, ποῦ θ' ἀναπτύξῃ οὗτος διὰ τὰ τὴν ἀποκτήσῃ καὶ ἡ ἐργασία, ποῦ θὰ καταβάλλῃ διὰ τὴν ἀφομοίωσιν καὶ καταστῆ κύριος αὐτῆς, θὰ ἐνδυθῆ ὅπως φυσικῶς τὴν μορφήν τοῦ παιγνιδίου.

Μὰ ἴσως ἐρωτήσῃ τις : εἶνε δυνατόν νὰ μαθαίνωμεν χωρὶς κόπον ; Γιὰ κάθε ἐργασία δὲν ἀπαιτεῖται κόπος ; Ἡ ἐρώτησις εἶνε εὐλόγος καὶ διὰ τοῦτο θὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ αὐτοῦ.

Ὅταν μιὰ ἐργασία εἶνε δύσκολος καὶ ἀπαιτεῖ κόπον διὰ τὴν κατακτῆσωμεν, πρέπει νὰ συγκρατήσωμεν ἐπ' αὐτῆς σταθερῶς τὴν προσοχήν μας, ἥτις ζητεῖ νὰ διαφύγῃ. Ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια πρὸς συγκράτησιν τῆς προσοχῆς, ἥτις θέλει ν' ἀπελευθερωθῆ, ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, συνιστᾷ τὸν λεγόμενον ἀγῶνα ἢ κόπον. Ἀλλὰ γιατί ἡ προσοχὴ ζητεῖ νὰ διαφύγῃ ; Μήπως δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ μείνῃ προσηλωμένη ἐπὶ πολὺ ἐπὶ ἐνὸς ἀντικειμένου ; Βεβαίως δύναται. Ὅταν, ἐπὶ παραδείγματι, εὐρισκώμεθα εἰς ἵπποδρόμιον, δυνάμεθα ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ προσοχῆς νὰ παρακολουθῶμεν τὰ γυμνάσματα ἐνὸς καβαλλάρου κλπ. Ἐὰν στὴν δύσκολο ἐργασία ἡ προσοχὴ ἀρῆται, τὰς ὑπηρεσίας της, τὸ κάμνει διότι ἐξαναγκάζεται ἀπὸ τὰς γενικὰς ἀνάγκας τοῦ ὄργανισμοῦ, ὅστις εἶνε καμωμένος κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ ὑπερασπίζεται κατὰ τοῦ κόπου. Ὁ ὄργανισμὸς μας εἶνε ἓνα χοντρικὸ ζῶον, τὸ ὁποῖο οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ ὅτι τὸ μυαλό μας εἶνε ὑποχρεωμένο νὰ ἐξαντληθῆ στὴν λύσιν προβλημάτων τῆς ὑψηλῆς θεωρίας ἢ εἰς ἄλλα ἔργα, τῶν ὁποίων δὲν αἰσθάνεται τὴν ἄμεσον ἀνάγκην. Ἡ μόνη του φροντίς εἶνε νὰ διατηρῆται σὲ τελεία ὑγεία. Μόλις τὸ μυαλὸ ἀρχίσῃ νὰ κάμνῃ τὰ δικά του, τοῦτέστι νὰ ἐκτελῆ ἐργασίαν τινά, ἄνευ καταφανοῦς ὠφελιμότητος διὰ τὸν ὄργανισμὸν, τὸ ζῶον κάνει ὅ,τι μπορεῖ διὰ ν' ἀποσύρῃ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ μυαλοῦ, διότι ἡ παρατεινομένη διανοητικὴ αὕτη ἐργασία θὰ φθείρῃ τὰ ἐγκεφα-

λικὰ κύτταρα. Πρὸς τοῦτο ἓνα μέσον ἔχει καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ. Θέτει εἰς κίνησιν ὅλας τὰς ἀμυντικὰς ἀντανακλάσεις, τῶν ὁποίων κρατεῖ εἰς τὰ χέρια της ὅλα τὰ νήματα. Αἱ ἀντανακλάσεις αὐται εἶνε κατ' ἄρχαὸς ἡ στιγμιαία ἀπροσεξία, ἡ πρὸς ἄλλο ἀντικείμενον στροφή τῆς προσοχῆς, ἡ ἀνία, ἡ ἀνορεξία, ἔπειτα ὁ κόπος καὶ τέλος ὁ ὕπνος. Κατὰ τῶν ἀντανακλάσεων τούτων τὸ μυαλό, τὸ ὁποῖον ἐργάζεται, ὀφείλει νὰ ὑψώσῃ τὸ ἀνάστημά του καὶ νὰ τὰς καταπολεμήσῃ. Τὸ συναίσθημα δὲ τῆς πάλης ταύτης μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ μυαλοῦ καὶ ἐκείνων τοῦ ζῴου εἶνε ἀκριβῶς τὸ συναίσθημα τοῦ ἀγῶνος.

Τὶ πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ νὰ εἶνε ὁ ἀγὼν ἀποτελεσματικὸς καὶ τὸ μυαλό νὰ ἐξέλθῃ τῆς πάλης ταύτης νικητῆς; Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ὅ,τι ὑπάρχει εἰς κάθε νίκη, ἤτοι νὰ εἶνε ἰσχυρότερον τοῦ ἀντιπάλου. Τὸ ὑψηλότερον ἐνδιαφέρον τοῦ μυαλοῦ πρέπει νὰ εἶνε ἰσχυρότερον τοῦ περιορισμένου ἐνδιαφέροντος τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐὰν τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε ἀρκετὰ ἰσχυρὸν γιὰ νὰ ἀρπάξῃ τὴν προσοχὴν μου ἀπὸ τὸν γυακᾶ καὶ θέσῃ τὴ μύτη της ἀπάνω στὴν ἐργασία μου, οὕτως ὥστε νὰ παρίδω τὸν κόπον καὶ μάλιστα τὸν ὕπνον, τότε θὰ φθάσω εἰς τὸ πέρας τοῦ ἔργου μου καὶ οὕτω θ' ἀμειφθῶ διὰ τὸν κόπον μου.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν στὸ παιδί. Διὰ νὰ καταβάλλῃ ἀγῶνα τὸ παιδί ἀπαιτοῦνται τρεῖς ὄροι : α) Μία ἐργασία δύσκολος β) Ἀμυντικαὶ ἀντανακλάσεις, αἵτινες θ' ἀποσύρουν ἐκ τῆς ἐπιτελουμένης ἐργασίας τὴν προσοχὴν καὶ γ) Ἐν ἐνδιαφέρον ὑπέρτερον διὰ νὰ καταστῇ ἱκανὸν καὶ ὑπερπηδήσῃ τὰ ἐμπόδια καὶ νὰ νικήσῃ θριαμβευτικῶς καὶ ὀριστικῶς τὸ ἀντίπαλον ἐνδιαφέρον. Πῶς θὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ὅροι οὗτοι καὶ πρὸ παντὸς ὁ τρίτος, διότι ἐργασία δύσκολος εἶνε εὐκόλον νὰ δοθῇ καὶ ἀπὸ ἀμυντικὰς ἀντανακλάσεις εἶνε ὀπλισμένος μέχρις ὀδόντων ὁ ὀργανισμός. Ἄλλὰ πῶς θὰ ὀπλίσωμεν τὸ μυαλό καὶ πῶς θὰ καταστήσωμεν τοῦτο ἱκανόν, οὕτως ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ πτοηθῇ ἀμέσως καὶ μὲ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν ἀμυντικῶν τούτων ὀπλων ἢ τραπῇ εἰς φυγὴν ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ σταθῇ νὰ παλαίσῃ, ἢ νὰ κάμῃ ἀγῶνα καὶ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ κερδίσῃ τὴν μάχην; Πρὸς ἐπιτυχίαν τούτων ἐν μόνον μέσον ὑπάρχει : Νὰ ἐξεγείρῃς στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἓνα ἐνδιαφέρον τόσον ἰσχυρόν,

πὺν νὰ δύναιται ν' ἀποκρούη καὶ νὰ θέτῃ ἔκτος μάχης τὰς ἀνταγωνιστικὰς ἀντανακλάσεις, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὠμιλήσαμεν.

Ἄλλὰ ποῖο ἐνδιαφέρον μποροῦμε νὰ ἐξεγείρωμε στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ; Ἐνα μόνον. Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ παιγνίδι, δεδομένου ὅτι τὸ παιδί εἶνε ἓνα ὄν, πὺν ἐνδιαφέρεται μόνον γιὰ τὸ παιγνίδι καὶ αἰχμαλωτίζεται ἀπὸ ἄκείνο, πὺν τὸ ἀναπτύσσει κατὰ τρόπον σύμφωνον μὲ τὴν φυσικὴν του ἐξέλιξιν. Τοῦτο συμβαίνει μόνον, ὅταν ἡ ἐκτελουμένη ἐργασία παρέχῃ χαρὰν καὶ θέλγητρον, τὰ ὁποῖα προμηθεύει τὸ παιγνίδι. Οὕτω μόνον θὰ φθάσωμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν ἀναγκαίαν ψυχολογικὴν δύναμιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου του.

Φρονοῦμεν ὅτι δὲν ὑπάρχουν οἱ διατεινόμενοι ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον δύναιται ν' ἀναπληρωθῇ μὲ τὰς ἀμοιβὰς καὶ ποινὰς, ἀλλ' ἐπειδὴ, παρὰ τοῦτο τὰς μεταχειρίζονται, πολλοὶ ἢ ὀλίγοι, ἀδιάφορον, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ἄνω ἐξάγεται σαφῶς ὅτι ἡ ἀξία καὶ ἡ γονιμότης καθ' ἐργασίας εὐρίσκειται εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ φυσικὸν ἐσωτερικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἐκτελοῦντος ταύτην. Ἀντικαθιστῶντες τῶρα τὸ φύσει ἐνυπάρχον ἐσωτερικὸν τοῦτο ἐνδιαφέρον μὲ ἓνα ἐξωτερικόν, οἷον μὲ τὴν ἀποφυγὴν τιμωρίας ἢ τὴν παροχὴν ἀμοιβῆς, στεροῦμεθα τῆς αὐθορμήτου συνδρομῆς τοῦ μυαλοῦ, διότι μὴ ἔχοντες δημιουργήσει εἰς αὐτὸ οὐδεμίαν ἀνάγκην γνώσεως, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀπαιτουμένης ἐργασίας πρὸς ἐκμάθησιν θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν ἱκανοποιήσῃ, δὲν προκαλοῦμεν τὴν κίνησιν οὐδεμιᾶς ἀπὸ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, καταλλήλους νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης.

Ἡ κατωτέρα αὕτη μορφή τῆς ἐργασίας εἶνε ἐκείνη πὺν καλεῖται **ἀγγαρεία**. Ἡ ἀγγαρεία μὴ ἀνταποκρινομένη εἰς οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην τοῦ ὄντος μᾶς, προκαλεῖ τὴν ἀποστρεφὴν μας, ὅπως τὴν προκαλεῖ καὶ τὸ φαγητόν, πὺν δὲν μᾶς ἀρέσει, ἢ ὅταν δὲν πεινώμεν. Πλὴν τούτου προκαλεῖ τὸ ξύπνημα πλῆθους ἀμυντικῶν ἀντανακλάσεων, οἷον ἀνορεξία, ἀπροσεξία κλπ.—σὰν τὸν λύκον, πὺν προκαλεῖ τὸ ξύπνημα τῶν μανδρουσκύλων—τὰς ὁποίας πρέπει νὰ προσπαθῆσωμεν ν' ἀποκρούσωμεν

καὶ θέσωμεν ἔκτος μάχης, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ καταβληθῇ ἐνέργεια, τῆς ὁποίας ἡ δαπάνη εἰς οὐδεμίαν πραγματικὴν ἀνάγκην ἀντιστοιχεῖ. Ἡ ἀγγαρεία λοιπὸν εἶναι ὄλως ἰδιαιτέρως ἔξαντλητικὴ καὶ ἀποθαρρυντικὴ, ἀφοῦ διὰ τὴν παραμικροτέραν ἐργασίαν ἀπαιτεῖ μεγίστην δαπάνην ἐνεργείας, ἥτοι ἐργασίαν διὰ τὴν μὲ τὸ στασιῶδες ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως καὶ ἐργασίαν διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἀμυντικῶν δυνάμεων.

Ὅσον δύσκολος καὶ ἂν εἶνε ἡ φύσει ἐνδιαφέρουσα ἐργασία, δὲν προκαλεῖ ἢ ἐλαχίστας ἀμυντικὰς ἀντανακλάσεις. Αὗται στέκονται σὲ στάσις σεβασμοῦ. Ἐὰν τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε πλήρες οὐδεμία ἀπ' αὐτὰς ἐξεγείρεται. Ἡ μόνη ἐναπομένουσα πρὸς κατανίκησιν ἀντίστασις εἶνε ἡ καθαρῶς παθητικὴ ἀντίστασις, φυσικὴ εἰς κάθε ἐργασίαν, ἥτοι ἡ ἀντίστασις τῆς νευρικῆς οὐσίας κατὰ τῆς ἀλλοιώσεως, τὴν ὁποίαν τείνει νὰ ἐπιφέρῃ ἢ ἐπιδιώξῃς τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Τοῦτο συμβαίνει διότι τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε πλήρες καὶ ἐπομένως ἢ ἐπιδιώξῃς ἀντικειμένου φύσει ἐνδιαφέροντος ἀνταποκρίνεται εἰς ἄμεσον ἀνάγκην. Τότε τὸ ζῶον, περὶ οὗ ἀνωτέρω ὠμιλήσαμεν, καὶ τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς τὸ ἐλαττότερον κάθε ἐνεργείας εἶνε ἀκριβῶς ἡ ἄμεσος φυσικὴ ἀνάγκη, ὄχι μόνον παύει νὰ ἐξεγείρεται καὶ νὰ ὀπλίζεται, ἀλλὰ καὶ καθίσταται σύμμαχος τοῦ μυαλοῦ, σὲ ὁποῖον παραχωρεῖ τὴν ἐνέργειαν, πού ἔχει ἀνάγκην. Ἐπομένως τὸ παιχνίδι μόνον πραγματοποιεῖ τὴν ἀνωτάτην ταύτην μορφήν τῆς ἐργασίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἐνδιαφέρον ὑπάρχει τόσον εἰς τὰ μέσα τῆς ἐκτελέσεως, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν.

Ἄς ὑποθέσωμεν ἐν τούτοις ὅτι διὰ τεχνητοῦ μέσου, ἀρκετὰ ἰσχυροῦ, κατορθώνομεν νὰ καταπίνῃ ὁ μαθητὴς μάθημα ἐσθρημένον κάθε φυσικοῦ ἐνδιαφέροντος. Καὶ πάλιν οὐδεμία ὠφέλεια ὑπάρχει, διότι ἡ ἀνιαρὰ σπουδὴ δὲν διακρίνεται ἀπὸ τὴν θελκτικὴν, μόνον ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀπορροφήσεως, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀφομοιώσεως, δεδομένου ὅτι τὸ μυαλὸ ἀρνεῖται, ὡς καὶ τὸ σῶμα, νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ ἐνσωματώσῃ ἐκεῖνο, πού ἀποστρέφεται.

Δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ δώσωμεν ἀκριβεστέραν ἰδέαν περὶ τοῦ τί εἶνε ἡ ἀγγαρεία, ἐν σχέσει μὲ τὴν κανονικὴν ἐργασίαν ἢ συγκρίνοντας τὸ φαγητόν, πού ἐξαναγκάζεται ἀπὸ ντροπὴν γιὰ

τόν Α ἢ Β λόγον νά φάγης, φαγητο-ἀγγαρεία, μέ τό φαγητόν, πού τρώγεις μέ ὄρεξιν. Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, δέν σᾶς ἀρέσῃ τό χέλι καί εὐρεθῆτε αἴφνης σέ τραπέζι, πού παρήθεσαν χέλι, τί θά κάμετε; Θ' ἀγωνισθῆτε, θά κλείσετε τὰ μάτια σας καί σᾶν νά πίνενε καθάρισιο, θά τό περάσετε μέ ἀηδία ἀπό τόν οἰσοφάγο. Μά καί τότε δέν ἔληξαν τὰ βάσανα. Ὅλοι αἱ ἀμυντικά ἀντανακλάσεις ἐσηκώθησαν στό ποδάρι καί ἀγωνίζονται νά γυρίσουν πίσω τό φαγητό, πού ἔνα ἔμμεσον ἐνδιαφέρον θέλει νά τό κατεβάσῃ στό στομάχι. Τέλος μέ ἀγῶνα κατεβαίνει στό στομάχι καί ἰδού ἡμεῖς νικηταί εἰς τήν πρώτην πάλην... ἀλλά μόνον κατ' ἐπιφάνειαν, διότι τό χέλι μὴ διεγείρον κανένα ἐνδιαφέρον τοῦ στομάχου καί ἐπομένως μὴ προκαλοῦν οὔτε τὰ ἀναγκαῖας συστολάς καί ἐν γένει τὰς ἀπαιτούμενας κινήσεις τοῦτου, οὔτε ἐκκρίσιν τοῦ ἀπαιτούμενου γαστρικοῦ ὑγροῦ, θά μένη ἀχώνευτον στό στομάχι καί μετ' ὀλίγον θ' ἀναφανῆ ἀνέπαφον εἰς τό φῶς τῆς ἡμέρας, ἦτοι θά τό ξεράσῃ τό στομάχι.

Ἡ φαγητο-ἀγγαρεία αὕτη, μέ ὄλους τοὺς ἀξίους ἐκτιμήσεως ἀγῶνας, ὄχι μόνον δέν ἐκέρδισε τίποτε, ἀλλ' οὐσιαστικῶς καί ἔβλαψε, διότι ἐταλαιπώρησε κυρίως τό στομάχι. Αὐτό ἀκριβῶς συμβαίνει καί στό μυαλό, ἦτοι καί ἂν μέ τό στανιό βάλουμε μιά γνῶσι μέσα του, αὐτό θά τήν πετάξῃ ἔξω μέ τῆς κλωτσιές, θά τήν ξεράσῃ καί εὐτυχῶς, διότι ἄλλως τὰ σχολεῖά μας θά μᾶς ἀπεβλάκωναν. Οὔτω καί ἐδῶ βλάβην, ἀντὶ ὠφελείας ἔχομεν, βλάβην ἐκ τῆς καταναλώσεως δυνάμεως διὰ ν' ἀντιληφθῶμεν μίαν γνῶσιν καί ἀκόμη περισσοτέραν διὰ νά τήν πετάξωμεν ἔξω. Λατάνη ἀνυπολόγιστος.

Ἐπομένως τὰ διανοητικά φαγητά, πού παρασκευάζει τό σχολεῖον στοὺς τρυφεροὺς τροφίμους του, διέπονται ἀπὸ τοὺς ἰδίους νόμους. Πρέπει ν' ἀπορροφῶνται μέ ὄρεξι, ἂν θέλωμεν ν' ἀφομοιώνονται καί ἐν γένει νά κερδίσωμεν κάτι. Ἀπ' ὄλ' αὐτὰ βγαίνει ξάστερα ὅτι μόνον τό παιγνίδι καί τό θέλημα ἀνταποκρίνονται σέ κάτι ἐσωτερικόν, καί θεραπεύουν τήν φυσικὴν ἀνάγκην, καί ἐπομένως αὐτό πρέπει νά εἶνε ἡ στροφή γα κάθε ἀγωγῆς. Ἀφοῦ δεχθῶμεν τοῦτο θά ἔμενε νά ἐξετάσωμεν μέχρι ποίου σημείου εἶνε δυνατὴ ἡ πραγματοποίησις τούτου, ὄντος πλέον ἢ ἀπαραιτήτου. Πρέπει νά ὁμολογήσωμεν ὅτι συχνά εἶνε πολὺ

δύσκολον νὰ δώσωμεν μορφήν θελκτικὴν εἰς διδασκαλίαν τινάζ, ἥτοι νὰ λαμβάνουν αὐταὶ τὴν μορφήν τοῦ παιγνιδιοῦ. Ἡ δυσκολία αὕτη προέρχεται πλὴν ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις ἐβάδισε πολὺ ταχύτερον καὶ προεπορεύθη, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀτομικῆς ἐξελίξεως καὶ εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε τὸ ἄτομον δὲν κέκτηται οὐδεμίαν ἀκόμη ἐνστικτικὴν ἀνάγκην νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ κάμῃ πλῆθος πραγμάτων, τὰ ὁποῖα αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι τοῦ λεγομένου πολιτισμένου κόσμου, ἐπιβάλλουν νὰ γνωρίσῃ ἢ νὰ πράξῃ.

Ἐὰν τὸ γατάκι σπρώχεται ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην νὰ πηδήσῃ ἐπάνω σὲ κάθε πρᾶγμα πού μοιάζει σὰν ποντίκι, τὸ μικρὸ παιδί, τοῦναντίον, δὲν συναισθάνεται καμμιὰ ἀνάγκην νὰ μάθῃ τοὺς ποταμοὺς τῆς Κίνας κλπ. Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ προσθέσωμεν ὅτι, πλὴν τούτου, δὲν ἐφθάσαμεν ἀκόμη στὸ σημεῖον νὰ διακρίνωμεν ποίας ἀνάγκας σὲ κάθε στιγμή ἔχει τὸ παιδί καὶ τί ἀνταποκρίνεται σ' αὐτάς.

Συνιστοῦν, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἵνα ἡ δόσις τῶν πραγμάτων αὐτῶν, πού δὲν ἀντιστοιχεῖ σὲ κανένα φυσικὸν ἐνδιαφέρον, εἶνε πολὺ ἡλαιτωμένη, ἀλλ' ἡ μείωσις τῆς δόσεως μόνη, δὲν δύναται νὰ μᾶς ὠφελήσῃ. Ἀλλὰ δὲν θὰ εἰσέλθω ἔδῳ στὴ συζήτησι αὐτοῦ τοῦ θέματος. Εἶνε ἐν τούτοις ἀληθές ὅτι πολλὰ πράγματα πρέπει νὰ τὰ μάθωμεν, καίτοι στεροῦνται ἀμέσου ἐνδιαφέροντος, διότι βραδύτερον θὰ λάβωμεν ἀνάγκην αὐτῶν καὶ πρέπει ἐπομένως νὰ τὰ γνωρίζωμεν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι εἶνε ἡ προπαίδεια, ἡ ὀρθογραφία, ἡ ἀνάγνωσις κλπ. Ἡ ἐκμάθησις τῶν πραγμάτων αὐτῶν δύναται γὰρ εἶνε ἓνα παιγνίδι; Ἴσως ὄχι ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν τὰ διάφορα ταῦτα μαθήματα μὲ φυσικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ μεταδώσωμεν οὕτως εἰς αὐτὰ τὸ θέλητρον, πού δὲν κέκτηνται φύσει. Εἷς τινὰς περιστάσεις θὰ εἶνε τοῦτο πολὺ δύσκολον, ἀλλ' ἔδῳ ἀκριβῶς θὰ καταδειχθῇ ἡ δεξιότης καὶ τὸ **τακτι** τῶν διδασκάλων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ καταστήσωμεν τὴν ἀγωγὴν θελκτικὴν εἶνε ἀνεγνωρισμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς παιδαγωγούς, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο δὲν ἐφαρμόζεται δυστυχῶς. Τὸ σημερινὸν σχολικὸν σύστημα πρέπει ν' ἀνατρέπῃ ἀπὸ τὰ θεμέλια.

Ἡ κεφαλαιώδης πλάνη, πού ὑποπίπτουν οἱ θέλοντες νὰ ὑπο-

βληθῆ τὸ παιδί σ' ἓνα ἀγῶνα ἀπὸ ἀπλῆ ἀγάπη πρὸ τὸ καθῆκον ἢ ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν πειθαρχία, εἶνε ὅτι λησμονοῦν ὅτι τὸ παιδί δὲν εἶνε ἄνδρας καὶ ὅτι εἰς τὰς ἀξίας, ποῦ ἔχουν τιμὴ γιὰ τὸν ἔφηβο, ἀντιστοιχοῦν ἄλλαι ἀξίαι γιὰ τὸ παιδί. Αἱ πολλαπλαῖ αὗται ἀξίαι τοῦ ἐφήβου, ποῦ σχετίζονται μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὅχι μόνον δὲν ὑπάρχουν στὸ παιδί, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν. Ἀντὶ τούτων τὸ παιδί ἔχει ἄλλας ἀνάγκας, ποῦ ἀνταποκρίνονται στὰς ἀνάγκας τοῦ παιδικοῦ κοινωνικοῦ βίου. Μία λειτουργία ἀπλῆ καὶ μοναδικὴ τὰς ἀναπληροῦ ὅλας αὐτὰς καὶ αὐτὴ εἶνε τὸ **παιγνίδι**. Τὸ παιγνίδι στὸ παιδί εἶνε ἡ ἐργασία, τὸ ἀγαθόν, τὸ καθῆκον, τὸ ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του. Αὐτὸ μόνον εἶνε ἡ ἀτιμόσφαιρα, στὴν ὁποίαν τὸ ψυχολογικόν του ὄν δύναται ν' ἀναπνεύσῃ καὶ συνεπῶς νὰ δράσῃ.

Ἀπαιτοῦντες ἀπὸ ἓνα παιδί νὰ καταβάλλῃ κόπον δι' ἐργασίαν τινὰ στηριζομένην ἐπὶ ἄλλου πράγματος καὶ ὄχι στὸ παιγνίδι, ἐνεργοῦμεν ὡς ὁ ἀνόητος ἐκεῖνος, ποῦ τὴν ἄνοιξι ἐκούναγε μιὰ μῆλια γιὰ νὰ πέσουν μῆλα, καὶ ἀντὶ τούτου κατώρθωσε νὰ μὴ ἔξῃ μῆλα οὔτε τὸ φθινόπωρον, γιὰτὶ μὲ τὸ κούνημα ἔρριψε καὶ τὰ ἄνθη.

Ἐξαναγκάζοντες τὸν μαθητὴν νὰ ἐργασθῆ, χωρὶς νὰ ὠθηθῆται ἀπὸ ἐσωτερικὴν τινα ἐπιθυμίαν ἢ ἀνάγκην, τὸν συνειθίζομεν— ἂν ἐπιτρέπεται ἡ παρομοίωσις— νὰ ἐργάζεται μὲ τὸ ἄκρον τοῦ μυαλοῦ, ὅπως τρώγει μὲ τὸ ἄκρον τῶν χειλέων ἢ ἐγγίζει μὲ τὸ ἄκρον τῶν δακτύλων τὰ φαγητὰ ἢ τὰ πράγματα, ποῦ ἀποστρέφεται. Τὸ παιδί στὰ παιγνίδια του καὶ ἐν γένει στὰς αὐθορμητοὺς ἐνεργείας του ἔχει τὴν φυσικὴν ὁρμὴν νὰ ὀίχνηται ὀλόκληρο, νὰ πέφτῃ μὲ τὰ μοῦτρα, ὅπως κοινῶς λέγεται, σὲ κείνο ποῦ κἀνει. Ἀντὶ ὁμως τοῦτο νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγός, ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τὸ παιδί νὰ κἀνῃ κάτι, ποῦ δὲν προκαλεῖ τὰς ἐμφύτους ἐνεργείας του. Τὸ παιδί ἔχει ἀνεκμεταλλεύτους θησαυροὺς ἐνεργείας, ἀρκεῖ νὰ μὴ τοῦ ἀφαιρῆς τὸ κλειδί, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς ἔθτεν εἰς κίνησιν.

Καὶ σὰν συμπέρασμα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν: Τὸ παιδί ἀναπτύσσεται φυσικῶς καὶ περνᾷ ἀπὸ διαφόρους καὶ ὄρισμένους σταθμούς, οἷτινες ἀλληλοδιαδέχονται σὲ μιὰ σταθερὰ τάξι. Κάθε σταθμὸς ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀνάπτυξι ὀρισμένης λειτουργίας

ἢ δεξιότητος, τῶν ὁποίων τὴν κατάλληλον καὶ θεραπευτικὴν τροφήν παρέχει τὸ παιδί μόνον μὲ τὸ παιγνίδι. Ὅλα τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, πὺν προκαλοῦν τὴν ἄσκησιν τῆς λειτουργίας ταύτης ἢ τῆς δεξιότητος, γεννοῦν φυσικὰ ἐνδιαφέρον στὸ παιδί, τὸ αἰχμαλωτίζουν, τὸ προσελκύουν, ἐνῶ ἐκεῖνα, πὺν δὲν ἀντιστοιχοῦν σὲ καμμιά πραγματικὴ δεξιότητα, τὸ ἀφίνουν ἀδιάφορον ἢ τὸ ἐξαναγκάζουν νὰ τὰ ἀποστρέφεται ἕξ ἐνστίκτου.

Τὸ παιδί εἶνε σὰν μιὰ μηχανὴ ζυγιστικὴ, πὺν ἀπαιτεῖ νὰ ρίψῃς ὄρισμένο νόμισμα γιὰ νὰ σὲ ζυγίσῃ, ἄλλως δὲν σὲ ζυγίζει. Οὕτω γιὰ νὰ ἀνοίξῃ μιὰ βρύση ἐνεργείας τοῦ παιδιοῦ, πρέπει ὄχι μόνον νὰ τῆς προσαρμόσῃς τὸ κατάλληλο κλειδί, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ προσαρμόσῃς κατὰ τρόπο παιγνιδιάρικο, ἄλλως ματαιοπονοῦμεν.

ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΩΝ

Τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε τὸ σύμπτωμα μιᾶς ἀνάγκης. Στὸ παιδί εἶνε σύμπτωμα μιᾶς ἀνάγκης αὐξήσεως τοῦ πνεύματος, ἢ τοῦ σώματος. Τούτου ἕνεκεν τὸ ἀντικείμενον ἢ αἱ ἐνεργεῖαι, πὺν διεγείρουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ ποικίλλουν καὶ εἶνε ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάπτυξιν του. Ἀλλὰ πῶς ἐμφανίζεται ἡ προοδευτικὴ αὐτὴ ποικιλία τοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ μὲ ἄλλα λόγια ποῖα εἶνε ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐνδιαφερόντων; Τέτοιω προφανῶς εἶνε τὸ ζήτημα πὺν ὀφείλει νὰ θέσῃ κάθε δάσκαλος, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ ἐργασθῇ σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν καὶ νὰ προσαρμόσῃ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας του, στὴν φυσικὴ πορεία τῆς ψυχολογικῆς ἐξέλιξεως.

Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἐξετάζεται ἀπὸ δύο ἀπόψεις. Ἡ μία: Καθορισμὸς τῆς **χρονολογίας** τῆς ἐμφανίσεως κάθε κατηγορίας τῶν ἐνδιαφερόντων. Ἡ ἄλλη: Καθορισμὸς τῆς **τάξεως** πὺν ἐμφανίζεται κάθε ἐνδιαφέρον. Ἡ δευτέρα ὄψις εἶναι καὶ ἡ σπουδαιότερα. Ἡ ἐξακριβωσις τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου, πὺν ἐμφανίζεται κάθε ἐνδιαφέρον, οὔτε εὐκολος εἶνε, οὔτε μεγάλην ἀξίαν καὶ ὀφελιμότητα ἔχει, διότι ἡ ἀτομικότης κάθε ἀνθρώπου εἶνε διάφορος τῆς τοῦ ἄλλου εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο τις ὑπερβολκός, ἂν διετεινέτο ὅτι ὑπάρχουν τόσαι ἀτομικότητες, ὅσοι καὶ ἀνθρώποι. Ἐπομένως τὸ ἐμφανιζόμενον ἐνδιαφέρον στὸ Α ἄτομον

στό 7ον έτος στό Β εμφανίζεται αργότερον και στό Γ ένωρίτερον. 'Αλλ' ή τάξις, πού αλληλοδιαδέχονται τὰ έκάστοτε εμφανιζόμενα ένδιαφέροντα, παρουσιάζει αξιοσημείωτον σταθερότητα και ή εξακριβώσις ταύτης έχει αξίαν και ώφελιμότητα μεγίστην. 'Η τάξις αύτη αντιστοιχεί στους αλληλοδιαδόχους σταθμούς, πού διατρέχει ή ανάπτυξις του όντος, στην άκαμπτο πορεία του.

Ο τρόπος τής εξακριβώσεως τής τάξεως ταύτης, ήτοι τής σειράς τής εμφανίσεως, αλληλοδιαδοχής και εξέλιξεως των ένδιαφερόντων, θα μάς απεμάκρυνε του θέματός μας και δι' αυτό περιοριζόμεθα εις τό να είπωμεν όλίγα περί των γλωσσικών ένδιαφερόντων.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ

Από του 2ου έτους αναφαίνεται ένα νέον ένδιαφέρον, πού αίχμαλωτίζει τό μυαλό του παιδιού, κατά μίαν μακράν περίοδον. Αυτό είναι τό ένδιαφέρον διά την όμιλίαν, διά τας λέξεις. Πολύ πρό τής έποχής ταύτης, ό μπεμπές προφέρει χαριτωμένο ψέλλισμα και κελάδημα συλλαβών, αλλά μόλις από του δεκάτου ή 12ου μηνός αρχίζει να προσκολλᾶ και έννοια σέ μερικὰς άπ' αυτάς. Στην έποχή αύτη παρατηρούμεν με θαυμασμόν με πόσο ένδιαφέρον και με πόση εύχαρίστησι διευθύνει στον καλό δρόμο τό κολοσιαίο έργο, πού ύψοῦται πρό των άσθενών του δυνάμεων: Να μάθη να όμιλῇ! Τοῦτο δεικνύει καλύτερον παντός άλλου ποιόν επίμονον άγώνα είναι ίκανόν έν άτομον να καταβάλλη, όταν εκτελῇ εργασίαν, πού προκαλεί άμέριστον τό ένδιαφέρον του.

Τό μυαλό μας είναι έτσι καμωμένο, ώστε σέ ώρισμένη έποχή τής αναπτύξεώς του έχει ανάγκην να παρασκευάση ή ν' άφομοίωση λέξεις, ακριβώς όπως έχει ανάγκην ν' άφομοίωση φώσφορον διά να παρασκευάση νευρώνας. 'Επίσης κατ' αύτην την έποχήν βλέπομεν τό παιδί ν' άγωνίζεται ν' άποθηκέυση λέξεις, φρασίδια, γαρνιρίσματα φράσεων, αλλά χωρίς να τας έννοῇ. 'Η λέξις για τό παιδί επέχει θέσιν εξηγήσεως και δικαιολογίας. 'Εάν, επί παραδείγματι, βλέπον επάνω στό τραπέζι ένα άγνωστο σ' αυτό έρωγαλείο, έρωτήση, τί είναι αυτό και του δοθῇ ή απάντησις, ότι είναι άριδί, θεωρεῖ ίκανοποιητικήν την απάντησιν. 'Η περιέρο-

γεία του δὲν προχωρεῖ πέραν τῆς ὀνομασίας τοῦ πράγματος. Ἀγαπᾷ τὴν λέξιν, γιὰ τὴν λέξιν. Ἡ ἐκμάθησις ἑνὸς νέου ὄρου τὸ γοητεύει. Σὲ μιὰ ὀρισμένη μάλιστα ἐποχὴ τοῦτο κατανατᾷ ἕνα ἀληθινὸ πάθος. Κυνηγᾷ τὰς λέξεις. Κάνει συλλογὴν ἀπ' αὐτάς. Ὅταν μάθῃ κάτι, ποῦ δὲν εἶχεν ἀκούσῃ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, τὸ ἐπιδεικνύει διὰ τῆς ἐπαναλήψεως μὲ θορίαμβον. Γεμίζει τὸ στόμα του μὲ λέξεις, ἀκριβῶς, ὅπως βραδύτερον θὰ γεμίξῃ τὴν τσέπην του, ἀπὸ ὅ,τι βρῆ καὶ μαζεύσῃ στὸν δρόμο. Κατ' ἀρχὰς συγκεντρώνει καὶ κατευθύνει ὀλόκληρον τὸ συλλογικὸν του ἔνστικτον εἰς τὸ νὰ μαζεύῃ λέξεις.

Ὁ μικροσκοπικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐπονομαζόμενος μπεμπές, ἐπιθεωρεῖ ἀπὸ καιροῦ σὲ καιρὸ τὸ ἐμπόρευμα, ποῦ ἔχει στὸ μαγαζί του, δηλαδὴ τὰς λέξεις, γιὰτὶ μόνον ἀπ' αὐτάς ἔχει τὸ μαγαζί του. Συνήθως τὸν ἀκοῦν κάθε πρωτὶ στὸ κρεβατάκι του ν' ἀραδιάξῃ τὰς λέξεις, νὰ τὰς ἐπαναλαμβάνῃ, νὰ τὰς βάνῃ τῇ μιᾷ κοντὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, σὰν νὰ παίξῃ ντόμινο, καὶ νὰ κἀνῃ οὔτω τὰ γλυκύτερα δι' αὐτὸ σκαλαθύρομα. Τὰς στρέφει, τὰς ἐπαναστρέφει καὶ παίξῃ μαζύ τους. Φαίνεται δ' ὅτι χαιρεῖ ὄλως ἐπαναστρέφει καὶ παίξῃ μαζύ τους. Φαίνεται δ' ὅτι χαιρεῖ ὄλως ἐξαιρητικά, γιὰ μόνον τὸ λόγο ὅτι εἶνε κτῆμα του, καὶ τὰς κάνει νὰ ἤχοῦν, σὰν ὁ φιλόσοφος, ποῦ κλεισμένος στὸ δωμάτιό του ἀπολαύει τὸν ἦχον τῶν ταλλήρων, τὰ ὁποῖα χοροπηδοῦν μέσα στὰ δάκτυλά του.

Ὁ σκοπός, ποῦ φέρεται ἐνστικτικῶς μέσα του τὸ παιδί τὸ γλωσσικὸν τοῦτο πάθος, εἶνε εὐνόητος καὶ ἀντιληπτὸς ἀπὸ καθένα. Δὲν θὰ ἠδύνατο ἄλλως νὰ μάθῃ τὸ παιδί τοσοῦτον μεγάλην ποσότητα λέξεων καὶ συντάξεως φράσεων εἰς ἡλικίαν μάλιστα, ποῦ ἡ ἐκουσία προσοχὴ του εἶνε σχετικῶς ἀσθενής, ἂν ὑπάρχη, καὶ ποῦ κανένα σύστημα λογικῆς ταξινομήσεως, δὲν δύναται ἀκόμη νὰ τὸ βοηθήσῃ στὸ πελώριον ἔργον του. Μόνον ἡ εὐχαρίστησις, ποῦ τοῦ παρέχει ἡ ἀκοὴ τῶν λέξεων, τὸ καθιστᾷ ἱκανὸ νὰ συγκρατῇ ἐκείνας, ποῦ ἀκούει νὰ προφέρουν καὶ προφέρει ἐπανειλημένως ἐκείνας, ποῦ συνεκράτησεν, μέχρις ὅτου θὰ ἐντυπωθοῦν κατὰ τρόπον ὀριστικὸν στὴ μνήμη του.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης ἐμφανίζει σειρὰν ἀλληλοδιαδόχων ἐνδιαφερόντων. Στὴν ἀρχὴ τὸ παιδί μεταχειρίζεται οὐσιαστικὰ σημαίνοντα ὀρισμένα ἀντικείμενα. Βραδύτερον ἐμφανίζονται τὰ

θήματα στο λεξιλόγιό του, ἔπειτα οἱ σύνδεσμοι, τὰ ἐπίθετα καὶ τέλος οἱ ἀριθμοὶ καὶ μετὰ τούτους αἱ ἀντωνυμῖαι. Ἡ τάξις αὕτη τῆς ἐμφανίσεως εἶνε πλέον ἢ σταθερά. Τονίζεται δὲ ὅλως ἰδιαιτέρως ἡ σταθερότης αὕτη, διότι εἶνε μεγίστης ἀξίας, εἶνε ἀπόδειξις ἀπὸ τὰς καταφανεστάτας τῆς ἀκριβοῦς ἀλληλουχίας τῶν διαφόρων φάσεων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος. Ἡ τάξις αὕτη τῆς ἀλληλοδιαδοχῆς εἶνε ἄλλως τε ἀνεξάρτητος τῆς ἡλικίας, ποὺ ἐμφανίζεται ἡ γλῶσσα καὶ τοῦ τύπου τῆς ἀποκτήσεως ταύτης. Εἶνε ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι καὶ στοὺς τυφλοκωφάλους ἐπικρατεῖ ἡ αὕτη τάξις, ποὺ ἐπικρατεῖ καὶ στοὺς κανονικὸ παιδί.

Ἡ γλῶσσα εἶνε ὁ σπουδαιότερος παράγων τῆς ἀγωγῆς. Εἶνε ὁ φορεὺς πάσης γνώσεως. Ἡ ἡλικία, στὴν ὁποία πρέπει τὸ παιδί ν' ἀρχίσῃ νὰ μάθῃ νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ γράφῃ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ δεικνύει δι' αὐτὴν τὴν ἐργασία. Ἡ ἡλικία στὴν ὁποία πρέπει τὸ παιδί ν' ἀρχίσῃ τὰς ἀσκήσεις αὐτὰς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάνοιάν του, τὴν ἀνάπτυξίν του καὶ τὴν ἰδιοσυστασίαν του. Ὅλα αὐτὰ τὰ συμπτώματα εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ καθορισθοῦν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη θέτει στὸν διδάσκαλον ἕνα μεγάλο ἐμπόδιο, ἀλλὰ λαμβάνεται ἡ σχετικότητα. Ἡ γλῶσσα εἶνε συγχρόνως τὸ στοιχειῶδες ὄργανον πάσης πνευματικῆς προόδου καὶ ἡ ἀνταγγεία τῆς σκέψεως. Ἡ ἐκμάθησίς της λοιπὸν εἶνε στὴν βάσιν τοῦ μορφωτικοῦ οἰκοδομήματος μιὰ ἀναγκαίότης καὶ στὴν κορυφὴ μιὰ ἀποκάλυψις, ἥτοι εἶνε τὸ ἀναγκαϊότατον ὄργανον τῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ κυριώτατον ὄργανον τῆς ἐκδηλώσεως τῆς μορφώσεως.

Μία δὲ μορφή, ἡ καὶ ἡ σπουδαιότερά, τῆς γλώσσης εἶνε καὶ ἡ ἀνάγνωσις. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν μεταχειρισθῶμεν ὡς ὄργανον τῆς μορφώσεως καὶ ἐκδηλώσεως ταύτης τῆς μορφώσεως, πρέπει προηγουμένως νὰ τὴν μάθωμεν.

Σκοπὸς λοιπὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς ἀναγνώσεως δὲν εἶνε ἡ ἄμεσος συμβολὴ ταύτης εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἡ ἀπόκτησις τῆς τέχνης καὶ δεξιότητος τῆς ἀναγνώσεως. Ἐξηγοῦμαι : Σκοπὸς ἐπὶ παραδείγματι αὐτῆς ὁ ἄμεσος δὲν εἶνε ἡ ἀπόκτησις τῆς Α ἢ

Β περιεχομένης εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον γνώσεως, ἀλλ' ἢ ἀπόκτησις τῆς τέχνης καὶ δεξιότητος τῆς ἀναγνώσεως.

Μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς ἀναγνώσεως δὲν σκοποῦμεν νὰ μορφώσωμεν τὸ παιδί, ἀλλὰ νὰ τὸ ἐφοδιάσωμεν μὲ ἓν ἐπὶ πλεόν μέσον, τὸ καὶ σπουδαιότατον, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ δύναται νὰ μορφωθῆ. Νῶ ἀποκτήσῃ δηλαδὴ τὴν ἱκανότητα τῆς ἀναγνώσεως.

Λαμβάνω ὡς παράδειγμα ἐν κεφάλαιον ἀπὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον «ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη». Ἐν τῷ κεφάλαιον τοῦτο ἐδιδάσκετο εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας, σκοπὸς ἄμεσος τῆς διδασκαλίας τούτου εἶνε καὶ πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἐκμάθησις τούτου καὶ ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων περὶ τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων καὶ περὶ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἑθνους μας καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν—κυρίως τῶν γειτόνων μας,—ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐπεκταθῆ κατ' ἀνάγκην καὶ ἐπιδράσῃ λόγῳ τῆς ἀλληλεπιδράσεως.

Διαφέρει ὅμως ἀν διδαχθῆ τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ὡς ἀνάγνωσις. Σκοπὸς ἄμεσος καὶ κύριος τῆς διδασκαλίας τούτου, περιεχομένου εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὡς ἀναγνώσεως δὲν εἶνε ὁ αὐτὸς μὲ τὸν εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας ἐπιδιωχθέντα.

Σκοπὸς τούτου ἄμεσος καὶ κύριος εἶναι νὰ καταστήσῃ τὸ παιδί ἱκανώτερον καὶ δεξιότερον εἰς τὴν τέχνην τῆς ἀναγνώσεως ἀπὸ ὅ,τι ἦτο εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον. Νὰ καταστοῦν δηλαδὴ τὰ σχετικὰ ὄργανα ἱκανώτερα, δεξιότερα καὶ ταχύτερα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἰδιαζούσης εἰς κάθε ὄργανον ἐργασίας των π. χ. ἡ φωτογραφικὴ μηχανὴ (τὰ μάτια), τὰ φωνητικὰ ὄργανα, τὸ νευρικὸν σύστημα εἰς τὸ νὰ μεταβιβάζῃ ταχύτερον καὶ ἀκριβέστερον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὀργάνου εἰς τὸ ἄλλο, ἡ διάνοια εἰς τὸ νῶ ἀντιλαμβάνεται, κατανοῆ καὶ συναισθάνεται τὰ διανοήματα τοῦ συγγραφέως κλπ. Νὰ τείνωμεν δὲ εἰς τὸ νὰ ἐκτελῆται ὑπὸ ἑνὸς ἐκάστου ὀργάνου ἡ ἰδιάζουσα ἐκάστῳ ἐργασία του ὅλως μηχανικῶς. Ἐνῶ δηλαδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ εἶνε συνειδητὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τείνῃ νὰ γίνῃ ἀσυνείδητος, χωρὶς ἢ διάνοια νὰ σκέπτεται διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως καὶ νὰ δαπανᾷ δυνάμεις καὶ χρόνον, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἐλευθέρου καὶ καταγίνεται εἰς ἄλλας ἐργασίας. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔχει ἡ διδασκαλία τοῦ εἰρημένου κεφαλαίου ὡς ἀναγνώσεως καὶ ὄχι τὴν ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως τού-

του. Ἡ ἐκμάθησις τούτου δι' ἐμὲ εἶνε σκοπὸς ἕμμεσος καὶ δευτερεύων, ἵνα μὴ εἶπω ἀδιάφορος. Ἀδιαφορῶ, ἄς μοί ἐπιτραπῇ ἢ ἔκφρασις, ἂν θὰ τὸ ἐνθυμῆται ἢ τὸ λησμονήσῃ τὴν ἄλλην ἡμέραν.

Μὲ ταῦτα δὲν ἀρνούμεθα, οὔτε θέλομεν ν' ἀποκλείσωμεν τὴν συμβολήν, τὴν ὁποίαν δυνατόν νὰ προσφέρῃ ὁ δευτερεύων οὗτος σκοπὸς εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἀπλούστατα θέλομεν ν' ἀποκλείσωμεν ἀπὸ τοῦ νὰ θεωρῆται οὗτος κύριος καὶ ἄμεσος σκοπός. Τότε—ἴσως ἀντίειπη τις—διατὶ θέλομεν καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀναγνωστικὸν βιβλίον μὲ ἐκλεκτὸν περιεχόμενον, μὲ καλλιτεχνικὴν πλοκὴν καὶ διατύπωσιν καὶ ἐν γένει ἐν λογοτέχνημα, εἰ δυνατόν, τέλειον;

Ἡ ἀντίρροησις εἶνε εὐλογοφανῆς καὶ ἀπαντῶ :

Α΄.) Ἡ ἀνάγνωσις, ὡς εἶπομεν, εἶνε μία τέχνη καὶ δεξιότης καὶ ὡς τοιαύτη εἶνε ξηρὰ καὶ δὲν προκαλεῖ ἐνδιαφέρον.

Εἶνε δὲ γνωστὸν, ὡς ἐλέχθη ἄνω, ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν διεγείρει ἐνδιαφέρον δυσκόλως μανθάνεται, ἵνα μὴ εἶπω δὲν μανθάνεται καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι διὰ τῆς βίας χώνεται μέσα εἰς τὴν διάνοιαν ἀπορρίπτεται εὐτυχῶς ὑπ' αὐτῆς ταύτης ὡς ἄχρηστον, διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς εὐρισκομένων ἀμυντικῶν ὄπλων.

Ἀλλοίμονον δὲ ἂν δὲν συνέβαινε τοῦτο. Τὰ σχολεῖά μας θὰ μᾶς ἀπεβλάκωναν τελείως, ὡς καὶ ἄνωτέρω εἶπομεν.

Ἄλλ' εὐτυχῶς εἰς τὸ πνεῦμα συμβαίνει ὡς πρὸς τοῦτο ὅ,τι καὶ εἰς τὸν στόμαχον, ὁ ὁποῖος δι' ἐμέτου θ' ἀπορρίψῃ πρὸς τὰ ἔξω πᾶν φαγητόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἀρέσει εἰς αὐτόν. Ἀκριβῶς οὕτω πράττει καὶ τὸ πνεῦμα, ἀποβάλλει δηλαδὴ πᾶν ὅ,τι δὲν τοῦ ἀρέσει, πᾶν ὅ,τι δὲν προκαλεῖ ἐνδιαφέρον. Ὁ μὲν στόμαχος δὲν ἀνέχεται τὴν φαγητο-ἀγγαρείαν, τὸ δὲ πνεῦμα τὴν πνευματο-ἀγγαρείαν.—Οὕτω τοῦλάχιστον ἐναπομένει ἡ βλάβη καὶ ἡ ἐξάντησις, τὴν ὁποίαν ὑφίσταται τὸ πνεῦμα μὲ τὸ νὰ μάθῃ ὅ,τι δὲν θέλει, γιατί δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ καμμιά φυσικὴ ἀνάγκη καὶ μὲ τὸ ν' ἀποκρούῃ τὰς ἐν ἀναγκάσει ἐξεγειρομένας ἀμυντικὰς δυνάμεις καὶ μὲ τὸ νὰ πετᾷ ἔξω ὅλα τὰ ἀχρηστον, τὰ ὁποῖα ἢ ἄγνοια ἢ ἡ ἀνοησία τῶν ἀνθρώπων θέλει διὰ τῆς βίας νὰ χῶσῃ μέσα εἰς τὸ μυαλό.

•Οὕτως ἢ ἄλλως, ἐν τούτοις, πρέπει νὰ μάθωμεν τὴν τέχνην τῆς ἀναγνώσεως, διότι δι' αὐτῆς θὰ διοχετεύσωμεν εἰς τὸ πνεῦμά

μας ὄλον τὸν θησαυρὸν τῶν παρελθουσῶν γενεῶν καὶ διότι, ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἶνε τὸ κυριώτερον μέσον πρὸς ἐπιδίωξιν καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

Τι πρέπει λοιπὸν νὰ γείνη, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων;

Πρέπει νὰ κάμωμεν ὅ,τι κάμνει ἡ καλὴ οἰκοδέσποινα, ὅταν παρασκευάζῃ ντολμάδες. Κανένας μας δὲν τρώγει τὰ ἀμπελόφυλλα. Ἐὰν ὅμως μία καλὴ οἰκοδέσποινα παρασκευάσῃ μὲ αὐτὰ ντολμάδες, τὰ τρώγομεν εὐχαρίστως, διότι εἶνε νοστιμώτατα, ἀναλόγως μάλιστα τῆς ἰκανότητος περὶ τὴν παρασκευὴν τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτει. Ἡ νοστιμάδα τοῦ κρέατος μεταβιβάζεται εἰς τὰ ἀμπελόφυλλα, χωρὶς καὶ αὐτὸ νὰ χάσῃ τι ἀπὸ τὴ νοστιμάδα του· τοῦναντίον μάλιστα καθίσταται καὶ αὐτὸ ἀκόμη νοστιμώτερον.

Ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ γίνεται καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Εἶνε ἀνάγκη νὰ συνδυάζεται ἡ ἀνάγνωσις μὲ κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη μέσα του ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον νὰ δανεῖται καὶ ἡ ἀνάγνωσις. Πρέπει νὰ συνυφαίνεται αὕτη μὲ κάτι, τὸ ὁποῖον νὰ διεγείρῃ ἐνδιαφέρον. Ἐκεῖνο δὲ μὲ τὸ ὁποῖον δύναται καὶ πρέπει νὰ ἐνοῦται καὶ συνυφαίνεται εἶνε τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Διὰ νὰ προκαλῆ δὲ ἐνδιαφέρον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, πρέπει ὄχι μόνον νὰ εἶνε ἐκλεκτόν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνον μὲ τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τοῦ παιδιοῦ, ἢ δὲ διατύπωσις καὶ πλοκὴ τούτου νὰ εἶνε σύμφωνος μὲ τὸν σταθμὸν τῆς διανοητικῆς ἐξελιξέως τοῦ παιδιοῦ. Ὅταν δὲ τὸ περιεχόμενον ἔχη οὕτως, μεταβιβάζει τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄνευ ἐνδιαφερόντος ἀνάγνωσιν καὶ οὕτω, θελγόμενον καὶ ἐνδιαφερόμενον τὸ παιδί διὰ τὸ περιεχόμενον, παρασύρεται καὶ μανθάνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν τέχνην καὶ δεξιότητα τῆς ἀναγνώσεως, ἥτις, ἑτερόφωτος οὔσα, ἠλεκτροφωτίζεται οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ περιεχομένου.

Β'.) Ἐκτὸς τούτου καὶ ἄλλος λόγος ἐπιβάλλει νὰ ἔχωμεν περιεχόμενον κλπ. Ἀνάγνωσις δὲν θὰ εἶπῃ : ἡ φωτογραφικὴ μηχανὴ (τὰ μάτια) νὰ πέρῃν λέξεις τινάς, τὰ νεῦρα νὰ μεταβιβάζουν ταύτας εἰς τὰ ἄφωνα ὄργανα καὶ τὰς προφέρουν. Ἀπαιτεῖται προσέτι αἱ λέξεις καὶ σύμπλεγμα τούτων νὰ μεταβιβάζονται διὰ τῶν νεύρων εἰς τὴν διάνοιαν, εἰς τὴν ὁποίαν ν' ἀναπηδοῦν αἱ

ἀντίστοιχοι ἔννοιαι. Νὰ δίδεται ἐκ τῶν προτέρων διαταγὴ ὑπὸ τῆς διανοίας εἰς τὴν φωτογραφικὴν μηχανὴν πόσας καὶ ποίας λέξεις πρέπει νὰ λάβῃ καὶ μεταφέρῃ ὅπου δεῖ,—αἱ ἔννοιαι ἐντὸς τῆς διανοίας νὰ συνδέονται εἰς ἄλλας γενικωτέρας ἔννοιας καὶ νὰ μεταφέρονται ἐκεῖθεν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ συμπαθητικοῦ νεύρου κ.λ.π. Ὁ ἀναγνώστης ὄχι μόνον νὰ κατανοῇ τὸ περιεχόμενον—λογικὴν ἀνάγνωσιν—καὶ νὰ συναισθάνεται τοῦτο—μετ' ἤθους ἀνάγνωσιν,—ἀλλὰ νὰ κάμνῃ καὶ τὸν ἀκροατὴν νὰ κατανοῇ καὶ συναισθάνεται τὸ περιεχόμενον. Διὰ νὰ κατορθωθοῦν δὲ ταῦτα ἔχουμεν ἀνάγκην περιεχομένου πρὸς ἄσκησιν τῶν παιδίων, διὰ ν' ἀποκτήσουν τὰς ἀπαιτούμενας σωματικὰς καὶ πρὸ παντὸς πνευματικὰς ἕξεις καὶ διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ δύνανται, ἄνευ τῆς βοηθείας τινός, ν' ἀναγινώσκουν μηχανικῶς, λογικῶς καὶ μετ' ἤθους.

Ἐν γένει τὸ περιεχόμενον ἀπαιτεῖται κυρίως, προκειμένου περὶ τοῦ μαθήματος τῆς ἀναγνώσεως, γὰρ νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ πέρῃ τὸ περιεχόμενον.

Δι' αὐτοὺς τοὺς δύο ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους, θέλομεν τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐκλεκτὰ βιβλία. Εἶνε δὲ ἐκλεκτὰ τὰ βιβλία, ὅταν ἔχουν περιεχόμενον ὄχι μόνον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐκλεκτόν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνον μετὰ τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν παιδίων, λέξεις δὲ καὶ προτάσεις κατὰ τὸ μέγεθος συμφώνους μετὰ τὴν δύναμιν τῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς καὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων,—τὴν δὲ διατύπωσιν καὶ τὴν πλοκὴν ἐν γένει καλλιτεχνικὴν καὶ σύμφωνον μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, διότι ἄλλως ὄχι μόνον δυσκόλως μανθάνεται ἢ ἀνάγνωσις—ἂν μανθάνεται—ἀλλ' ἀμβλύνεται καὶ ἡ διανόησις τοῦ παιδίου. Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία πρέπει νὰ εἶνε **πραγματικὰ διὰ παιδιὰ λογοτεχνήματα**, διὰ νὰ προκαλοῦν ἐνδιαφέρον καὶ ὑποβοηθοῦν τὴν ἐκμάθησιν τῆς τέχνης καὶ δεξιότητος τῆς ἀναγνώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ

Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον—πλὴν τοῦ τῆς πρώτης τάξεως—δὲν εἶνε πρόσωπον βωβὸν, ἀλλὰ ζωντανόν, τὸ ὁποῖον ὀμιλεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Τὸ βιβλίον πρέπει νὰ εἶνε σὰν τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος διηγεῖται, συζητεῖ καὶ ἐν γένει ὀμιλεῖ τόσον ὁμορφα καὶ τόσον χαριτωμένα, ὥστε εἶνε εὐχάριστος καὶ περιζήτητος ἀπὸ κάθε παρῆα καὶ ἀπὸ κάθε συναναστροφῆ, —εἶνε τόσον γόης ὥστε ὅλοι κρέμονται ἀπὸ τὴν γλῶσσάν του, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν στάζει μέλι, ὡς λέγεται κοινῶς.

Ἀκριβῶς τοιοῦτον πρέπει νὰ εἶνε καὶ τὸ βιβλίον, διὰ νὰ εἶνε περιζήτητον ἀπὸ τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ μὴ συμβαίη ὅ,τι συμβαίνει εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ἀποφεύγομεν τὸ βιβλίον, σὰν ὁ διάβολος τὴν ἐκκλησίαν.

Διὰ νὰ εἶνε δὲ τοιοῦτον, πρέπει νὰ ἔχη περιεχόμενον καὶ πλοκὴν σύμφωνον μὲ τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν παιδιῶν τῆς τάξεως, δι' ἣν προορίζεται καὶ ὄχι περιεχόμενον καὶ πλοκὴν, τὰ ὁποῖα ἀρέσουν εἰς τοὺς μεγάλους. Πρέπει νὰ κατανοηθῆ ὅτι αἱ κυκλοφοροῦσαι εἰς τὸ κεφάλι τῶν μεγάλων ἀξίαι καὶ νομίσματα, οὐδεμίαν ἀξίαν καὶ πέρασιν ἔχουν εἰς τὰ κεφαλᾶκια τῶν μικρῶν παιδιῶν.

Εἰς ἐποχὴν ἀκριβῶς, καθ' ἣν ἡ φωτογραφικὴ, φωνητικὴ, νευρικὴ καὶ διανοητικὴ δύναμις τοῦ παιδιοῦ μόλις εἶνε ἱκανὴ ν' ἀντιλαμβάνεται καὶ προσφέρει μικρὰς καὶ ἀπλᾶς λέξεις, προτάσεις κλπ. ἡμεῖς θέτομεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του λέξεις μήκους ἐνὸς τοῦλάχιστον μέτρου, λέξεις μὲ πολλὰ σύμφωνα, προτάσεις μεγάλας, πολυπλόκουσ καὶ γεμισμένας ἀπὸ γαρνιτούρας, τὰς ὁποίας καὶ μεγάλοι θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ διαβάσουν, π. χ. φεγγαροστρουγυλοπρόσωπη

Τὸ ἀναγνωστικὸν λοιπὸν βιβλίον τοιοῦτον πρέπει νὰ εἶνε, πραγματικὸν δηλαδὴ *παιδικὸν* λογοτέχνημα.

Ἄναγνωρίζω βεβαίως καὶ ὁμολογῶ, ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε τόσον εὐκόλον, ὅσον δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ, ἀλλὰ δικαιουμαι νὰ πιστεύω, ὅτι καὶ οἱ ἀναγνώσται μου θὰ συνομολογήσουν, ὅτι μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχὴ διὰ τὴν συγγραφὴν τοιούτων βιβλίων. Εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν σημερινῶν βιβλίων γενικῶς, μόνον τὰ παιδιὰ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει. Ἄς εὐχηθῶμεν νὰ γείνη εἰς τὸ ἐξῆς ὅ,τι δὲν ἔγεινεν ἔως τώρα.

Αὐτὰ περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῶν ἄλλων τάξεων. Διὰ τὸ βιβλίον ὅμως τῆς πρώτης τάξεως τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Τὸ βιβλίον τῆς πρώτης τάξεως εἶνε βωβὸν πρόσωπον. Τὸ παιδίκι, ἅμα εὐφρεθῆ ἀντιμέτωπον μὲ ἓν βωβὸν πρόσωπον καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ συνομιλήσῃ, νὰ συνεννοηθῆ μὲ αὐτό, ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ τὴν σημασίαν τῶν νοημάτων καὶ σημείων τοῦ βωβοῦ καὶ τὴν χρῆσιν τούτων. Ἄπὸ τὰ νοήματα καὶ τὰ διάφορα σημεία, θ' ἀρχίσῃ νὰ ἐγνοῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τί λέγει ὁ βωβός. Μὲ τὰ αὐτὰ δὲ νοήματα καὶ σημεία θ' ἀπαντᾷ πρὸς τὸν βωβόν.

Τὴν στιγμὴν δὲ, καθ' ἣν θὰ κατορθώσῃ ν' ἀρχίσῃ νὰ ἐννοῇ τὰ νοήματα καὶ τὰ σημεία τοῦ βωβοῦ, θὰ αἰσθάνεται μεγάλην, ἀνέκφραστον χαρὰν. Κάθε κατανόησις, κάθε ἀναγνώρισις τῆς σημασίας νοήματος ἢ σημείου εἶνε πηγὴ νέας χαρᾶς διὰ τὸ παιδί. Ἐδῶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ κατανόησιν τῆς σημασίας χωριστὰ ἑνὸς ἐκάστου σημείου ἢ νοήματος.

Ἄν ὁ βωβός εἶχε τὴν δύναμιν καὶ κατεσκεύαζε μὲ νοήματα καὶ σημεία ἓνα μικρὸν λογοτέχνημα, θὰ ἠδύνατο, θὰ κατώρθωνε νὰ μεταδώσῃ τοῦτο εἰς παιδί, τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε ἀκόμη εἰς θέσιν οὔτε ἓνα-ἓνα χωριστὸν νόημα καὶ σημείον νὰ καταλάβῃ; Ἀσφαλῶς, ὅχι μόνον δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἐν εἴδει λογοτεχνήματος σκέψιν του, ἀλλὰ θὰ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ὄρεξιν θὰ εἶχε νὰ χάνῃ τὸν καιρὸν του εἰς μάτην, διότι τὸ παιδί δὲν ἔφθασεν ἀκόμη στὸ σημείον νὰ ἐννοῇ τὰ σημαδάκια ἢ τὰ νοήματα τοῦ βωβοῦ, πολὺ περισσότερον τὰ συμπλέγματα τούτου, ἤτοι τὸ λογοτέχνημα. Θὰ ἔβλεπεν ὅτι εἶνε μία καθαρὰ ματαιοπονία, ἀφοῦ δὲν θὰ ἠδύ-

νατο νὰ κατανοήσῃ τί λέγει ὁ βωβός. Τὸ μόνον πιθανὸν ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον δυνατὸν νὰ ἐπήρχειτο θὰ ἦτο, τὸ παιδί ν' ἀπομακρυνθῆ τελείως ἀπὸ τὸν βωβὸν καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ καταγίνη εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ ἔστω καὶ ἓν μόνον νόημα.

Βεβαίως βραδύτερον καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ παιδί μανθάνον ὁλοκλήρως περισσότερα νοήματα καὶ σημεῖα, ὡς καὶ τὴν πλοκὴν τούτων, θὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἐννοῇ κατ' ἀρχὰς μικρὰς καὶ ἀπλᾶς σκέψεις, κατόπιν μεγαλυτέρας καὶ τέλος νὰ κἀνῃ καὶ ὀλοκλήρως συνομιλίας μὲ τὸν βωβόν, **ἀλλὰ πάντως συνομιλίας βωβοῦ**. Καὶ τοῦτο ὅμως θὰ γίνη πολὺ ἀργὰ καὶ ἀφ' οὗ διέλθῃ ὠρισμένους σταθμοὺς καὶ ἀσκηθῆ ἀσχετά, διότι, ἔκτος τῶν ἄλλων, πρέπει ἤδη νὰ μάθῃ νὰ **σκέπτεται καὶ ὀμιλῇ μὲ νοήματα καὶ σημεῖα**.

Οἱ βωβοὶ μὲ τοὺς οἰκείους συνεννοοῦνται, ἐνῶ μὲ τοὺς ξένους δὲν δύνανται. Τὰ μικρὰ παιδάκια μὲ τοὺς οἰκείους τῶν καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὰς μητέρας τῶν κατορθώνουν νὰ συνεννοοῦνται. Ἐδῶ τὸ βωβὸν πρόσωπον ἀντικαθίσταται μὲ τὸ ἄλφαβητάριον, τοῦ ὁποῖου τὰ σημάδια θὰ προσπαθήσῃ τὸ παιδί νὰ μάθῃ.—Ὅπως λοιπὸν ὁ βωβὸς δὲν πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὶν μάθῃ τὸ παιδί τὰ νοήματα καὶ τὰ σημεῖα αὐτοῦ νὰ τοῦ διηγηται ὀλοκλήρως ἱστορίαν, διότι τὸ παιδί θὰ τραπῆ εἰς φυγὴν καὶ δὲν θὰ θελήσῃ οὔτε ἓν νόημα νὰ μάθῃ, οὔτω καὶ τὸ ἄλφαβητάριον δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς περιεχόμενον λογοτέχνημα μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον του, διότι τὸ παιδί εὐρίσκει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀντιληφθῆ λογοτέχνημα καὶ ἐπομένως καὶ νὰ προκληθῆ εἰς αὐτὸ ἐνδιαφέρον.

Ἄλλο, ἂν διηγηθῶ ἓνα λογοτεχνικὸ παραμυθάκι, γιὰ νὰ προκαλέσω τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ γιὰ νὰ προθυμοποιηθῆ νὰ μάθῃ καὶ αὐτὸ νὰ διαβάσῃ τέτοια,—καίτοι ὁ σκοπὸς οὗτος εἶνε ὀλίγον μεμακρυσμένος,—καὶ ἄλλο ν' ἀντιληφθῆ αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ λογοτέχνημα καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὸ διάβασμά του.

Ἐπάρχουν οἱ φρονοῦντες ὅτι μορεῖ νὰ κατασκευασθῆ στὸ μυαλὸ τοῦ συγγραφέως ἓνα λογοτέχνημα, οὔτινος πλέον ἢ ἐλάχιστα μέρη θὰ εἶνε αἱ πινακίδες τοῦ ἄλφαβηταρίου. Πλὴν τοῦ ἄλφαβηταρίου λοιπὸν ὁ συγγραφεὺς εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ συν-

τάξη μαζί με τὸ λογοτέχνημα καὶ ἓνα ὁδηγὸν διὰ τὸν διδάσκαλον.

Οὗτος δὲ διαβάζει τὸ λογοτέχνημα καὶ σύμφωνα καὶ μετὰ τὸν ὁδηγόν, προσπαθεῖ νὰ διδάξῃ τὴν πινακίδα, κρεμασμένη ἀπὸ τὸ λογοτέχνημα ἢ μᾶλλον ξεκρεμασμένη καὶ ξεκάρφωτη. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ βαρέθησαν, ἢ δι' ἄλλους λόγους, νὰ τὸ κάμουν οἱ συγγραφεῖς καὶ οὕτω μένει νὰ κάμῃ τὸ λογοτέχνημα ὁ διδάσκαλος. Ποῖος τραγέλαφος συμβαίνει μέσα στὰ σχολεῖα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ διδάξουν μετὰ τὸ φανταστικὸ λογοτέχνημα, μόνον ὁ Θεὸς γνωρίζει καὶ οἱ ὑποχρεωμένοι νὰ βλέπουν καὶ νὰ ἀκούουν.

Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ φέρωμεν καὶ ἓνα παράδειγμα : Ἔχουν νὰ διδάξουν τὸ Α. Πρὸς τοῦτο θέτουν εἰς κίνησιν τὸ φανταστικὸ λογοτέχνημα. Διηγοῦνται ὅτι μερικὰ παιδιὰ ἀνέβηκαν στὸ βουνὸ καὶ εἶδαν, πὺν ἔβγαине ὁ ἥλιος καὶ ἐρωτοῦν, τί ἐφώναζαν τὰ παιδιὰ. Θέλουν δὲ νὰ λῆθουν τὴν ἀπάντησιν, ὅτι εἶπαν τὰ παιδιὰ, ἅμα εἶδαν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου Α . . . καὶ ἐκεῖθεν νὰ διδάξουν τὴν Α' πινακίδα. Ἄλλ' ἐὰν ἐφώναζαν Ω . . . ἢ Ε . . . ἢ Πωπὼ ! ἢ δὲν ἀπαντήσουν καθόλου, τί θὰ συμβῇ καὶ πῶς θὰ προχωρήσωμεν ; Φρονῶ ὅτι τοιοῦτον τεχνητὸν κατασκευάσμα δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ στὰ πόδια του καὶ ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ βλάπτει μετὰ τὸ νὰ γεμίξῃ τὸ κεφαλάκι τῶν παιδιῶν μετὰ τεχνητὰ καὶ ἀνούσια κατασκευάσματα.

Ἴδου τί ἄλλοτε ἠναγκάσθην νὰ γράψω σὲ κάποιον ἐκπαιδευτικὸν περιοδικό, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ἐπικρίσεως τοῦ τρόπου μου διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως : «Ὁ κ. Β. πιστεύει ὅτι ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῶν παιδιῶν πρέπει ν' ἀπλωθῇ τὸ λογοτέχνημα σὰν κληματαριὰ μετὰ σταφύλια, ἄλλα πραγματικὰ καὶ ἄλλα εἰκονικὰ, ἀλλ' ὅλα ξένα καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του. Μόλις τὸ παιδί ἀνοίξῃ τὸ βιβλίον γιὰ πρώτη φορὰ καὶ ὅτι ἀπὸ τὰ σταφύλια αὐτά, ὠρισμένα λίγα ἀπὸ τόσα, θὰ μαθαίνη ὁ μαθητὴς νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ, ἔως ὅτου καταστῇ ἱκανὸς νὰ διαβάξῃ ὁλόκληρο τὸ λογοτέχνημα, τὸ ἔξωθεν ἐλθὸν καὶ ὄχι ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ πηγάσαν, ἐνῶ ἡμεῖς πιστεύομεν, ὅτι ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ πρέπει νὰ βγαίνη μιὰ-μιὰ λέξι, τὴν ὁποίαν ὁ μαθητὴς θὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ. Ἐκ τῶν λέξεων αὐτῶν σιγὰ-σιγὰ θὰ σχηματισθοῦν προτάσεις μικραὶ μετὰ ἀπλοῦν

καὶ εὐκόλον περιεχόμενον καὶ ἐκ τῶν προτάσεων τούτων καὶ ἄλλων, μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου, ὅπωςδῆποτε συνθετωτέρων, θὰ πλεχθῆ τὸ λογοτέχνημα, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ μαθητὴς περάσῃ τὸ στάδιον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως.—Ἡ διαφορὰ μας : Ὁ κ. Β. θέλει τὸ λογοτέχνημα εἰς τὴν ἀρχὴν, — ἡμεῖς εἰς τὸ τέλος, ἀφοῦ περασθῆ τὸ στάδιον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως. Ὁ κ. Β. παραδίδει τὸ τεχνητὸ λογοτέχνημα φτιασμένο στοὺς μαθητάς, ἐνῶ ἡμεῖς βοηθοῦμεν τοὺς μαθητάς νὰ μάθουν τὸ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τους βγαῖνον ὕλικόν, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ φτιαστῆ τὸ λογοτέχνημα. Ὁ κ. Β. προσπαθεῖ—ματαίως κατὰ τὴν γνώμην μου—νὰ ὄξῃ τὸ τεχνητὸ λογοτέχνημα στὴν ψυχὴ τοῦ μαθητοῦ, ἡμεῖς βγάνομεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ τὸ ὑλικὸ λογοτεχνήματος».

Εἶνε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παιδί δὲν γνωρίζει εἰσέτι τὰς φωνὰς τῶν κατὰ συνθήκην σημείων, πολὺ περισσότερον τὴν ἔνωσην καὶ πλοκὴν τούτων εἰς λέξεις καὶ τούτων εἰς προτάσεις κλπ. ἡμεῖς δὲ ζητοῦμεν παρ' αὐτοῦ νὰ κάμῃ θαύματα, ν' ἀντιληφθῆ λογοτέχνημα, ὅπερ προϋποθέτει πλῆθος πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὁποίων εἰς τὸ περὶ διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως κεφάλαιον ἰδιαιτέρως θὰ διαλάβωμεν καὶ τότε θὰ φωτισθῆ πληρέστατα τὸ ζήτημα τοῦτο.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι δὲν δύναμαι νὰ γράψω τὰς σκέψεις μου, οὐδὲ ν' ἀντιληφθῶ τὴν ἔννοιαν τῶν γραφομένων, ἐφ' ὅσον ἡ μορφὴ τῶν γραμμάτων αἰχμαλωτίζει τὴν προσοχὴν μου.

Ἐπίσης δὲν μπορῶ νὰ ἐπιδοθῶ μ' ἐπιμέλειαν εἰς ἐργασίαν τινὰ ἐφ' ὅσον εἶμαι ἀπησχολημένος μὲ ἀντικείμενον μεγαλυτέρου ἐνδιαφέροντος καὶ ἐπομένως μὲ ἀντικείμενον, ποῦ ἐλκύει τὴν προσοχὴν μου.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ὅτι τὸ παιδί δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῆ τὸ λογοτέχνημα καὶ ἐπομένως νὰ προκληθῆ τὸ ἐνδιαφέρον του, διότι στερεῖται καὶ τῶν ἐλαχίστων στοιχείων, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο κάτι νὰ ἐννοήσῃ, εὐρίσκεται καὶ ὁ λογοτέχνης εἰς δυσκολίαν, εἰς ἀδυναμίαν νὰ κάμῃ λογοτέχνημα. Δὲν ἀρκεῖ ὁ καλλιτέχνης καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ σύλληψις του διὰ νὰ γίνῃ ἐν καλλιτεχνικὸν ἔργον· ἀπαιτεῖται καὶ τὸ κατάλληλον ὑλικόν. Ἄν ὁ Πραξιτέλης δὲν εἶχε τὸ μάζμαρον τῆς Πεντέλης ἢ ἄλλο ὅμοιον, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ

κατασκευάσῃ τὸν Ἐρμῆν τοῦ ἐπὶ πορολίθου, οὔτε ὁ γλύπτης νὰ ἐργασθῆ ἐπὶ ξύλου ἐκ λεύκης.

Προκειμένου περὶ λογοτεχνήματος, τὸ ὕλικόν εἶνε αἱ λέξεις, ἡ διατύπωσις καὶ πλοκὴ τούτων εἰς προτάσεις καὶ τούτων εἰς σύμπλεγμα προτάσεων κλπ. δι' ὧν νὰ ἐκφράζωνται γενικώτεραι ἔννοια κλπ. οὕτως ὥστε ν' ἀποτελεσθῆ ἓν ὅλον ὁμορφον καὶ καλλιτεχνικὸν δημιούργημα. Ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, ὁ λογογράφος πρέπει νὰ ἔχῃ ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων τῆς ἀρεσκείας του καὶ εἰς τὴν πλοκὴν τούτων κλπ., ἄλλως ἀδύνατον νὰ κάμῃ λογοτέχνημα, ἐκτὸς ἂν νομίζωμεν λογοτέχνημα συνονθύλευμά τι ἢ σκαλαθυρομάτιον καὶ αὐτὸ γραμμένον εἰς τὸ γόνατο. Πολλάκις ὁ λογογράφος διὰ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς μίαν ἐνδόμυχον σκέψιν τοῦ ἀναγκάζεται νὰ μεταχειρισθῆ λέξεις ὅλως ἀσυνηθίστους, ἄλλως τὸ μέρος αὐτὸ θὰ ἔμενεν ἀφώτιστον, σκοτεινὸν κατὰ τὴν γνώμην του. Εἰς ἐποχὴν λοιπὸν καθ' ἣν τὸ παιδί δὲν γνωρίζει τὴν φωνὴν τῶν σημείων, ἡμεῖς παρουσιάζομεν εἰς αὐτὸ λογοτέχνημα! Ἡ ἔστω ἔμαθε τὰ 24 γράμματα καὶ τὴν πλοκὴν τούτων εἰς λέξεις· εἶνε ἀρεκτὸν ὕλικὸν τοῦτο διὰ λογοτέχνημα; Εἶνε δυνατὸν νὰ περιορισθῆ εἰς τόσον στενὸν χῶρον ἐκλογῆς λέξεων ὁ λογογράφος καὶ νὰ κάμῃ λογοτέχνημα; Ἄν τοῦ χρειασθῆ μία λέξις μὲ δύο ἢ τρία σύμφωνα ἢ μὲ δίφθογγον ποῦ θὰ τὴν εὔρη; Ἐὰν τὴν θέσῃ, εἶνε ἄγνωστος διὰ τὸ παιδί, ἐὰν δὲν τὴν θέσῃ, καταστρέφεται τὸ λογοτέχνημα καὶ μένει σὰν τὸ βιολί, ἀπὸ τὸ ὀπτιὸν λείπει μία χορδὴ ἢ καὶ περισσότεροι.

Ἄλλ' ἂν διὰ τὸν λογογράφον παρουσιάζωνται αἱ δυσκολίαι αὐταὶ διὰ νὰ κάμῃ λογοτέχνημα, αἱ δυσκολίαι αὐταὶ εἶνε ἀκόμη μεγαλύτεραι διὰ τὸ παιδί, εἰς τὸ ὀπτιὸν θὰ παρουσιάσωμεν λογοτέχνημα.

Διὰ ν' ἀντιληφθῆ τις λογοτέχνημα καὶ διεγερθῆ ἐπομένως καὶ ἐνδιαφέρον εἰς αὐτόν, πρέπει νὰ ἔχουν μηχανοποιηθῆ εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ ἐκτελῶνται μηχανικῶς καὶ ἀσυνειδήτως αἱ ἐξῆς ἐργασίαι: 1) Ἡ Φωτογραφικὴ μηχανὴ (τὰ μάτια) νὰ ἔχῃ ἀποκτῆσιν τὴν ἰκανότητα νὰ πέρνῃ εὐκόλως τὰς ὑπὸ τῆς διανοίας ὀριζομένας λέξεις ἢ προτάσεις. 2) Τὰ νεῦρα νὰ τὰς μεταβιβάζουν εἰς τὴν διανόησιν, φωνητικὰ ὄργανα καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τὴν

διανόησιν μετὰ τὴν προφορὰν. 3) Ἡ διανόησις νὰ ἐξάγῃ τὰς ἐννοίας τῶν λέξεων, προτάσεων κλπ. ἤτοι νὰ τὸ κατανοῇ. 4) Ἡ διανόησις διὰ τῆς ταχυτάτης τηλεγραφικῆς, οὕτως εἰπεῖν, συννενοήσεως μετὰξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου, τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου διατελοῦντος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, νὰ ὀρίξῃ εἰς τὴν φωτογραφικὴν μηχανὴν πόσας καὶ ποίας λέξεις πρέπει νὰ πέρῃν κάθε φορὰ, καὶ 5) Αἱ λέξεις αὗται, μεταφερόμεναι εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα, νὰ διαβάζωνται ὑπὸ τούτων κλπ. Ὅλαι δὲ αὗται αἱ ἐργασίαι δέον νὰ ἐκτελῶνται ὅλως μηχανικῶς καὶ ἀσυνειδήτως.

Ἐλεύθερον πλέον καὶ ἀπηλλαγμένον τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὰς φροντίδας ταύτας, θὰ καταγίνεται εἰς τὸ συναισθηματικόν, θὰ συναίσθάνεται δηλαδὴ τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς τὸ ἀναγιγνωσκόμενον, καί, ἀναλόγως τούτων, θὰ ρυθμίζονται ἢ προφορὰ, ὁ τονισμὸς σχετικῶν λέξεων, ἢ στάσις, ἢ ἔκφρασις, αἱ κινήσεις κλπ. Νῶ ἀναγιγνώσκειται ἐν γένει κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ ἀκροατῆς νὰ λησμονῇ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ συναίσθάνεται ὅ,τι καὶ ὁ ἀναγινώσκων.

Τότε καὶ μόνον τότε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι προκαλεῖται ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Ἀλλὰ διὰ νὰ γίνουν ὅλα αὐτὰ ἀπαιτεῖται χρόνος μακρὸς καὶ ἀσκήσεις πολλάι, δι' ἧς δὲν ἀρκεῖ ὀλόκληρον τὸ πρῶτον ἔτος. Ὁ ὁῆτωρ, ὅστις θέλει νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπομένως τὰς ἐπενφημίας, τὰ χειροκροτήματα ἢ τὰς ζητωγραφὰς τῶν ἀκροατῶν του ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας του, ὀφείλει τελείως νὰ κατέχῃ τὸ θέμα του τόσον, ὥστε αἱ ἰδέαι νὰ κατέρχονται ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, χωρὶς ν' ἀσχολῆται τὸ διευθύνον ἐγὼ τῆς διανοήσεως μὲ αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἐλεύθερον καὶ νὰ καταγίνεται εἰς τὸν τρόπον τῆς καταλλήλου ἐκδηλώσεως. Ποία λέξις ἢ πρότασις, ἐπὶ παραδείγματι, δέον νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος, ποία σύγχρονος κίνησις θὰ συντονίσῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ λόγου οὕτως, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιζητεῖ. Ἄν ὁ ὁῆτωρ δὲν κατέχῃ τὸ θέμα τελείως, ἀλλ' ἐκείνην τὴν στιγμήν καταγίνεται νὰ εἴρῃ τι θὰ εἴπῃ, ἀσφαλῶς οὗτος ἀντὶ ἐπενφημιῶν θὰ γεννήσῃ τὴν χασμωδίαν καὶ θὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τὸ ἀκροατήριον, ἐὰν δὲν δεχθῇ λεμονόκουπες, ἐκτὸς ἐὰν τὸ ἀκροατήριον ζητωκραυ-

γάζη δι' ὅ,τι ἐκ τῶν προτέρων ἔχει εἰς τὸ μυαλό του, ὅπως συμβαίνει ἐνίοτε.

Ἄλλὰ τότε πῶς θὰ διεγερθῇ τὸ ἐνδιαφέρον εἰς τὸ παιδί διὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀφοῦ, ὡς εἴπομεν, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶνε ξηρὰ καὶ οὐδὲν ἐνδιαφέρον προκαλεῖ καὶ ἀφοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν συνδυάσωμεν μὲ τὸ περιεχόμενον, παρ' οὗ ν' ἀρυσθῇ ἐνδιαφέρον;

Ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως εἶνε νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὰ συνθηματικὰ σημεῖα, δι' ὧν ἐκφράζονται αἱ διάφοροι φωναὶ τῶν γραμμάτων, τὴν πλοκὴν τούτων εἰς συλλαβὰς καὶ τούτων εἰς λέξεις.

Ὅπως κάθε ἀναγνώρισις, ὑπὸ τοῦ παιδίου, νοήματος βοβοῦ γεννᾷ ἄμετρον χαρὰν, οὕτω καὶ κάθε ἀναγνώρισις φωνῆς γραμματος, συλλαβῆς, λέξεως κλπ. προκαλεῖ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ παιδί ἀνέκφραστον χαρὰν. Ἡ ἀναγνώρισις λοιπὸν τῆς φωνῆς τῶν συνθηματικῶν σημείων προκαλεῖ καὶ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδίου. Μόνον ὅποιος δὲν ἐδίδασκε τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ μὲ προσοχὴν, μὲ παρατήρησιν, μὲ μελέτην, ἀγνοεῖ τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται τὸ παιδί εἰς κάθε ἀναγνώρισιν φωνῆς γραμματος, συλλαβῆς, λέξεως κλπ. Ἡ χαρὰ τοῦ εἶνε ἀπερίγραπτος, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ διαβάξῃ καὶ πρὸ παντὸς νὰ γράφῃ λέξεις, αἵτινες εἶνε βαπτιστικὰ ὀνόματα προσώπων ἢ πραγμάτων γνωστῶν καὶ προσφιλῶν. Νομίζει ὅτι γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος. Πιεῖ ἀπὸ τὴν χαρὰν του, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε ἀσκέτον, ὑπερασκέτον διὰ νὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ κάθε λέξιν, ἀφοῦ ἄλλως τε αὐτὸς εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως, εἰς τὴν πρώτην τάξιν. Ν' ἀποκτήσῃ δηλαδή εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους τὴν ἱκανότητα νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ εὐχερῶς κάθε λέξιν. Νὰ διαβάξῃ ὅμως ἢ γράφῃ τὴν λέξιν χωρὶς νὰ βοηθῆται ἀπὸ τὰ χεῖλη. Ἄμα τοῦτο κατορθωθῇ, ἢ διδασκαλία τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἐπέτυχεν. Πλέον τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν, οὔτε νὰ ἐπιδιώξωμεν, οὔτε πιστεύω ὅτι δύναται νὰ ὑποστηρίξεται τὸ ἀντίθετον ὑπό τιος.

Δεδομένον λοιπὸν ὅτι μόνον μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὁ μαθητὴς θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἱκανότητα νὰ γράφῃ καὶ νὰ διαβάξῃ λέξεις μόνον, κατὰ τίνα τρόπον ἢ λογικὸν συλλογισμόν θὰ δυνηθῇ

νά διαβάση, νά ἐννοήσῃ καί ἐπομένως νά ἐνδιαφεροθῆ δια τὸ περιεχόμενον λογοτεχνήματος :

Λέγοντες δὲ νά διαβάσῃ, ἐννοοῦμεν μὲ πρώτη ματιὰ νά διαβάξῃ καὶ ν^ο ἀναπηδᾷ ταυτοχρόνως καὶ ἡ ἐννοία τοῦ διαβασθέντος.

Εἰς τὸ τέλος μόνον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἀλφαβηταρίου νά προστεθῆ ἀκόμη $1-1\frac{1}{2}$ τυπογραφικὸν φύλλον, τὸ πολὺ, εἰς τὸ ὁποῖον,—ἀφοῦ ἔχουν διδαχθῆ ὅλα τὰ γράμματα, δίφθογοι κλπ. καὶ αἱ διάφοροι πλοκαὶ τούτων καὶ ἐπομένως ὁ μαθητὴς εἶνε ἱκανὸς νά διαβάξῃ ἄνευ φθογολογικοῦ λάθους καὶ νά γράφῃ κάθε λέξιν—νά γραφοῦν μικρὰ διηγήματα πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν, μολονόντι τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τότε ἀκόμη δὲν θὰ προκαλῆται ἀπὸ τὸ περιεχόμενον. Τὸ δὲ δεύτερον λεγόμενον μέρος τοῦ ἀλφαβηταρίου νά λείψῃ ἐντελῶς, διότι εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησιμεύει, παρὰ εἰς τὸ νά δαπανοῦν οἱ γονεῖς δραχμάς τινας ματαίως, ἐκτὸς ἐὰν εἰς τὰ σχολεῖα μας ἐξακολουθοῦμεν νά ἔχωμεν **μεγάλην πρώτην!**—τοὺς διετεῖς μαθητὰς—καὶ μικρὰν πρώτην! τοὺς πρωτοετεῖς, ὡς συμβαίνει δυστυχῶς εἰς ἀρκετὰ ἀκόμη σχολεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ

Καλὸν γ' ἀναμίσξωμεν καὶ ὀλίγην ἱστορίαν γιὰ τὸ Ἄλφαβητάριον. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου τὸ καλύτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον ἄλφαβητάριον ἦτο τοῦ μακαρίτου Παπαμάρκου. Ἡ βάσις, ἕφ' ἧς ἐστηρίζετο καὶ ἤρχιζε δὲν ἦτο ὀρθή, διότι ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν του τὴν γραφικὴν δυσκολίαν καὶ ὄχι τὴν φωνητικὴν. Ἄλλὰ παρὰ τοῦτο δὲν ἔπαυε νὰ εἶνε ἐπιστημονικόν. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τούτου, συνέγραφον τότε κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ διάφοροι συγγραφεῖς. Δύναται τις δὲ νὰ εἴπῃ, χωρὶς νὰ διατρέξῃ τὸν κίνδυνον νὰ παρεξηγηθῇ, οὐδ' ὅτι λέγει ἀνακριβείας, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν τότε ἄλφαβηταρίων εἶχον τὸ προσὸν ὅτι ἦσαν παιδιὰ *καλοῦ πατέρα*.

Στὸ 1919 μιὰ ἐπιτροπὴ ἐξ ἐγκρίτων παιδαγωγῶν συνέταξε τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα «Ἥλιος» ἄλφαβητάριον. Ἡ βάσις τούτου εἶνε φωνητικὴ, ἐπιστημονικῶς ὀρθοτάτη, ὡς καὶ εἰς τὸ φανταστικὸ λογοτέχνημα, περὶ οὗ ὁμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Ἡ φωνητικὴ βάσις, καίτοι ὀρθοτάτη, δὲν τηρεῖται κατὰ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας τῶν γραμμάτων εἰς τὸ ἄλφαβητάριον αὐτό. Πλὴν τούτου καὶ εἰς ἄλλα σφάλματα ὑποπίπτει κατὰ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας.

Οὕτω δὲ μιὰ ἐργασία πολύτιμος, μὲ ὀρθοτάτην βάσιν, δὲν ἀπέδωκε τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, διότι ἔλειπεν, ἀπὸ τοὺς κατὰ τὰ ἄλλα ἀξιόους ἐπιστήμονας καὶ παιδαγωγούς, ἡ πείρα τῶν μελετημένων πραγμάτων. Πάντως ἔδωκε κάποιαν ὠθησιν γιὰ νὰ σκεφθῶμεν καὶ ἀλλοιώτικα. Ἐν τούτοις ὅμως ἔγινε καὶ γίνεται ὅ,τι καὶ μὲ τὸ ἄλφαβητάριον τοῦ Παπαμάρκου, ἦτοι ἰὰ ἀπὸ τοῦ 1919 καὶ ἐντεῦθεν ἄλφαβητάρια εἶνε κομμένα ἀπάνω

στο ἀχνάρι τοῦ «Ἡλίου». Συνελῶς, οὐδαμοῦ φαίνεται πρωτοβουλία. Ἄν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ εἴπωμεν καὶ τοῦ φτωχοῦ τὸ δίκιο, δὲν ὑποβηθεῖται ἡ πρωτοβουλία, ἵνα μὴ εἴπω, παρεμποδίζεται ὑπὸ τῆς ὑπαλληλικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἱεραρχίας. Ἐχὼ τὴν γνώμην, ἂν μὴ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἂν ὑπεβοήθει τὴν πρωτοβουλίαν ἡ ὑπαλληλικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἱεραρχία, πολὺ διαφορετικώτερα θὰ ἦσαν τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα. Τὸ **γιατί** ἄς μὴ ἐξετασθῆ, γιατί θ' ἀπεμακρυνόμεθα καὶ τοῦ θέματος καὶ τῶν παραδόσεων.

Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, εὐρεθεὶς ἐν μέσῳ ἀνεξηγήτων φαινομένων, ἠγωνίσθη νὰ ἐξηγήσῃ καὶ κατανοήσῃ ταῦτα. Οὕτως ἔφθασεν εἰς τὴν ἐπιστήμην, δι' ἰδιαιτέρας δι' ἕκαστον φαινόμενον ὁδοῦ. Ἐντεῦθεν θὰ ἠδύνατό τις λογικῶς νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ἡ σχέσις τοῦ πνεύματος μὲ τὰ φαινόμενα εἶνε τοιαύτη, ὥστε γὰρ ν' ἀποκτήσωμεν τὴν ἐπιστήμην, πρέπει νὰ διέλθωμεν καὶ ἀκολουθήσωμεν τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἣν ἠκολούθησεν ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὴν εὐρεσιν ταύτης. Ἀναγκαία συνέπεια τοῦ συλλογισμοῦ τούτου εἶνε ὅτι, γὰρ νὰ εὐρωμεν τὴν καλὴν μέθοδον τῆς ἀγωγῆς, πρέπει ν' ἀκολουθήσωμεν τὸν δρόμον, ποὺ ἠκολούθησεν ὁ πολιτισμός. Ἡ πλάνη τοῦ συλλογισμοῦ τούτου εἶνε ὅτι, παρομοιάζονται δύο φαινόμενα οὐσιωδῶς διάφορα. Στὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ τροποποιεῖται τὸ ὑποκείμενον, ἐνῶ στὴν ἱστορίᾳ τῆς ἐπιστήμης τὸ ἀντικείμενον. Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, λησμονήσαντες χθὲς τὸ κλειδί μας, εἰσῆλθομεν στὸ σπίτι μας ἀπὸ τὸ παράθυρον, δὲν ἔπεται ἐντεῦθεν ὅτι θ' ἀκολουθῶμεν πάντοτε τὸν ἴδιον δρόμον. Οἱ πρόγονοί μας δὲν εἶχον τὸ κλειδί καὶ εἰσῆρχοντο ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἐνῶ ἡμεῖς τὸ ἔχομεν καὶ κατ' ἀνάγκην ἡ πορεία ἀλλάσσει, ἦτοι θ' ἀνοίξωμεν τὴν θύραν στὰ παιδιὰ μας.

Οὕτω δὲν πρέπει ν' ἀκολουθήσωμεν πρὸς εὐρεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γράμματος Ρ τὴν ὁδόν, ἣν ὑποτίθεται ὅτι ἠκολούθησαν οἱ πρόγονοί μας. Δὲν πρέπει νὰ χύνωμεν νερὸ στὴ λεκάνη, ὅπως συνίστα κάποιος, διὰ νὰ εὐρωμεν τὴν φωνὴν Ρ . . . δεδομένου ὅτι αὕτη εἶνε γνωστὴ στὰ παιδιὰ, ἀπὸ τὴν ὁμιλία. Ἐπίσης δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσωμεν πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀγαγνώσεως τὴν ὁδόν, ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθοῦν στὰ διανοητικῶς ἀνάπηρα παιδιὰ. Εἶνε ὄχι μόνον ματαιοπονία, ἀλλὰ καὶ ταλαιπωρία,

διότι εἶνε ὑποχρεωμένο νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὸ παιδί, πράγματα πρὸ πολλοῦ γνωστὰ σ' αὐτό. Ἀδιστακτικῶς δὲ μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ἡ τοιαύτη πορεία εἶνε ἐπιβλαβής, διότι πλὴν ἄλλων, προκαλεῖ τὴν ἀνίαν καὶ ἀηδίαν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἀηδία αὕτη δύναται ὀλεθριῶς νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς καθόλου μορφώσεως τοῦ παιδιοῦ. Ὅλα δ' αὐτὰ ἔχουν καὶ τὸ μειονέκτημα τὸ νὰ εἶνε πλέον ἢ τεχνητά. Εἶνε σὰν νὰ βάλωμε ἓνα παιδάκι 5—6 ἐτῶν νὰ περπατήσῃ, ὅπως περπατοῦσε ὅτε ἦτο 1—2 ἐτῶν καὶ μάθαινε νὰ περπατῇ. Τὸ κρατοῦσαν ἀπ' τὸ χέρι κλπ.

Καὶ ἤδη ὀλίγα τινὰ περὶ ἀλφαβηταρίου. Ἄν ἡ συγγραφὴ καταλλήλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τὰς ἄλλας τάξεις εἶνε ζήτημα δύσκολον, ἡ συγγραφὴ ἀλφαβηταρίου εἶνε δυσκολώτατον. Δὲν προτίθεται βεβαίως νὰ δώσω πλήρες καὶ λεπτομερὲς σχέδιον συγγραφῆς ἀλφαβηταρίου, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ρίψω μερικὰς ἀρχάς, σύμφωνα μὲ τὰς ὁποίας, κατὰ τὴν γνώμην μου, πρέπει νὰ συγγράφεται τὸ ἀλφαβητάριον.

Εἶνε πασίγνωστος ἡ παιδαγωγικὴ ἀρχή, νὰ βαίνωμεν ἀπὸ τὰ εὐκολώτερα εἰς τὰ δυσκολώτερα. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν ἀνατίτροτον ταύτην ἀρχήν, πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία τῆς φωνῆς κάθε γράμματος καὶ ἐπομένως νὰ συγγράφηται καὶ τὸ ἀλφαβητάριον. Ἔως ἐδῶ εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι, ἀλλὰ πρέπει νὰ διακριθῇ ἀπὸ ποιά πλευρὰ εὐκολώτερα ἢ δυσκολώτερα, ἀπὸ τὴν φωνητικὴν ἢ τὴν γραφικὴν. Ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει ἡ διαφωνία. Ὑπάρχουν οἱ ὑποστηρίζοντες, ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ, ὅτι τὴν γραφικὴν δυσκολίαν πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἐπομένως ν' ἀρχίσῃ τὸ ἀλφαβητάριον ἀπὸ τὰ εὐκολώτερον γραφόμενα γράμματα καὶ νὰ προχωρῇ εἰς τὰ δυσκολώτερα. Ἄλλ' ὑπάρχουν καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι πρέπει τὴν φωνητικὴν εὐκολίαν ἢ δυσκολίαν νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὄχι τὴν γραφικὴν, ἢ ὁποία οὐδεμίαν δυσχέρειαν παρέχει, μάλιστα κατόπιν σχετικῶν ἀσκήσεων, περὶ ὧν εἰς τὸ οἰκεῖον μέρος θὰ διαλάβωμεν.

Ἡ γραφὴ ἄλλως τε εἶνε ζήτημα ἀσκήσεως.— Πρὸς συγγραφὴν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀλφαβηταρίου πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ φωνητικῶς εὐκολον ἢ δύσκολον, ἀφοῦ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ληφθοῦν καὶ τὰ δύο ταυτοχρόνως. Θ' ἀρχίσῃ λοιπὸν ἀπὸ τὰ φωνητικῶς εὐκολώτερα

γράμματα καὶ θὰ βαίηη πρὸς τὰ δυσκολώτερα. Ὑποθέτω δὲ ὅτι αὐτὸ εἶνε σύμφωνον καὶ μὲ τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους. Οἱ τὴν ἀντίθετον ὁδὸν συνιστῶντες καὶ τοὺς διδάσκοντας ταλαιπωροῦν καὶ τοὺς μαθητὰς βασανίζουσι, χωρὶς μάλιστα καρποὺς ἀναλόγους τῶν κόπων καὶ τῆς ὄχι μικρᾶς φθορᾶς τῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων, διότι ἡ ἐπιβαλλομένη ὁδὸς εἶνε ἀντίθετος πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἡ ἐργασία ἐπομένως κατανατᾷ πνευματο-ἀγγαρεία.

Δεδομένου λοιπὸν ὅτι δέον ἢ φωνητικὴ εὐκολία ἢ δυσκολία νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν, θ' ἀκολουθήσωμεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως τὴν ἐξῆς ὁδόν :

1) Αἱ λέξεις, παρ' ὧν θὰ λάβωμεν τὰ γράμματα τῶν διδασκόμενων φωνῶν, θὰ εἶνε δισύλλαβοι, διότι μονοσύλλαβοι δὲν ὑπάρχουσι κατάλληλοι. Ἐκάστη συλλαβὴ τούτων θ' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑνὸς σύμφωνον καὶ ἑνὸς φωνῆεν.

2) Αἱ λέξεις θὰ εἶναι γνωσταὶ καὶ ἀπὸ τὸν κύκλον τοῦ παιδίου. Θὰ εἶνε βαπτιστικὰ ὀνόματα συγκεκριμένων οὐσιαστικῶν, ὅπως ἐμφανίζονται, κατὰ τὴν πειραματικὴν ψυχολογίαν, ἐν τῇ ἐξελέξει τῆς διανοήσεως καὶ τὰ γλωσσικὰ ἐνδιαφέροντα. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἔχη κατὰ εἰς τὸν νοῦν του, ἐφ' οὗ νὰ στηρίζῃ καὶ νὰ συνδέῃ τὸ ἄγνωστον. Ἐχει δηλαδὴ εἰς τὸν νοῦν γνωστὰ α'.) τὸ πρᾶγμα, β'.) τὸ βαπτιστικὸν τούτου ὄνομα, τὴν λέξιν δηλαδὴ καὶ γ'.) τὰς φωνὰς τῶν γραμμάτων. Θὰ τοῦ εἶνε ἐπομένως ἄγνωστον μόνον τὸ διδασκόμενον σημαδάκι, τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὴν ὁρισμένην φωνήν.

3) Εἰς τὸ πρῶτον μάθημα, θὰ διδασθοῦν κατ' ἀνάγκην αἱ φωναὶ δύο ἢ τριῶν γραμμάτων. Εἰς τὰ ἄλλα μαθήματα θὰ διδάσκηται ἐν μόνον ἄγνωστον γράμμα, τὸ ὁποῖον, ἂν εἶνε σύμφωνον, πρέπει νὰ εἶνε πρῶτον, εἰς τὴν πρώτην συλλαβὴν ἢ τὴν δευτέραν. — Οὕτω καὶ μὲ δισυλλάβους μόνον λέξεις θὰ διδασθοῦν τὰ 24 γράμματα.

4) Θ' ἀκολουθοῦν μαθήματα α'.) μὲ δισυλλάβους λέξεις, β'.) τρισυλλάβους κλπ., ὧν ἐκάστη συλλαβὴ πρέπει ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑνὸς σύμφωνον καὶ ἑνὸς φωνῆεν.

5) Εἰς τὰ μαθήματα αὐτά, τὰ ὁποῖα δέον νὰ θεωρηθοῦν ἄσκησις γραπτῆ καὶ προφορικῆ τῶν διδασκόμενων 24 γραμμάτων, δύναται ν' ἀρχίσῃ ἢ διδασκαλία, καὶ τῶν κεφαλαίων γραμ-

μάτων, ἀλλ' ὡς ἀρχικῶν τῶν ἄνω συνήθων λέξεων καὶ ὄχι ὡς ἀρχικῶν κυρίων ὀνομάτων. Ἐάν ὁ συγγραφεὺς ἀλφαβηταρίου νομίξῃ ὅτι πρέπει νὰ διδαχθοῦν μὲ κύρια ὀνόματα, νὰ τὰ ἀφήσῃ τότε εἰς τὸ τέλος καὶ ἀφοῦ διδαχθῶσιν ὅλα καὶ ὅλαι αἱ πλοκαὶ καὶ συνδυασμοὶ τῶν γραμμάτων, διότι ἄλλως θὰ εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ μεταχειρισθῇ κύρια ὀνόματα ἄγνωστα καὶ ἄνευ περιεχομένου διὰ τὸ παιδί.

6) Μετὰ τοῦτο, λέξεις, αἰτινες νὰ ἔχουν μίαν συλλαβὴν μὲ ἀναγραμμτισμόν : π.χ. ος, ἔπειτα λέξεις, αἰτινες θὰ ἔχουν φωνήεν μετὰξὺ δύο συμφώνων π.χ. μος, εἶτα διφθόγγους, δύο σύμφωνα, τρία καὶ ταῦτα κατὰ τὴν φωνητικὴν εὐκολίαν καὶ τέλος τὰ μὲ ἰδιόρρυθμον προφορὰν λια, γιά, γγ, γκ, τσ, κλπ. Οὕτω καὶ μὲ αὐτὰς τὰς βάσεις, νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ συγγραφῇ τὸ ἀλφαβητάριον.

Τὸ ὅλον θὰ φωτισθῇ καλύτερον ἐκ τοῦ περὶ διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως κεφαλαίου.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΡΟΠΟΣ ΚΑΙ ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ. — ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

Πρὶν εἰσελθῶ εἰς τὸ κυρίως θέμα, κρίνω σκόπιμον νὰ προτάξω δύο θεμελιώδεις, κατ' ἐμέ, παιδαγωγικὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἔχη πάντα ὑπ' ὄψιν του ὁ διδάσκαλος διὰ πᾶσαν διδασκαλίαν παντὸς κλάδου.

Α΄. Πᾶσα διδασκαλία, οἰασδήποτε γνώσεως, πρέπει νὰ εἶνε μία ἀπάντησις εἰς ἐρώτημα προβαλλόμενον ὑπὸ μαθητοῦ.

Ὁ μαθητὴς θὰ προβάλλῃ ἐρώτημα, ὅταν εὐρεθῇ πρὸ φαινομένου ἀνεξηγήτου ἢ πράγματος ἀγνώστου. Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ παιδί, ἅμα φθάσῃ εἰς ὠρισμένην ἡλικίαν, ἀρχίζει, ὠθούμενον ἔσθθεν, νὰ ἐρωτᾷ: τί εἶνε τοῦτο; πῶς τὸ λέγουν; κλπ. Τὸ πολῦτιμον τοῦτο ἔνστικτον τῆς περιεργείας ὠθεῖ τὸ παιδί εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ τὸ περιβάλλον, τὸν κόσμον. Ἡ ἐρώτησις του εἶνε φυσικὴ ἀνάγκη καὶ ἡ πλήρωσις ταύτης διὰ τῆς ἀπαντήσεως εἶνε τροφὴ θρεπτικὴ, διότι ἀνταποκρίνεται εἰς φυσικὴν ἀνάγκην. Διὰ τῆς ἐρωτήσεως λοιπὸν, ἔκτος τῶν ἄλλων μέσων, τὸ παιδί συλλέγει, συλλέγει ὑλικὸν πανταχόθεν μέχρι τῆς στιγμῆς, ὅπου θὰ νομίσῃ ὅτι ἐγγώρισε, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, τὸ περιβάλλον καὶ δὲν θὰ τοῦ προξενῇ ἐντύπωσιν καὶ ἐπομένως θὰ τοῦ εἶνε ἀδιάφορον, ἢ ὡς νὰ μὴ ὑπάρχῃ τίποτε, παύει νὰ ἐρωτᾷ.

Ἡ στιγμή αὕτη εἶνε κρίσιμος διὰ τὸ παιδί, διότι κινδυνεύει

νά πάθη ἐξ ἀτροφίας, λόγω τῆς ἀεργίας καὶ νά χάσῃ οὕτω τὸ πολυτιμότερον ἴσως τῶν ἐνστίκτων του. Ἐνεκεν ἀκριβῶς τούτου, νομίζω ὅτι ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἴδρυσις νηπιαγωγείων ἐν Εὐρώπῃ — ὄχι βεβαίως τῶν ἰδικῶν μας, τῶν εἰς τὰ ξενόφωνα σχολεῖα λειτουργούντων, ὧν ὁ σκοπὸς εἶνε ἄλλος — σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶνε, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ φροντίς νά μὴ χαθῆ τὸ πολυτιμὸν αὐτὸ ἐνστικτὸν καὶ νά χειραγωγῆται καὶ κατευθύνεται σχολιμώτερον τὸ ἐρωτηματολόγιον τοῦ παιδίου, σύμφωνα μὲ τὴν διανοητικὴν ἐμφάνισιν, ἐξέλξιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν διαφόρων διανοητικῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Διὰ τῶν νηπιαγωγείων δὲ οὕτω ἐπιδιώκεται, ὄχι μόνον ἡ διαφύλαξις τοῦ πολυτιμοῦ τούτου ἐνστίκτου μέχρι τῆς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἰσόδου τοῦ παιδίου, ἀλλὰ καὶ ἡ καλλιέργεια καὶ τὸ ἀκόνισμα οὕτως εἰπεῖν τούτου.

Τὰ ἰδικά μας παιδιὰ στερούμενα νηπιαγωγείων, παύουν νά ἐρωτοῦν πρὶν ἢ φθάσουν εἰς τὸ δημοτ. σχολεῖον. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ χρόνος, ὅστις μεσολαβεῖ ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν παύει νά ἐρωτᾷ, μέχρι τῆς εἰς τὸ δημ. σχολεῖον εἰσόδου του, ποικίλλων κατὰ τὰ παιδιὰ, εἶνε τόσον μικρὸς ὥστε νά μὴ δύναται νά χαθῆ ἐντελῶς ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ παιδίου τὸ ἐνστικτὸν τοῦτο. Ὑφίσταται μόνον νάρκητιν τινά· διὰ καταλλήλων δ' ἐνεργειῶν ἀνανήφει, ἀφυπνίζεται καὶ ἀρχίζει καὶ πάλιν τὸ ἔργον του, εἰς ὃ ὑπὸ τῆς φύσεως ἔχει ταχθῆ. Εἶνε ἀπαραίτητον λοιπὸν νά χειραγωγηθῆ καὶ ὀδηγηθῆ καταλλήλως τὸ παιδί, ὅπως ἐπανεύρη καὶ ἐνισχύσῃ τὸ, ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον ὑποστάν ἐκλειψιν, ἐνστικτὸν τοῦτο, ἅμα εἰσέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον. Ἀνάγκη λοιπὸν ὁ μαθητῆς νά φέρεται εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε κάθε γνώσις ἢ δεξιότης μεταδιδομένη εἰς αὐτὸν νά εἶνε ἀπάντησις εἰς ἐρώτημά του. Εἶνε εὐκόλον τοῦτο; Ἀδιστακτῶς ὄχι, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ ἀδύνατον καὶ δι' αὐτὸ ἐκεῖ πρέπει νά τεινώμεν νά φθάσωμεν. Ὡθούμενον λοιπὸν τὸ παιδί, ὑπὸ τῆς ἐμφύτου ἀνάγκης, τῆς περιεργείας, ἐρωτᾷ καὶ συλλέγει καὶ εἰς τὸν γλωσσικὸν κύκλον μετὰ μανίας καὶ ἀποθηκεύει λέξεις, φράσεις, προσδιορισμοὺς φράσεων καὶ χωρὶς μάστιχα καὶ νά τὰς ἐννοῆ.

Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, εἶνε οὕτω κατεσκευασμένος, ὥστε εἰς ὥρισμένην ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεώς του ἔχει ἐπιτακτικὴν φυσικὴν ἀνάγκην νά κατασκευάσῃ καὶ ἀφομοι-

ώση λέξεις, ακριβώς όπως έχει ανάγκη φυσικήν ν' αφομοιώση φώσφορον και να παρασκευάση νευρώνας. Με έκπληξιν δὲ και θαυμασμόν παρατηροῦμεν πῶς και μετά πόσον ἐνδιαφέροντος και μετά πόσης ευχαριστήσεως, εκτελεῖ τὸ μικρὸ παιδάκι τὸ κολοσσιαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον ὀρθοῦται πρὸ τῶν ἀσθενῶν του δυνάμεων, τὸ να μάθη δηλ. να ὀμιλῇ Οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει καλύτερον ποῖον σταθερὸν ἀγῶνα καταβάλλει ἐν ὄν πρὸς ἐκτέλεσιν ἐργασίας ἐνδιαφερούσης.

Β'. Κάθε γνώσις ἢ δεξιότης μεταδιδόμενη εἰς τὸ παιδί πρέπει, ὄχι μόνον να εἶνε βάθρον τῆς ἐπομένης, ἀλλὰ και να μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνειδητον.

Ἐξηγοῦμαι: Κάθε γνώσις ἢ δεξιότης μεταδιδόμενη, πρέπει διὰ τῆς ἀσκήσεως και τῆς χρήσεως να μηχανοποιηθῇ εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε τὸ οἰκεῖον ὄργανον να τὴν χειρίζεται και εκτελῇ ὅλως μηχανικῶς και χωρὶς ὁ νοῦς να σκέπτεται δι' αὐτὴν και να δαπανᾷ ἐπομένως χρόνον και δυνάμεις. Οὕτω δὲ ὁ νοῦς μένει ἐλεύθερος και δαπανᾷ χρόνον και δυνάμεις να μάθη δευτέραν, τρίτην κλπ. και οὕτως ὀλίγον κατ' ὀλίγον φθάνει εἰς τὰ ἀνώτερα πεδία τῆς διανοήσεως. Ἄνευ τούτου οὔτε πρόοδος οὔτε ἐξέλιξις δύναται να ὑπάρξῃ, ἀλλὰ στασιμότης και νηπιώδης κατάσταση.

Πρόχειρον παράδειγμα θ' ἀποδείξῃ τοῦτο, καιτοι μόνος του ἕκαστος δύναται να εἶρη πλήθος τοιούτων. Ὄταν βαδίζωμεν δὲν σκεπτόμεθα πῶς και πότε θ' ἀλλάξωμεν τὰ πόδια μας. Τὸ πνεῦμα μας δύναται να καταγίνεται, ἐνῶ βαδίζωμεν, εἰς ἄλλας διανοητικὰς ἐργασίας. Διατί; Διότι ἡ δεξιότης τοῦ βαδίσματος μετέβη ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνειδητον, και δὲν ἀπαιτεῖ τὴν ἀγρυπνον προσοχὴν τοῦ μυαλοῦ και τὴν κατανάλωσιν χρόνου και δυνάμεων, πλὴν τῆς ἀπαιτουμένης μυϊκῆς ἐκ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν κυττάρων, με τὸ να σκέπτεται πότε να σηκώσῃ και ποῦ να θέσῃ τὸ πόδι. Τὸ ὄλον εκτελεῖται ὅλως μηχανικῶς. Τὸ πρᾶγμα ὁμως διαφέρει ὅταν πρωτομανθάνωμεν τὸ βάδισμα. Τότε τὸ μυαλό, ὅλως προσοχὴ και σκέψις. Τότε δαπανᾷ χρόνον και δυνάμεις.

Ἄλλὰ και ὅταν ἔχωμεν μάθη τελείως τὸ βάδισμα παρουσιάζεται περίστασις, καθ' ἣν ἐυρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην να σκεπτόμεθα διὰ ν' ἀλλάσσωμεν και τοποθετῶμεν τὰ πόδια μας. Ἄμα

εὐρεθῶμεν, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς πολὺ ἀνώμαλον δρόμον, πλήρη πετρῶν, λάσπης καὶ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἢ καὶ ἀπὸ τὰ δύο, κρημνός, τότε σκεπτόμεθα πρὶν ἀλλάξωμεν τὰ πόδια μας καὶ προσέχομεν πῶς καὶ ποῦ θὰ πατήσωμεν, ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ κρημισθῶμεν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ μυαλὸ δαπανᾷ χρόνον καὶ δυνάμεις. Εἰς καθένα μας θὰ ἔτυχε νὰ συμβῇ τοῦτο. Κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν διερχόμεθα τὸν κακὸν δρόμον, εἰς τὸ μυαλὸ μας δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἄλλη σκέψις παρὰ μόνον ἡ σκέψις καὶ ἡ προσοχὴ πῶς καὶ ποῦ ν' ἀλλάσσωμεν καὶ τοποθετῶμεν τὰ πόδια μας. Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν πόσον κόπον καὶ πόσῃν ἐξάντησιν θὰ ἔχωμεν μετὰ πορείαν μιᾶς μόνον ὥρας εἰς τοιοῦτον δρόμον, ἐν ᾧ εἰς ὁμαλὸν οὐδὲ κἄν θὰ ὑπελογίζετο, καίτοι θὰ ἠδυνάμεθα, καθ' ὃν χρόνον ἐβαδίζομεν εἰς ὁμαλὸν δρόμον, νὰ σκεπτόμεθα διάφορα ἄλλα πράγματα.

Καὶ ἤδη εἰς τὸ κυρίως θέμα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Ἐάν ἀναλογισθῶμεν τὸ μέγα πλῆθος τῶν γνώσεων καὶ δεξιότητων, ποῦ ἀποκτᾷ τὸ παιδί μόνο του μέχρι τοῦ 7ου ἔτους νῆς ἡλικίας του, δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν τί ἠδύνατο νὰ μάθῃ προσέτι, ἐάν ἡ προσοχῆ, τὸ πνευματικὸν αὐτὸ φαινόμενον, ποῦ δεσπάζει ὄλων τῶν ἄλλων ἤτο ἀρχετὴ καὶ ἂν ὁ κόπος δὲν ὑπερέβαινε τὰ ὅρια.

Ὁ θυμιστὴς λοιπὸν τῆς ἀγωγῆς, ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὴν δύναμιν τῆς προσοχῆς τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἀντοχὴν τῆς εἰς τὸν κόπον, παρὰ εἰς τὴν διανοητικὴν ἰκανότητά του.

Εἶνε ἐπικίνδυνον νὰ φθάσωμεν τὰ ὅρια, πολὺ περισσότερον νὰ τὰ ὑπερβῶμεν. Τὸ παιδί θὰ ἠδύνατο νὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ ἐπίσης εὐκόλα, ὅπως ἔμαθε καὶ νὰ ὀμιλῇ, ἀλλὰ τὴν ὀμιλίαν τὴν ἀπέκτησε βραδέως. Τὴν ἐσταχυολόγησε κατὰ τὸ μῆκος τοῦ δρόμου του. Τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὤθει διηνεκῶς νὰ προσπαθῇ ν' ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων, αἵτινες ἀντηλλάσσοντο γύρω του καὶ νὰ τὰς ἐπαναλαμβάνῃ καὶ νὰ τὰς χρησιμοποιῇ. Οὕτως ἐπέτυχε τὸ ἔργον του χωρὶς κόπον καὶ μ' ἄνεσιν. Ἡ ἀνάγνωσις στερεῖται τοῦ θελήτηρον τούτου. Ἡ ἐπιτυχία τῆς δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπαφῆς τῆς μὲ τὸ περιβάλλον. Διὰ νὰ διδαχθῇ, θὰ μεταχειρισθῶμεν νέαν μέθοδον, περισσότερον ἔντονον, διότι ὑπάρχει ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον καὶ συνεπῶς περισσότερα ἐργασία, καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ περισσότερος κόπος.

Ὁ κίνδυνος οὗτος τοῦ κόπου καὶ αἱ συνέπειαι, ποῦ μορεῖ νὰ προκύψουν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ πνεύματος, εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ λόγοι, ποῦ ἀπαγορεύουν τὸ πρῶτον τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Πρὸς μείωσιν λοιπὸν τῶν μειονεκτημάτων τούτων καὶ ἐκμά-

θησιν, εἰ δυνατόν, καὶ τῆς ἀναγνώσεως κατὰ τὸν ἴδιον εὐκόλον ἄκοπον τρόπον διὰ τῆς δημιουργίας ἐνδιαφέροντος, πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν κάτωθι πορείαν.

Ὁ μαθητὴς εἰσερχόμενος εἰς τὸ σχολεῖον φέρει μαζί του, πλούσιον ὕλικὸν ἀπὸ κάθε κλάδου καὶ ἀπὸ τὸν γλωσσικόν, ὡς εἴπομεν.

Γνωρίζει νὰ ὀμιλῇ, νὰ ἐκφράσῃ τὰ διανοήματά του, τὰς σκέψεις του, τὰ συναισθήματά του κλπ. Γνωρίζει ν' ἀκούῃ καὶ νὰ ἀντιλαμβάνηται τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα τῶν ἄλλων, ἃν εἶνε ἀνάλογα μὲ τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις. Ἐὰν ἀπὸ ἓν βιβλίον ἀναγνώσωμεν τειμάχιόν τι ἀνάλογον μὲ τὸ διανοητικόν του ἐπίπεδον, θ' ἀντιληφθῇ τι λέγει τοῦτο.

Ἐπομένως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἀπὸ τὰ μέρη τῆς ἀναγνώσεως, γνωρίζει τὸ μεγαλύτερον μέρος, γνωρίζει τὰ 99 ο/ο. Γνωρίζει τὰς προτάσεις, τὰς λέξεις καὶ τὰς φωνὰς τῶν γραμμάτων ἀκόμη. Τί λοιπὸν δὲν γνωρίζει; Δὲν γνωρίζει τὰ συνθητικὰ σημαδάκια, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν τὰς γνωστὰς εἰς τὸ παιδί φωνὰς, τὴν πλοκὴν τούτων καὶ τὴν τέχνην καὶ δεξιότητα νὰ τὰ διαβάξῃ.

Ναί, ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζει ἀλλὰ τὰ γνωρίζει μὲ ἀκωστικὰς εἰκόνας καὶ ὄχι μὲ γραπτὰς. Γνωρίζει νὰ θερίξῃ εὐκόλως μὲ δρεπάνι, ἀλλ' ὄχι καὶ μὲ θεριστικὴν μηχανήν. Ἀνάγκη νὰ μάθῃ νὰ θερίξῃ καὶ μὲ αὐτήν. Πρὸς τοῦτο, ἀπαιτεῖται νὰ μάθῃ καὶ ἀσκηθῇ πρῶτον εἰς τὸν χειρισμὸν ταύτης καὶ ἔπειτα ν' ἀρχίσῃ νὰ θερίξῃ καὶ μ' αὐτήν. Δὲν γνωρίζει λοιπὸν προσέτι καὶ πρέπει νὰ μάθῃ τὸν χειρισμὸν καὶ τῶν γραπτῶν εἰκόνων, νὰ μάθῃ νὰ ὀμιλῇ, νὰ σκέπτηται, ν' ἀκούῃ, ν' ἀντιλαμβάνηται, νὰ συναισθάνηται καὶ ἓν γένει νὰ διανοηται μὲ γραπτὰς εἰκόνας.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα γνωρίζει δὲν εἶνε διευκρινισμένα κατὰ τρόπον σαφῆ εἰς τὴν συνείδησίν του, οὔτε καὶ καταλλήλως τακτοποιημένα καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν τοποθετημένα. Ἀνάγκη λοιπὸν πρῶτον νὰ διευκρινισθοῦν τὰ εἰς τὴν συνείδησιν ὑπάρχοντα, νὰ φωτισθοῦν καλῶς, νὰ καθαρισθοῦν ἀπὸ τὰς εἰς αὐτὰ προσκεκολλημένας ἀχρήστους ὕλας, νὰ τακτοποιηθοῦν καὶ νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν ἕκαστον.

Διὰ τὰ ἔχωμεν ἀκριβεστ ῥαν εἰκόνα τῶν συμβαινόντων, ἄς παρομοιάσωμεν τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ μὲ πλάκα τυπογραφείου μὲ τὰ παρ' αὐτὴν κείμενα διαμερίσματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχουν πάντα τὰ στοιχεῖα.—Διὰ κάθε στοιχεῖον ὑπάρχει ἰδιαιτέρον καὶ ὄρισμένον διαμέρισμα. Καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ τυπογράφος συνθέτων πλάκα, ἀπλώνει τὸ χέρι του καὶ χωρὶς κἄν νὰ παρατηρῇ λαμβάνει ἀπὸ τὸ ὄρισμένον διαμέρισμα τὸ ὄρισμένον στοιχεῖον καὶ τοποθετεῖ εἰς τὴν πλάκα κλπ. Ἐν συμβῆ ὅμως τὰ στοιχεῖα νὰ εἶνε ἀναμεμιγμένα καὶ εἰς τὸ διαμέρισμα π. γ. τοῦ α νὰ ἔχη ῥιφθῆ τὸ στοιχεῖον π, ἢ στοιχειοθέτησις τῆς πλάκας θὰ γείνη ἐσφαλμένως, διότι διὰ τὰ στοιχειοθέτησιν τὴν λέξιν γάλα ἀπλώνει τὸ χέρι καὶ λαμβάνει τὸ γ, ἔπειτα τὸ α, ἀλλ' ἀντὶ α λαμβάνει τὸ κατὰ λάθος ἐκεῖ ῥιφθὲν π κλπ. καὶ οὕτως ἀντὶ νὰ ἴδωμεν τὴν λέξιν γάλα βλέπομεν γπλα.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ τυπογράφος εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ τὰ χωρίσῃ καὶ τοποθετήσῃ ἕκαστον εἰς τὸ ἰδιαιτέρον διαμέρισμά του. Οὕτω δὲ καὶ λάθη δὲν θὰ γίνονται καὶ χρόνον καὶ δυνάμεις δὲν θὰ χάνη εἰς τὸ νὰ παρατηρῇ πρῶτον τί εἶνε τὸ ἐν καὶ τί τὸ ἄλλο στοιχεῖον καὶ ἔπειτα νὰ τὸ τοποθετῇ.

Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ εἰς τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἢ στοιχειοθέτησις τῆς πλάκας τοῦ μυαλοῦ, ἅμα τὰ στοιχεῖα εἶνε εἰς τὰ προσήκοντα μέρη, γίνεταί μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα, ἣς δὲν λαμβάνει γνῶσιν ἢ διανόησις, διότι ἢ ἐργασία αὕτη ἔχει μηχανοποιηθῆ, ἔχει μεταβῆ ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνειδητον. Ἐν τὰ στοιχεῖα καὶ ἐδῶ δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ διαμερίσματά των χωριστὰ ἕκαστον, ἀλλ' εἶνε ἀναμεμιγμένα καὶ ἢ στοιχειοθέτησις βραδύνει καὶ ἐν τῇ πλάκα, ἅλλα ἀντὶ ἄλλων τυπώνονται. Ἐκτὸς τούτων καὶ μία ἄλλη σπουδαία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς πλάκας τυπογραφείου καὶ τῆς τοῦ μυαλοῦ. Τὰ λάθη τῆς πρώτης διορθώνονται, ἔστω καὶ μὲ δυσκολίαν καὶ κόπον τινά, τὰ λάθη τῆς δευτέρας εἶνε δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, νὰ διορθωθοῦν. Ὅ,τι γράφεται δὲν ξεγράφεται εὐκόλως. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπαιτεῖται ἰδιάζουσα προσοχὴ εἰς τὸ νὰ γράφεται ὀρθῶς πᾶν ὅ,τι γράφεται.

Ὁ τυπογράφος εἰσερχόμενος εἰς νέον τυπογραφεῖον, πρώτην φορὰν, παρατηρεῖ ποῦ εἶνε τοιοθετημένον ἕκαστον στοιχεῖον,

τὰ καθαρίζει, τὰ ξεχωρίζει, ἂν εἶνε ἀναμεμιγμένα, καὶ ἔπειτα ἀρχίζει τὴν στοιχειοθέτησιν. Τότε ἡ ἐργασία ἐκτελεῖται ταχέως καὶ μηχανικῶς σὰν παιγνίδι, διότι ὁ τυπογράφος εἶνε ἐλεύθερος καὶ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰς ἄνω ἀσχολίας.

Αὐτὸ τοῦτο πρέπει νὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς, νὰ ὑποβοηθησόμεν δηλ. τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ νὰ καθαρῶσιν, ξεχωρίσῃ καὶ τοποθετήσῃ εἰς τὸ προσήκον μέρος ἕκαστον στοιχεῖον πρὶν δώσωμεν εἰς αὐτὸ νέαν ἐργασίαν.

Πρέπει νὰ κάμωμεν ὅ,τι κάμει ἡ καλὴ νοικοκυρά, ὅταν τὸ πρῶτον εἰσέρχεται ὡς νύμφη εἰς τὸ νέον της σπίτι. Παρατηρεῖ πόσα καὶ ποῖα ἔπιπλα καὶ σκεύη ὑπάρχουν ἐν τῇ νέᾳ της οἰκίᾳ καὶ ἀφοῦ τὰ καθαρῶσιν, τακτοποιήσῃ καὶ τοποθετήσῃ εἰς τὴν προσήκουσαν εἰς ἕκαστον θέσιν ἀρχίζει τὴν τοποθέτησιν τῶν νέων, τῶν ἰδικῶν της. Ἐάν τὰ ἀφήσῃ ἀτακτοποίητα, εἶνε ζήτημα ἂν ὁ χῶρος θὰ ἐπαρκέσῃ νὰ τὰ περιλάβῃ ὅλα, ἐκτὸς ἐὰν ὀψίῃ τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Φαντάζεσθε πόσον δύσκολος ἢ μᾶλλον ἀδύνατος θὰ εἶνε ἡ χρησιμοποίησις ἢ ἔγκαιρος καὶ εὐθετος τοῦ φύρδην-μίγδην ἐρριμμένου νοικοκυριοῦ καὶ πόσον εὐκολος τοῦ τακτοποιημένου, πόσος χρόνος, κόπος καὶ κατανάλωσις δυνάμεως ἀπαιτεῖται διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ πρώτου καὶ πόση εὐκολία διὰ τὴν τοῦ δευτέρου, πῶς θὰ καταστρέφονται καὶ θὰ σκωριάζουν τὰ πρῶτα καὶ πῶς θὰ λάμπουν τὰ δεύτερα κλπ. Ἀφήνω τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενῇ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη εἰκὼν.

Οὕτω θὰ πράξῃ καὶ ὁ διδάσκαλος. Ἄμα εἰσέλθῃ τὸ παιδί εἰς τὸ σχολεῖον ὁ διδάσκαλος διὰ καταλλήλων προασκήσεων θὰ καθαρῶσιν καὶ τακτοποιήσῃ τὸ ὑπάρχον καὶ χρήσιμον διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως ὑλικόν. Δὲν ἐννοῶ βεβαίως τὰς συνήθεις λεκτικὰς ἀσκήσεις, αἵτινες προπαρασκευάζουν καὶ τακτοποιοῦν τὸ λεκτικὸν τῶν παιδίων, διότι αὗται δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἄμεσος βαθμὶς, ἐφ' ἧς νὰ στηριχθῇ ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως, ἀλλ' ἐννοῶ τὰς προασκήσεις ἐκεῖνας, περὶ ὧν κατωτέρω—αἵτινες θὰ χρησιμεύσουν ὡς σκαλοπάτι τῆς πρώτης ἀναγνώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ

Αἱ ἀκουστικαὶ εἰκόνες, τὰς ὁποίας ἔχουν οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ διενκρυσθῶν διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς σκαλοπατὶ πρὸς πρόσληψιν καὶ ἀφομοίωσιν τῶν γραπτῶν εἰκόνων.

Πρὶν λοιπὸν ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία τῶν γραμμάτων, γραφῆς καὶ πλοκῆς τούτων δηλ. τῆς πρώτης ἀναγνώσεως πρέπει νὰ γίνων δύο προφορικαὶ καὶ φωνητικαὶ προασκήσεις.

Α΄. ἄσκησις : *Θὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ νὰ χωρίζουν τὰς λέξεις εἰς συλλαβάς, τὰς ὁποίας θὰ ὀνομάζουν κομμάτια.*

Β΄. ἄσκησις : *Θὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ νὰ χωρίζουν καὶ διακρίνουν τὰς φωνὰς τῶν συλλαβῶν (κομματιῶν) δηλαδὴ τὰς φωνὰς τῶν γραμμάτων.*

Ἔοροι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν πρώτην ἄσκησιν :

1) Αἱ λέξεις θὰ εἶνε γνωσταὶ καὶ ἀπὸ τὸν γλωσσικὸν κύκλον τῶν παιδιῶν.

2) Αἱ λέξεις θὰ εἶνε κατ' ἀρχῆς δισύλλαβοι, εἶτα τρισύλλαβοι καὶ τέλος τετρασύλλαβοι.

3) Αἱ συλλαβαὶ τῶν ἄνω λέξεων θ' ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓν σύμφωνόν καὶ ἓν φωνῆεν.

4) Ἀκολουθοῦν λέξεις, αἵτινες θὰ περιέχουν μίαν συλλαβὴν μὲ δύο γράμματα καὶ μὲ ἀναγραμματισμὸν π.χ. ος, ερ, κλπ.

5) Λέξεις περιέχουσαι μίαν συλλαβὴν μὲ ἓν φωνῆεν καὶ δύο σύμφωνα ἑκατέρωθεν π.χ. μος, νων, λος.

6) Λέξεις μὲ διφθόγγους.

7) Λέξεις μὲ δύο σύμφωνα, μὲ τρία κλπ.

8) Λέξεις μὲ ἰδιόρρυθμον προφορὰν λια, για, τα, τζ.—κλπ.

ΤΡΟΠΟΣ ΧΩΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΕΙΣ ΣΥΛΛΑΒΑΣ

Ἡ ἐργασία αὕτη εἶνε εὐκόλος. Μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν παρέχει δυσκολίας τινάς, αἵτινες ὑπερνικῶνται ταχέως ὑπὸ τῶν παιδιῶν, ἀρκεῖ ταῦτα νὰ ἐννοήσουν περὶ τίνος πρόκειται : " Ἄλλως καὶ παίζοντα τὰ παιδιά, προγνωρίζουν νὰ χωρίζουν τὰς λέξεις εἰς συλλαβάς εἰς τὸ κοινότατον παιγνίδι τους εἰς τὸ ὅποτον παρεμβάλλουν μεταξὺ τῶν συλλαβῶν τῆς λέξεως μίαν ὠρισμένην ξένην συλλαβὴν π. χ. τὴν φα' καὶ ἀντὶ νὰ εἴπουν «καλά», λέγουν καφα—λαφα καὶ οὕτως ὁ τρίτος δὲν ἐννοεῖ τὴν ὁμιλίαν των, ἐκτὸς ἐὰν καὶ αὐτὸς γνωρίζῃ τὸ παιγνίδι αὐτό.

Ὁ χωρισμὸς τῶν λέξεων εἰς συλλαβάς ὡς ἑξῆς θὰ γίνεταί : λαμβάνομεν μίαν λέξιν π. χ. γάλα. Ταύτην λέγουν χωριστά, καθ' ὁμίχας καὶ ὅλα μαζί τὰ παιδιά. " Ἄν τὸ ἄνω εἰρημένον παιγνίδι εἶνε γνωστόν, προσπαθεῖ ἐκεῖθεν ὁ διδάσκαλος νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς μαθητὰς νὰ χωρίζουν μόνον των τὴν λέξιν εἰς συλλαβάς, ἄλλως τὴν χωρίζει μόνος του : γά—λα. Οὕτω κατὰ συλλαβάς τὴν λέγουν χωριστά καὶ μαζί τὰ παιδιά. Μετὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος δι' ἐρωτήσεων (πόσας φορὰς ἄνοιξα τὸ στόμα μου; τί εἶπα, πρῶτον, τί δεύτερον; πόσα κομμάτια ἔχει; ποῖον εἶνε τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον καὶ τὰνάπαλιν;) ὀδηγεῖ τοὺς μαθητὰς νὰ εὑρουν ὅτι ἡ λέξις γάλα ἔχει δύο κομμάτια. Οὕτω βαίνοντες, θὰ χειραγωγώσωμεν τοὺς μαθητὰς νὰ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ χωρίζουν εὐκόλως καὶ μηχανικῶς, χωρὶς δηλαδὴ νὰ σκέπτονται κάθε λέξιν εἰς κομμάτια. Οὔτε κόπος, οὔτε χρόνος ἀπαιτεῖται μακρὸς διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀσκήσεως ταύτης.

Ἀφοῦ δὲ τελείως μηχανοποιηθῇ ὁ χωρισμὸς τῶν λέξεων εἰς κομμάτια καὶ μεταβῇ ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνειδητον, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν δευτέραν ἀσκησιν, π. χ. μά-να, σῶ-μα, ... πο-τά-μι, σα λά-τα....

ΟΡΟΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΑΣΚΗΣΙΝ

1) Θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν αὐτὴν σειρὰν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ εἶδη τῶν λέξεων καὶ συλλαβῶν κλπ., τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσαμεν καὶ εἰς τὴν πρώτην ἀσκησιν.

2) Αἱ συλλαβαί, αἵτινες θὰ χωρισθοῦν εἰς φωνὰς πρέπει ν'

ἀποτελοῦνται ἀπὸ γράμματα, τῶν ὁποίων αἱ φωναὶ νὰ εὐκολο-
προφέρωνται. Ἀναλόγως δὲ τῆς φωνητικῆς εὐκολίας, θὰ βαίνω
μεν ἀπὸ τὰ εὐκολώτερα εἰς τὰ δυσκολώτερα.

Δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἀνάγκη νὰ γράψω ἔνταῦθα, ποῖον
γράμμα πρέπει νὰ διδαχθῆ ἑρῶτον καὶ ποῖον δευτέρον, οὔτε αὐ-
τὸς εἶνε ὁ σκοπός μου. Ὁ συγγραφεὺς ἄς τὸ εὔρη.

Μόνον μίαν παρατήρησιν ἀναφέρω : Ἡ φωνὴ τοῦ γράμματος
ρ, καίτοι εὐκολοπρόφετος, ὑπὸ μαθητῶν τινῶν δὲν προφέρεται
εὐκόλως. Δὲν γνωρίζω ποίας κληρονομικότητος καταστάλαγμα
εἶνε αὐτὴ ἢ δυσκολία. Ἴσως μάλιστα ἔντεῦθεν νὰ προῆλθεν ἡ
μῶδα νὰ κόπτουν τινὲς τὸ ρ ἀπὸ τὰς λέξεις. Ἐνεκεν τῆς δυσκο-
λίας ταύτης τὸ γράμμα τοῦτο δέον νὰ διδαχθῆ ὀλίγον βραδύτερον.

Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ θὰ τηρηθῆ εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν συλλαβῶν, θὰ
βαίνομεν δηλαδὴ ἀπὸ τὰ εὐκολώτερον προφερόμενα πρὸς τὰ δυ-
σκολώτερον, πρῶτον τὸ β λ καὶ ἔπειτα τὸ π ν ἐπὶ παραδείγματι.

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν εὔρεσιν καὶ το-
ποθέτησιν καταλλήλως τῶν λέξεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ διδαχθοῦν
τὰ διάφορα γράμματα κατὰ τὴν φωνητικὴν εὐκολίαν ἢ δυσκολίαν
αὐτῶν.

Ἐνεκεν τούτου ἀκριβῶς, ἡ συγγραφὴ ἀλφαβηταρίου εἶνε σο-
βαρώτατον πρόβλημα καί, κατὰ τὴν γνώμην μου, μόνον οἱ διδά-
ξαντες μετὰ προσοχῆς, μελέτης καὶ παρατηρήσεως ἐπὶ τῶν θρα-
νίων δύνανται νὰ πλησιάσουν.

Ἐπειδὴ δὲ εἶνε τόσον δύσκολον ζήτημα καὶ δὲν εἶνε εὐκο-
λον εἰς κάθε διδάσκαλον νὰ εὐρίσκη τὰς καταλλήλους λέξεις καὶ
συλλαβὰς καὶ τὴν σειρὰν τούτων, ἔχομεν ἀνάγκη ἀλφαβηταρίου
συντεταγμένου κατὰ τὰς ἄνω ὁδηγίας, ἄλλως θὰ ἠδύνατο ἡ πρώτη
ἀνάγνωσις νὰ διδαχθῆ ἄνευ ἀλφαβηταρίου, ὅπερ καὶ προτιμότερον.

ΤΡΟΠΟΣ ΧΩΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΙΣ ΦΩΝΑΣ

Δυστυχῶς, τοῦτο μόνον διὰ ζώσης δύναται νὰ μεταδοθῆ σα-
φῶς. Ἐν τούτοις θὰ προσπαθῆσω καὶ γραπτῶς νὰ τὸ καταστήσω
ὅσον τὸ δυνατόν σαφέστερον, τὰ δὲ κενὰ θ' ἀναπληρώσω, ἐλπίζω,
ἢ ἐκ τῆς παρατηρήσεως προερχομένη πείρα τῶν συναδέλφων.

Λαμβάνω μίαν λέξιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ χωρισθοῦν,

διευκρινισθῶν καὶ διακριθῶν αἱ φωναὶ λ καὶ α, π. χ. *λάδι*. Τὴν λέξιν αὐτὴν λέγουσιν καὶ χωρίζουσιν εἰς κομμάτια τὰ παιδιὰ. Εἶνε γνωστὸν τοῦτο ἐκ τῆς προηγουμένης ἀσκήσεως. Ἐξ αὐτῆς λαμβάνει διὰ τῶν μαθητῶν τὸ πρῶτον κομμάτι λα. Ὁ διδάσκαλος τὸ λα λέγει τραγουδιστὰ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ μὲ παρατεταμένην φωνήν: λλλ...λα.

Τὸ λέγει δευτέραν, τρίτην, τετάρτην φορὰν. Ἐπειτα τὸ λέγει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μαζὶ μὲ τοὺς μαθητὰς 3—4 φορὰς καὶ εἶτα ἓνας—ἓνας, μαθητῆς. Ἄμα πεισθῆ ὅτι ὅλοι τὸ λέγουσιν καλῶς, ἐρωτᾷ τοὺς μαθητὰς: πόσας φωνὰς ἀκούετε;

Εἶνε βέβαιοι ὅτι πολὺ θὰ δυσκολευθοῦν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον θ' ἀρχίσουν νὰ ἐννοοῦν καὶ εὐκόλως θὰ διακρίνουν καὶ χωρίζουσιν τὰς φωνάς. Εἰς τὴν ἐρώτησιν λοιπὸν θ' ἀπαντήσουν: *μίαν*. Ὁ διδάσκαλος ὑποβοηθεῖ τοὺς μαθητὰς. Λέγει εἰς ἓνα ἐκ τῶν καλυτέρων νὰ τὸ εἴπῃ τραγουδιστὰ, ἀλλὰ μὲ τὴν συμφωνίαν, ἅμα ὁ διδάσκαλος σηκῶσῃ τὸ χεῖρ του, νὰ παύσῃ νὰ λέγῃ. Ὁ μαθητῆς ἀρχίζει: λλλ... Ὁ διδάσκαλος πρὶν φθίσιμῃ ἢ φωνῇ λ κ' ἐνωτῆ μὲ τὸ α σηκῶνει τὸ χεῖρ του καὶ ὁ μαθητῆς παύει. Τὸ λέγει οὕτω ὁ μαθητῆς 3—4 φορὰς. Μετὰ ταῦτα ἐρωτᾶται ὁ μαθητῆς τί λέγει. Ὁ μαθητῆς ἀδιστακτικῶς ἀπαντᾷ: λ. Οὕτω διεκρίθη ἡ φωνὴ λ. Μένει ἤδη ἡ φωνὴ α. Ὁ μαθητῆς ἐπαναλαμβάνει τὴν λα τραγουδιστὰ καὶ ὑποβοηθεῖται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου νὰ εὔρῃ καὶ τὴν φωνὴν α. Ἄν δὲν κατορθωθῆ, ὁ διδάσκαλος λέγει τραγουδιστὰ τὴν συλλαβὴν λα καὶ τοποθετεῖ τὰς φωνὰς λ-α ἐπὶ δύο δακτύλων καὶ προσπαθεῖ ὅλον ἐν ἀπομακρύνων τὴν μίαν τῆς ἄλλης καὶ παρατείνει τὴν φωνὴν τοῦ α, κατὰ τὴν προφορὰν, νὰ κατορθώσουν οἱ μαθηταὶ νὰ διακρίνουν καὶ τὴν φωνὴν α. Οὕτως εὔρομεν ὅτι τὸ κομμάτι λα ἔχει δύο φωνάς: λ—α. Οὕτω δὲ θὰ ἐξακολουθήσωμεν μέχρις ὅτου οἱ μαθηταὶ κατανοήσουν νὰ χωρίζουσιν καθε κομμάτι εἰς φωνάς.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς 5—6 μαθήματα θὰ δυσκολευθοῦν οἱ μαθηταί, ἀλλ' ἔπειτα καὶ ἐφ' ὅσον προχωροῦν τὸ ἔργον θὰ καθίσταται ὀλίγον κατ' ὀλίγον εὐκολώτερον καὶ θὰ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ χωρίζουσιν καὶ διακρίνουν τὰς φωνὰς καθε συλλαβῆς μηχανικῶς καὶ ἄνευ σκέψεως.

Μετὰ τὴν τελείαν ἐκμάθησιν καὶ μηχανοποίησιν τῶν δύο τού-

των ασκήσεων αρχίζομεν τὴν διδασκαλίαν τῶν γραμμάτων, τὰς φωνὰς τῶν ὁποίων σαφῶς ἤδη γνωρίζουν καὶ διακρίνουν οἱ μαθηταί. Καθ' ὃν χρόνον ἐκμανθάνονται καὶ μηχανοποιοῦνται αἱ ἀνωτέρω προφορικαὶ ασκήσεις, οἱ μαθηταί θὰ συνηθίζουσι νὰ γράφουσι εἰς τὴν πλάκα τοὺς διαφόρους γραμμαῖς προπαρασκευαστικὰς διὰ κάθε γράμμα.

Θ' ἀρχίζουσι δὲ ἀπὸ τὰς εὐκολωτέρας γραμμαῖς καὶ θὰ βαίνουν πρὸς τὰς δυσκολωτέρας.

Θ' ἀσκηθοῦσι δὲ τόσον, ὥστε νὰ δύνανται εὐχερῶς νὰ γράφουσι κάθε γράμμα.

Ἐνταῦθα μία παρέμβασις: Ὑπάρχουσι οἱ φρονούντες ὅτι ἡ γραφή μαθάνεται διὰ τῆς ἰχνογραφίας, ἀλλ' ἡ γνώμη τῶν δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῆ σοβαρῶς. Ἡ ἐκμάθησις τῆς γραφῆς διὰ τῆς ἰχνογραφίας εἶνε γνώμη ἐσφαλμένη. Αἱ ἀναγκαῖαι διανοητικαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς γραφῆς μετὰ τὴν γνώσιν τῆς γλώσσης, εἶναι ἡ μνήμη ἑνὸς γραφικοῦ σημείου καὶ ἡ ἔνωσις τούτου μεθ' ἑνὸς φθόγγου. Ἡ γραφή τῶν σημείων μπορεῖ νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τὴν ἰχνογραφίαν, ἀλλὰ δὲν μᾶς καθιστᾷ ἰκανωτέρους εἰς τὴν γραφήν, ὅπως ἡ γλωσσολογία δὲν μᾶς καθιστᾷ ἰκανωτέρους εἰς τὸ ὁμιλεῖν. Ἡ ἔνωσις τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ πράγματος διὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ γραπτοῦ σημείου καὶ τῆς φωνῆς του διὰ τὴν γραφήν, ἀρκεῖ διὰ ν' ἀποκτήσωμεν καὶ τὰ δύο. Ἐὰν τὸ παιδί ἰχνογραφήσῃ καταβίακα ἢ ἄλογα κατὰ τι θὰ συμβάλῃ τούτο εἰς τὴν γραφήν; Καθοδηγήσατε τὸ παιδί νὰ γράψῃ ἕνα I ἢ ἕνα O καὶ ὄχι μόνον δὲν θ' ἀνιᾷ, ἀλλὰ θὰ εἶνε γεμᾶτο χαράν. Ἡ ἐκμάθησις τοῦ βαδίσματος, τῆς ὁμιλίας, τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς, τῆς ἐκτελέσεως μουσικοῦ τεμαχίου κλπ. στηρίζονται εἰς τὴν ἔνωσιν κιναισθητικῶν εἰκόνων.

Ἡ διάρκεια τῶν προφορικῶν τούτων ασκήσεων δύναται νὰ διαρκέσῃ 1—3 μῆνας. Ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ ἰδίᾳ ἐκ τοῦ διδασκάλου. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν διαρκέσουσι δὲν θ' ἀρχίσῃ διδασκαλία τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, ἐὰν δὲν μηχανοποιηθοῦν αἱ προειρημένα ασκήσεις.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ

ΤΑΞΙΣ Α΄.

Ἐπειδὴ τὰ ἀλφαβητάκια δὲν εἶνε συντεταγμένα σύμφωνα μὲ τὰς ἀνωτέρω ὁδηγίας, καλὸν εἶνε νὰ διδάσκωνται 5—10 γράμματα, ἂν μὴ πάντα, ἀπὲξ καὶ ἄνευ ἀλφαβηταρίου καὶ ἔπειτα ν' ἀρχίζουσι ἀπὸ τοῦ ἀλφαβηταρίου.

Τὸ πρῶτον μάθημα ἔχει κατ' ἀνάγκην τρία ἢ δύο γράμματα.

Ταῦτα θὰ διδαχθοῦν εἰς ἓν, δύο ἢ καὶ τρία μαθήματα. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ βιαζόμεθα. Μετὰ τὸ πρῶτον μάθημα θὰ διδάσκηται μόνον ἓν γράμμα.

Ἡ λέξις ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ λαμβάνωμεν τὸ διδαχθησόμενον γράμμα νὰ εἶνε τόσον γνωστὴ ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται πραγματογνωσία.

Ἄν ἡ λέξις ἔχει ἀνάγκην διασαφήσεως, θὰ γείνη τοῦτο κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος τῆς πραγματογνωσίας. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος τῆς ἀναγνώσεως ἀπαγορεύεται καὶ διὰ ῥοπήλου ἢ πραγματογνωσία πρὸς διασάφησιν τῆς λέξεως, ἀφ' ἧς ἔχομεν λάβει τὸ διδαχθησόμενον γράμμα. Δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ἡ πραγματογνωσία νὰ τρώγῃ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως, ἢ ὁποία ἀγανακτεῖ καὶ δικαίως καὶ ἂν ἦτο γυναῖκα καὶ δὴ πενθερὰ θὰ διεξεδίκει τὸ δικαίωμά της μὲ ξεμάλλισμα.

Ἄλλως τε, ὡς εἶνε γνωστὸν, ἡ προσοχὴ τῶν μικρῶν παιδίων μόλις $\frac{1}{4}$ περίπου δύναται νὰ διατηρηθῇ. Ἄν λοιπὸν τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦτο δαπανηθῇ διὰ πραγματογνωσίαν, τί θὰ μείνη διὰ τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως;

Τὰ πρῶτα μαθήματα τοῦ ἀλφαβηταρίου, 5—10, θὰ γράφονται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸν πίνακα, μετὰ τὴν τελείαν ἐκμάθησιν κάθε μαθήματος ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Θὰ γράφονται δὲ ἀκριβῶς, ὅπως εἶνε γεγραμμένα εἰς τὸ ἀλφαβητάριον καὶ εἰς ἴσας σειράς.

Θὰ διαβάζονται δὲ ὑπὸ τῶν μαθητῶν πρῶτον ἀπὸ τὸν πίνακα καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἀλφαβητάριον. Τοῦτο χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ συνηθίσουν οἱ μαθηταὶ νὰ φεύγουν ἀπὸ τὴν μίαν σειράν καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἄλλην. Ἄμα τοῦτο ἐννοηθῆ ὑπὸ τῶν μαθητῶν παύει ἡ γραφὴ εἰς τὸν πίνακα.

Μὲ τὰς ὡς ἄνω προϋποθέσεις καὶ ἐν συντόμῳ θὰ εἴπωμεν πῶς θὰ γείνη ἡ διδασκαλία ἐνὸς γράμματος καίτοι τοῦτο εἶνε γνωστόν.

Οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ παράστασις τῶν λέξεων, συλλαβῶν καὶ φωνῶν διὰ γραμμῶν. Τοῦτο σύγχυσιν μᾶλλον φέρει εἰς τὸ μυαλὸ τῶν παιδίων.

Ἔχω νὰ διδάξω τὸ γ ἀπὸ τὴν λέξιν *γάλα*. Οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουν—εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰς προασκήσεις—ὅτι ἔχει δύο κομμάτια καὶ τὰ λέγουν *γά—λα*, ὅτι τὸ πρῶτόν κομμάτι ἔχει τὰς φωνάς *γ—α* καὶ τὸ δεύτερον *λ—α*, ὅτι τὸ *λ—α* τὸ γνωρίζομεν ὡς καὶ τὸ α τοῦ πρώτου κομματιοῦ καὶ ὅτι ἄγνωστον εἶνε τὸ γ τούτου. Γράφονται μάλιστα ὑπὸ τινος μαθητοῦ τὰ γνωστὰ εἰς τὸν πίνακα: *α—λα*. Δὲν γνωρίζομεν λοιπὸν τὸ γ καὶ αὐτὸ θὰ μάθωμεν σήμερον. Ὁ διδάσκαλος ὀδηγεῖ τοὺς μαθητὰς νὰ γράψουν εἰς τὸν ἀέρα μὲ τὸν δάκτυλον τὸ γ κατ' ἀρχὰς κι' ἔπειτα τὸ γράφουν εἰς τὴν πλάκα τῶν, καὶ εἰς τὸν πίνακα, ὁ ὄρθιος εὐρισκόμενος μαθητής. Τὸ γράφουν δὲ εὐκόλως, διότι ἔχουν προασκηθῆ εἰς τὰς γραμμάς τούτων περὶ ὧν διελάβομεν ἄνωτέρω. Μετὰ τοῦτο καὶ πρὸς στερέωσιν τοῦ σχήματος καὶ τῆς γραφῆς τούτου, γράφομεν τὸ γ μὲ ὅσα φωνήεντα ἔχουν διδαχθῆ π. χ. γα, γο, γε, γω. Ἀφοῦ στερεωθῆ καλῶς γράφουν οἱ μαθηταὶ ὅλοι μαζί εἰς τὴν πλάκα τῶν ὅλας τὰς λέξεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι περιέχουν τὸ νέον γράμμα γ καὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ μάθημα τοῦ ἀλφαβηταρίου. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ἕκαστον μάθημα ἔχει λέξεις μὲ προδιδαχθέντα γράμματα καὶ λέξεις μὲ τὸ νέον γράμμα. Δὲν αποκλείεται κι' ἄλλας λέξεις, μὴ ὑπαρχούσας εἰς τὸ μάθημα τοῦ ἀλφαβηταρίου, νὰ

γράφουν. Γράφονται δὲ τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ διδασκάλου ὡς ἐξῆς : π. χ. ὑπάρχει ἡ λέξις **γέρο**. Πόσα κομμάτια ἔχει ; Δύο. Τὸ πρῶτον **γε**, τὸ δεύτερον **ρο**. Αἱ φωναὶ τοῦ πρώτου **γ—ε**, γράφατέ τας, **γε**, τοῦ δευτέρου **ρ—ο**, γράφατέ τας, **ρο**. Οὕτω γράφονται ὅλαι αἱ μὲ τὸ νέον διδαχθὲν γραμματὰ λέξεις. Ἦδη τὸ μάθημα εἶνε τελείως μαθημένον ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Μετὰ τοῦτο, ἂν μὲν εἴμεθα εἰς τὰ πρῶτα μαθήματα, τὸ μάθημα γράφεται ὁλόκληρον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸν πίνακα, διαβάζεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἔπειτα διαβάζεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀλφαβητάριον, ἐὰν δὲ εἴμεθα μετὰ τὰ πρῶτα μαθήματα, ἀνοίγεται τὸ ἀλφαβητάριον καὶ διαβάζεται τὸ μάθημα ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ δὴ τῶν καλύτερων πρῶτον καὶ ἔπειτα τῶν ἄλλων. Ὁ διδάσκαλος δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ τὸ διαβάσῃ. Οὕτω τελειώνει ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος.

Τὸ διάβασμα ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τὸ βιβλίον ἢ ἀπὸ τὸν πίνακα θὰ γίνεται ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν χειλέων. Τοῦτο ἀπολύτως ἀπαγορεύεται. Νὰ μὴ λέγουν μέσα τους καὶ μὲ τὰ χεῖλη **γ—α** καὶ ὕστερα **γα**, ἢ **γάλα**. Νὰ τὸ διαβάζουν μὲ τὰ μάτια, τὰ χεῖλη ἔχοντες ἐρραμμένα καὶ ἔπειτα νὰ λέγουν **γάλα**. Ἐν δυσκολεύονται ἄς τὸ διαβάσουν τραγουδιστὰ καὶ μὲ παρατεταμένην καὶ συνεχῆ φωνήν, ἀλλ' οὐδέποτε συλλαβιστὰ, ὅπως κοινῶς λέγεται.

Οἱ μεταχειριζόμενοι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τὰ χεῖλη καὶ συλλαβίζοντες, οὕτως εἰπεῖν, πρὶν προφέρουν συλλαβὴν ἢ λέξιν, οὐδέποτε μανθάνουν ἀνάγνωσιν ἢ ἂν μανθάνουν, μανθάνουν μετὰ ἔτη, μετὰ κόπου καὶ κακίην, ἐκτὸς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μόνοι των καὶ ἔνωρις κατορθώνουν ν' ἀποβάλουν τὴν ἔξιν ταύτην.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διδάσκονται τὰ 24 γράμματα καὶ μὲ δυσυλλάβους λέξεις. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ κατορθώνουν νὰ διαβάζουν, ἔστω καὶ πολὺ βραδέως, λέξεις δυσυλλάβους καὶ νὰ γράφουν οἱ μαθηταὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν.

Εἰς τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας τῶν 24 γραμματίων, μαθηταὶ τινες, οἱ καλύτεροι, θὰ ἔχουν κατορθώσει νὰ γράφουν μόνοι των καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ διδασκάλου δυσυλλάβους λέξεις, χωρίζοντες μόνοι τους καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον των τὰς λέξεις εἰς συλλαβὰς καὶ ταύτας εἰς φωνὰς. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο πρέπει νὰ τὸ

μάθουν ὅλοι οἱ μαθηταὶ καὶ νὰ μηχανοποιηθῆ ἡ ἐργασία αὕτη, ὅταματᾶ ἡ περαιτέρω διδασκαλία καὶ ἀσχοῦνται οἱ μαθηταὶ εἰς τοῦτο.

Τὸ ἀλφαβητάριον θὰ ἔχη, ὡς εἶπομεν, μαθήματά τινα μὲ δισυλλάβους, τρισυλλάβους καὶ τετρασυλλάβους λέξεις, ὧν ἐκάστη συλλαβὴ θ' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν σύμφωνον καὶ ἓν φωνῆεν. Ἐν εἴχομεν μονοσυλλάβους λέξεις μὲ ἓν σύμφωνον καὶ ἓν φωνῆεν, βαπτιστικὰ ὀνόματα συγκεκριμένων ἀντικειμένων, θὰ ἠρχίζομεν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν, ἀρχίζομεν κατ' ἀνάγκην ἀπὸ δισυλλάβους.

Ἐκτὸς ὅμως ἐκείνων, τὰς ὁποίας θὰ ἔχη τὸ ἀλφαβητάριον, θὰ εὔρη ὁ διδάσκαλος καὶ ἄλλας, τὰς ὁποίας θὰ δίδῃ πρὸς γράφην, ἢ θὰ γράφῃ πρὸς ἀνάγνωσιν. Ἐν δὲ δὲν ἔχη ἐντελῶς τὸ ἀλφαβητάριον, ὀφείλει νὰ εὔρη ὁ διδάσκαλος.

Αἱ ἀσκήσεις αὗται θὰ γίνωνται ὡς ἐξῆς: Γράφει ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν πίνακα **μέλι, σάλα, χήνα**, ὅχι βεβαίως ὅλας μαζί, ἀλλὰ μίαν καὶ μετὰ τὸ διάβασμα ταύτης ἄλλην κλπ. Οἱ μαθηταὶ θὰ παρατηροῦν ὅσην ὥραν θέλουν τὴν λέξιν **μέλι** καὶ ἀφοῦ μὲ τὰ ματάκια τῶν τὴν διαβάσουν—ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν χειλέων—ὑψώνουν τὸ χεράκι τῶν καὶ ὁ ἐρωτώμενος λέγει: **μέλι**. Ἐν οἱ μαθηταὶ δυσκολεύονται νὰ διαβάσουν δισυλλάβους λέξεις, ὁ διδάσκαλος γράφει ταύτας κατὰ συλλαβὰς μέ—λι, ἵνα εὐκολώτερον διαβασθῆ ἀπὸ τὰ ματάκια τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καίτοι κωχωρισμένη γράφεται, θὰ λεχθῆ μὲ τὸ στόμα ὀλόκληρον **μέλι** καὶ ὄχι συλλαβιστὰ μέ—λι. Ὁ χωρισμὸς γίνεται πρὸς εὐκολίαν τῆς προσλήψεως ὑπὸ τῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς. Αὐτὰ προφορικῶς, γραπτῶς δὲ δίδει ἐπίσης 1—3 καθ' ἐκάστην λέξεις πρὸς γράφην ὑποβοηθῶν τούτους π.χ. **χέρι**. Πόσα κομμάτια ἔχει; Δύο: χέ—ρι. Τὸ πρῶτον κομμάτι πόσας φωνὰς ἔχει; Δύο: χ—ε. Νὰ γράφῃ ὑφ' ὄλων. Τὸ δεύτερον ρ—ι καὶ γράφεται καὶ αὐτὸ.

Αἱ ἀσκήσεις αὗται θὰ ἐξακολουθήσουν μέχρις ὅτου οἱ μαθηταὶ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν, ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ διδασκάλου δισυλλάβους λέξεις. Ἄμα δὲ μηχανοποιηθῆ ἡ ἐργασία αὕτη λαμβάνομεν τρισυλλάβους καὶ ἔπειτα τετρασυλλάβους, ἐφ' ὧν ἀσχοῦνται οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἄμα δὲ περατωθῆ ἡ ἐργασία αὕτη προχωροῦμεν εἰς τὴν

διδασκαλίαν τοῦ ἀλφαριθμητικοῦ καὶ ἐπὶ πάντων κάμνομεν τὰς αὐτὰς ἀσκήσεις.

Ἀποβλέπομεν δέ, εἰς τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, νὰ καταστοῦν οἱ μαθηταὶ ἱκανοὶ νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν οἰανδήποτε λέξιν. Προσέχομεν δηλαδὴ εἰς τὸ τελείως μηχανικὸν μέρος τῆς ἀναγνώσεως, διότι, ἄς μὴ αὐταπατώμεθα, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν ἄλλο τι, οὔτε εἶνε δυνατόν. Πρέπει πρῶτον νὰ μηχανοποιηθῇ τὸ μηχανικὸν μέρος τῶν λέξεων διὰ νὰ μείνῃ καιρὸς εἰς τὴν διανόησιν νὰ καταγείνῃ καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων. Ἄν δὲν μηχανοποιηθῇ τὸ πρῶτον, εἶνε ἀδύνατον τὸ δεύτερον. Εἰς τὸ πρῶτον, τὸ ἐνδιαφέρον προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν γραμμμάτων, τὴν πλοκὴν τούτων εἰς τὸ διάβασμα τῆς λέξεως. Ὅλη ἡ προσοχὴ τοῦ μυαλοῦ ἐκεῖ εἶνε ἐστραμμένη καὶ μεγάλη χαρὰ αἰσθάνεται, ἅμα βλέπῃ ὅτι ἤρρισε νὰ τὸ ἐπιτυγχάνῃ. Ἄμα ἡ ἐργασία αὕτη λήξῃ καὶ μεταβῇ ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνείδητον, ἀρχίζει ἡ δευτέρα ἐργασία εἰς τὴν διανόησιν, ν' ἀναπηδοῦν δηλαδὴ αἱ ἔννοιαι τῶν λέξεων. Ἐδῶ τὸ ἐνδιαφέρον προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἀναπήδησιν τῶν ἐννοιῶν ἀπὸ τὰς λέξεις. Μεγάλῃ χαρὰ αἰσθάνεται τὸ παιδίκι ἅμα ἀρχίζῃ καὶ ἀνακαλύπτῃ ὅτι κάτω ἀπὸ τὰς λέξεις εἶνε ὄρισμένα καὶ γνωστά τοῦ πρόσωπα, πράγματα καὶ πράξεις κλπ.

Ἐως ἐδῶ σταματᾷ ἡ ἐργασία τῆς πρώτης τάξεως. Εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτο, ἂν ἐπιτυγχάνετο. Ἡ ἐπιτυχία τούτου ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας θὰ ἐθεωρεῖτο μέγα κατόρθωμα.

ΤΑΞΙΣ Β΄.

Ἐν τῇ πρώτῃ τάξει οἱ μαθηταί, ὡς εἴπομεν, πρέπει νὰ μάθουν νὰ διαβάζουν καὶ γράφουν εὐχερῶς οἰανδήποτε λέξιν καὶ τὸ πολὺ-πολὺ ν' ἀντιλαμβάνονται καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει πρέπει νὰ μάθουν νὰ διαβάζουν λέξεις καὶ προτάσεις μικρὰς καὶ βραδέως πως, ν' ἀντιλαμβάνονται τὴν ἔννοιαν τούτων, κυρίως δηλαδὴ τὸ μηχανικὸν μέρος τῆς ἀναγνώσεως. Πρέπει νὰ μηχανοποιηθῇ τὸ πρῶτον διὰ νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ δεύτερον καὶ μηχανοποιήσωμεν καὶ αὐτό. Λέον νὰ τονισθῇ ὅτι ἅμα ὁ μαθητὴς δὲν ἔχη τὴν ἱκανότητα νὰ πέρῃ τὴν πρότα-

σιν μὲ τὰ μάτια του εὐχερῶς καὶ νὰ τὴν λέγουν τὰ φωνητικὰ ὄργανα εὐκόλως καὶ ὀρθῶς, δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀναπηδήσῃ εἰς τὴν διανόησιν ἢ ἔννοια τῆς προτάσεως, ὅσον ἀπλῆ καὶ ἂν εἶνε, οὐδὲ τῆς λέξεως ἀκόμη. Ὁλη ἢ προσοχὴ του εἶνε—καὶ δὲν δύναται ἄλλως νὰ γείνη—ἐστραμμένη εἰς τὸ πῶς θὰ τὴν διαβάσῃ. Δὲν μένει ἐπομένως καιρὸς εἰς τὸ μυαλὸ νὰ καταγείνῃ καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν. Πρέπει νὰ μηχανοποιηθῇ τὸ πρῶτον τελείως, πρόκειται τὸ μυαλὸ νὰ εἶνε τελείως ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὸ πρῶτον διὰ νὰ μείνῃ χρόνος καὶ ἐλεύθερον νὰ καταγείνῃ καὶ εἰς τὸ δεύτερον.

Ἄν οἱ μαθηταὶ τῆς Β'. τάξεως δὲν εἶνε ἀπὸ τὴν πρώτην τάξιν παρεσκευασμένοι, ὅπως εἴπομεν, ἂν δηλ. δὲν ἔχουν τὴν εὐχέρειαν νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν εὐχερῶς καὶ ὀρθῶς οἰανδήποτε λέξιν, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω, θὰ ὑποβοηθήσωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολ. ἔτους ν' ἀποκτήσουν τὴν ἱκανότητα ταύτην μὲ διαφόρους προασκήσεις. Αἱ προασκήσεις θὰ εἶνε ὅμοιαι ἀκριβῶς μὲ τὰς τῆς Α'. τάξεως, ἀναφερομένας ἀνωτέρω. Ἐκτὸς τούτων θὰ δοκιμάζονται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἂν ἀπέκτησαν τὴν ἱκανότητα νὰ διαβάζουν λέξεις δυσλλάβους, τρισυλλάβους κλπ. ἀναλόγως τῶν ἐκτελουμένων ἀσκήσεων.

Καθ' ὃν χρόνον θὰ γίνωνται αἱ προασκήσεις αὗται, θὰ κάμνωμεν καὶ ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸν ὀλίγον καθ' ἑκάστην μάθημα, τὸ ὁποῖον θὰ διαβάζεται, μία-μία λέξις π. χ. *Τὴν—πρώτην—Μαῖου—μερικοὶ—ἄνθρωποι—πηγαίνουν—εἰς—τὴν—ἐξοχὴν.*

Θὰ ὀρίξῃ κατ' ἀρχὰς ἓνα ἀπὸ τοὺς καλύτερους μαθητὰς καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ περὶ τὸ τέλος ἀπὸ τοὺς χειρότερους καὶ θὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν νὰ διαβάσῃ μίαν λέξιν τὴν πρώτην «Τὴν». Ὁ μαθητὴς θὰ τὴν κοιτάξῃ ὅσην ὥραν θέλει καὶ ἀφοῦ μὲ τὰ μάτια του τὴν πάρῃ τελείως, ἄνευ βεβαίως τῆς βοήθειας τῶν χειλῶν, τότε τὴν λέγει μὲ τὸ στόμα του ὀλόκληρον. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγει τὴν δευτέραν, τρίτην καὶ μέχρι τέλους τοῦ μαθήματος.

Μεγάλῃ προσοχῇ ἀπαιτεῖται νὰ μὴ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα ψεύτικη ἢ λέξις καὶ νὰ μὴ συλλαβίζεται ἀπὸ τὰ χεῖλη.

Ἄν ὁ μαθητὴς δυσκολευθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν μιᾶς λέξεως π. χ. «μερικοὶ» καὶ δὲν δύνανται οὔτε τὰ μάτια νὰ τὴν πάρουν,

οὔτε τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ τὴν εἶπουν, σταματᾷ καὶ τὴν παρατηρεῖ ἐπὶ πολὺ—ἐὰν δὲ δὲν δυνηθῆ νὰ τὴν εἴπη, ἀκολουθοῦμεν τὴν ἐξῆς ὁδὸν—ἐννοεῖται, ὅτι ἀπαγορεύεται νὰ τὴν εἴπη ἄλλος μαθητῆς, πρέπει νὰ τὴν εὔρη ὁ ἴδιος, γνωστοῦ ὄντος ἄλλως τε ὅτι ὁ μαθητῆς γνωρίζει μόνον ἐκεῖνο τὸ ὅποιον αὐτὸς μόνος του ἔκαμεν, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον διήλθεν ὄχι μόνον διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων του καὶ διὰ τοῦ ἐγκεφάλου του, ἀλλ' ἀκόμη καὶ διὰ τῶν μυῶν του. Ὁ διδάσκαλος ὑποβοηθεῖ τὸν μαθητὴν νὰ τὴν διαβάσῃ συλλαβιστὰ καὶ ὄχι μέσα του καὶ σιωπηλὰ μὲ τὰ χεῖλη του, ἀλλὰ δυνατὰ καὶ μὲ φωνὴν μὴ διακοπτομένην εἰς κάθε συλλαβὴν π. γ. με—ρι—κοί, ἀλλὰ μὲ παρατεταμένην καὶ συνεχῆ, π. γ. μεεε . . . θὰ ἔχη δηλ. εἰς τὸ στόμα του καὶ θὰ λέγῃ τραγουδιστὰ τὴν συλλαβὴν με . . . μέχρις ὅτου τὰ μάτια πάρουν καὶ τὰ φωνητικὰ ὄργανα δύνανται νὰ εἶπουν ἄνευ διακοπῆς τὴν συλλαβὴν ρι (με . . . ρι . . .) Ἔπειτα θὰ ἔχη τὴν συλλαβὴν ρι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς τὸ στόμα μέχρις ὅτου ἀρῆ καὶ εἴπη τὴν κοί καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Οὕτω θὰ τὴν εἴπη μία, δύο, τρεῖς φορὰς . . . μέχρις ὅτου τὴν προφέρῃ τελείως ὀρθῶς. Τότε τὴν λέγουν καὶ ἄλλοι καὶ ἀπὸ τοὺς χειροτέρους, ὑποτιθεμένου πάντοτε ὅτι πάντες σιωπηρῶς ἔκαμαν τὴν αὐτὴν ἐργασίαν δηλ. ἐδιάβασαν καθένας μὲ τὰ δικὰ του μάτια τὴν περὶ οὗ πρόκειται λέξιν καὶ ὄχι νὰ τὴν πάρουν διὰ τῆς ἀκοῆς, διότι ἄλλως ἂν δὲν τὴν διάβασαν μόνον τῶν δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ τὴν διαβάσουν ἂν ἐμφανισθῆ ἐκ νέου μετὰ δύο ἢ περισσοτέρας ἡμέρας.

Ἄφου δὲ πεισθῆ ὁ διδάσκαλος ὅτι πάντες καὶ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἑκάστος, ἔμαθον τὴν λέξιν, τότε, ἀλλὰ μόνον τότε—τὸ τονίζω αὐτὸ—πρέπει νὰ τὴν εἶπουν καὶ ἐν χορῶ καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει πρότερον. Διότι ἢ ἐν χορῶ ἀνάγνωσις ἀσκεῖ καὶ πλανίζει τὰ φωνητικὰ ὄργανα μόνον, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ εἶνε ἀπλάναστα, ἀδυνατοῦν νὰ προφέρουν τὴν λέξιν αὐτὴν. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν κυρίως ἔχει καὶ δύναται νὰ ἔχη ἢ ἐν χορῶ ἀνάγνωσις. Καὶ αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἶχον αἱ εἰς τὰ παλαιὰ ἀλφαβητάρια τιθέμεναι δυσκολοπρόφερες λέξεις π. γ. *ἄσπρη πλάκα ξέξασπρη*. Οὐδέποτε δὲ ἢ ἐν χορῶ ἀνάγνωσις δύναται νὰ μάθῃ τὸν μαθητὴν νὰ πέρῃ μὲ τὰ μάτια καὶ ἐν γένει νὰ διαβάσῃ τὴν λέξιν. Ἄν δὲ δὲν τὴν ἐδιάβασε μόνος του καὶ μὲ τὰ ἰδικὰ του μάτια, θὰ μείνῃ

ἄγνωστος δι' αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν τὴν ἐπῆρε διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ τὴν εἶπε, καὶ μὲ τὸ μειονέκτημα μάλιστα ὅτι ἔμειναν τὰ ἀρμόδια ὄργανα διὰ μίαν ἔτι φορὰν ἀνανάσκητα εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀναγνώσεως. Ἡ ἐν χορῶ ἀνάγνωσις λέξεως *ἀδιαβάστου* συντελεῖ εἰς τὴν ἐπιπολαιότητα μόνον.

Τὸν ἴδιον τρόπον θὰ μεταχειρισθῆ εἰς κάθε δυσκολοδιάβαστον καὶ δυσκολοπρόφερτον λέξιν καὶ διὰ κάθε μαθητὴν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ τὸ διαβάσῃ δεύτερος, τρίτος . . . ἀπὸ τοὺς καλυτέρους καὶ ἀπὸ τοὺς χειροτέρους, μέχρις ὅτου πεισθῆ ὁ διδάσκαλος, ὅτι μηχανικῶς ἔμαθον τελείως οἱ μαθηταὶ τὸ μᾶθημα, ὥστε τὸ μυαλὸ εἶνε ἐλεύθερο πλέον ἀπὸ τὸ μηχανικὸν μέρος τοῦ διαβάσματος τῶν λέξεων, πρὸς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐστραμμένην ὅλην τὴν προσοχὴν του, πρὸς τὸ ὁποῖον εἶχε διφθῆ μὲ τὰ μουτρά, ὅπως κοινῶς λέγεται, καὶ μένει εἰς αὐτὸ καιρὸς νὰ σκεφθῆ καὶ διὰ τὰς ἐννοίας τῶν λέξεων.

Ἀφοῦ δὲ οὕτως ὀργοδιβοληθῆ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ ὀρισθὲν μᾶθημα, τὸ διαβάξει καὶ ὁ διδάσκαλος κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, μίαν-μίαν λέξιν δηλ. καὶ ἀργά. Μετὰ τοῦτο διαβάζεται ὑπὸ 2 ἢ 3 μαθητῶν πάλιν. Κατὰ τὸ δεύτερον διάβασμα ὁ διδάσκαλος δὲν ὀρίζει τὰς λέξεις ἀριθμητικῶς, τὰς ὁποίας θὰ εἶπῃ ὁ μαθητής, ἀλλὰ κτυπᾷ ἐπὶ τῆς ἔδρας του τὸ μολύβι καὶ εἰς κάθε κτύπον ὁ ἀναγινώσκων μαθητής θὰ λέγῃ τὴν ὀρισμένην λέξιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξετάζει τὸ μᾶθημα καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν.

Ἄμα πεισθῆ ὁ διδάσκαλος ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀσκήσεων καὶ τοῦ εἰρημένου τρόπου τῆς ἀναγνώσεως οἱ μαθηταὶ ἀπέκτησαν τὴν ἰκανότητα νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν εὐχερῶς οἵανδήποτε λέξιν, ἀρχίζει τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Β'. τάξεως, διότι ἡ ἀνω περιγραφομένη εἶνε τῆς Α'. τάξεως, ἡ ὁποία ὡς ἐξῆς πρέπει νὰ γίνεται :

Λαμβάνω ἐν τειμάχιον ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον. Ὁ διδάσκαλος θὰ ἐκλέξῃ ἓνα ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητάς, ἵνα τὸ διαβάσῃ, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λέξεων ὀριζομένου ἐκ τῶν προτέρων :

«*Εἰς τὸ πυκνὸν—σκότος—τῆς νυκτός—διεκρίθησαν—οἱ φανοὶ—τῶν δύο—ἀτμοπλοίων—τὰ ὁποῖα—ἐπλεον—ἀνιθῆτως*».

Τὸ διάβασμα θὰ γείνη, ὅπως ἔχουν χωρισθῆ αἱ λέξεις. Ὁ

διδάσκαλος θὰ ὀρίξη τρεῖς καὶ ὁ μαθητὴς θὰ λέγῃ *εἰς τὸ πυκνόν* μίαν, *σκότος* δύο, *τῆς νυκτὸς* καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἐνταῦθα σμίγω μόνον τὰς μικρὰς μὲ τὰς μεγάλας λέξεις. Περισσότερας οὔτε τὰ μάτια δύνανται νὰ πάρουν, οὔτε τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ εἰπουν.

Ἄν εἰς λέξιν τινὰ δυσκολευθοῦν οἱ μαθηταὶ νὰ τὴν προφέρουν καλῶς, π. χ. *ἀτμοπλοίων*, καθοδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον καὶ τὴν μανθάνουν τελείως.

Ἄν ὅμως δυσκολευθοῦν εἰς τὸ διάβασμα δύο ἢ τριῶν λέξεων μαζί π. χ. εἰς τὸ πυκνόν, καθοδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου νὰ τὰς διαβάσουν τραγουδιστὰ εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς μᾶς λέξεως μὲ τὴν ἄλλην. Ἡ φωνὴ τῆς «εἰς» θὰ μένη εἰς τὸ στόμα μέχρις ὅτου μὲ τὰ μάτια διαβασθῇ καὶ μὲ τὸ στόμα λεχθῇ ἀπαισίτως ἢ δευτέρα λέξις «τὸ» καὶ ἡ φωνὴ τῆς «τὸ» μὲ τὴν «πυκνόν».

Εἰς τὴν κατὰ τὸ διάβασμα ἔνωσιν δύο ἢ περισσοτέρων λέξεων προσέχει πολὺ ὁ διδάσκαλος, ὥστε νὰ διαβάζονται τόσον σφικταγκαλιασμέναι ὥστε νὰ εἶναι μία λέξις. Προσέχει πολὺ ὁ διδάσκαλος ἵνα μὴ τονίζονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν αἱ μικραὶ λέξεις, ἄρθρα, σύνδεσμοι κτλ. π. χ. *τὸ μῆλο*, νὰ ἀκουσθῇ μόνον ὁ τόνος τῆς λέξεως *μῆλο*, *δενεῖχε*, θὰ ἀκουσθῇ ὁ τόνος τοῦ εἶχε καὶ θὰ διαβασθῇ ὡς μὴ λέξις *δὲν εἶχε* κλπ. Μετὰ τὴν τελείαν δ' ἐκμάθησιν γίνεται χρῆσις καὶ τῆς ἐν χορῶ ἀναγνώσεως τῶν τριῶν αὐτῶν λέξεων.

Ἐπίσης ἰδιαίτερα προσοχὴ πρέπει νὰ δίδεται εἰς τὰς τελείας π. χ. ἐδῶ ἔχομεν τελείαν μετὰ τὴν λέξιν *ἀντιθέτως*. Ὁ διδάσκαλος θὰ εἴπῃ εἰς τὸν διαβάζοντα μαθητὴν, *μίαν λέξιν καὶ κόψε τὴν φωνὴν σου καὶ ὄχι σταμάτησε*.

Ἡ τελεία σημαίνει τὸ τέλος τῆς ἐννοίας, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ πρότασις καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ κόβεται ἡ φωνὴ κατὰ τρόπον, ποῦ νὰ ἐννοῇ καὶ ὁ ἀκούων ὅτι ἐκεῖ εἶνε τελεία, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὴν προφορικὴν ὁμιλίαν.

Δύναται τις νὰ σταθῇ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν τελείαν καὶ ἐν τούτοις τοῦτο δὲν θὰ σημαίνει τελείαν.

Τοῦτο εἶνε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἐλλείψεις τῆς καὶ ἄλλως ἐλαττωματικῆς ἀναγνώσεώς μας. Δι' αὐτὸ τονίζω ὅτι ἀπαι-

τείται ιδιάζουσα προσοχή. Τοῦτο δὲ θὰ ὑποβοηθήσῃ ἐν καιρῷ καὶ τὰς ἐκθέσεις.

Οὕτω διαβάξεται ὑπὸ δύο, τριῶν καλυτέρων καὶ χειροτέρων μαθητῶν καὶ μέχρις ὅτου πεισθῇ ὁ διδάσκαλος ὅτι ἐγένετο κτήμα τῶν μαθητῶν ἀπὸ μηχανικῆς ἀπόψεως. Μετὰ τοῦτο ζητεῖ παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν ἔννοιαν τοῦ διαβασθέντος, ἐὰν ἡ ἔννοια εἶνε ἀνάλογος μὲ τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν μαθητῶν, ἄλλως δὲν ζητεῖ τίποτε. Διότι, ἂν ἡ ἔννοια εἶνε ἀνωτέρα τῶν δυνάμεων των, θὰ ταλαιπωρηθοῦν ἄνευ ὠφελείας, ἀδίκως καὶ παραλόγως καὶ μὲ ζημίαν τὴν φθοράν, τὴν ὁποίαν θὰ ὑποστοῦν τὰ ἐγκεφαλικά κύτταρα μὲ τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον θὰ καταβάλλουν διὰ ν' ἀπορρίψουν τὴν ἀχώνευτον διὰ τὰς διανοητικὰς των δυνάμεις τροφήν.

Μολοντί οἱ μαθηταὶ διαβάζοντες ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον καὶ ἐκμανθάνοντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ μηχανικὸν μέρος τῆς ἀναγνώσεως κατορθώνουν, ἐφ' ὅσον προχωροῦν καὶ τὸ μυαλό τους μένει ἐλεύθερον ἀπὸ τὸ μηχανικὸν μέρος, ν' ἀντιλαμβάνονται καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγινωσκόμενου, ἐν τούτοις, καίτοι τοῦτο ἔχει γέινει ἀπὸ τοὺς καλυτέρους, πρέπει ν' ἀφήνονται μόνοι των νὰ διαβάζουν σιωπηρῶς καὶ μὲ τὰ μάτια μόνον τὸ μάθημα ἐπὶ τινα λεπτά καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ πάρουν τὴν ἔννοιαν.

Μετὰ τοῦτο καλοῦνται νὰ εἴπουν ὅτι ἀντελήφθησαν ἐκ τῆς ἐννοίας. Ἐκτὸς τούτου τὸ σιωπηρὸν διάβασμα θὰ χρησιμεύσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἕξεως νὰ δύνανται νὰ συγκεντρῶνουν τὴν προσοχὴν των ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τεμαχίου τινὸς καὶ ν' ἀντιλαμβάνονται τοῦτο.

Βεβαίως κατ' ἀρχὰς οἱ μαθηταὶ θὰ πέρνουν ἐκ τῆς ἐννοίας ὀλίγα πράγματα καὶ οὔτε εἶναι δυνατὸν ἄλλως νὰ γείνη, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχωμεν νὰ πέρνουν τὴν κυρίως οὐσίαν.

Ἄν τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν λεχθησομένην ἔννοιαν θεωρήσωμεν καλὴν, ἔχει καλῶς, ἄλλως θὰ εὐρωμεν τὸ αἷτιον τῆς μὴ φωτισμένης ἀρχετῆς ἐννοίας. Δύο πράγματα δύνανται νὰ συμβαίνουν: Ἡ τὸ μηχανικὸν μέρος τῆς ἀναγνώσεως [δὲν ἐτελειοποιήθη καὶ ἐπομένως δὲν μετέβη ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνείδητον, ἢ λέξις τις παρεμποδίζει τὴν ἐξαγωγήν τῆς ἐννοίας, διότι ἡ σημασία της εἶνε ἄγνωστος. Εἰς μὲν τὴν πρώτην περι-

πωσιν θὰ ἐπαναληφθῆ τὸ μάθημα μέχρι μηχανοποιήσεως καὶ εἶτα θὰ ζητηθῆ ἡ ἔννοια, εἰς δὲ τὴν δευτέραν θὰ προσπαθήσωμεν ἐκ τῶν συμφραζομένων ἢ ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων ἔξωθεν εἰλημμένων νὰ ἐρμηνεύσουν οἱ μαθηταὶ τὴν λέξιν ἢ λέξεις. Οὐδέποτε δὲ ἐπιτρέπεται ν' ἀποχωρίζεται ἡ λέξις πρὸ ἢ κατὰ τὸ μάθημα καὶ ξεκάρφωτη, οὕτως εἰπεῖν, καὶ δογματικῶς νὰ ἐρμηνεύηται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, διότι εἶνε ἐργασία ματαία καὶ ἐπιβλαβής.

Μετὰ τὴν ἐκ τῶν συμφραζομένων ἐρμηνείαν τῆς λέξεως ἐρωτῶνται καὶ εὐρίσκουν οἱ μαθηταὶ τὴν λέξιν, ἡ ὁποία περιέχει τὴν εὐρεθεῖσαν ἔννοιαν. Οὕτω δὲ ἡ ἄγνωστος λέξις ὄχι μόνον γίνεται γνωστὴ μὲ τὸ περιεχόμενόν της, ἀλλὰ καὶ μένει συνδεδεμένη μετὰ τῶν ἄλλων.

Μετὰ τὴν ἄνω ἐργασίαν οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν, φωτισμένην πλέον τελείως, τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγνωσθέντος τεμαχίου.

Ἦδη οἱ μαθηταὶ, κάτοχοι τελείως τοῦ μηχανικοῦ μέρους τῆς σημασίας τῶν λέξεων καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀναγνωσθέντος τεμαχίου, εἶνε ἱκανοὶ νὰ παρακολουθήσουν μὲ ἐλεύθερο πλέον τὸ μυαλό τους, τὸ τεμάχιον αὐτὸ διαβαζόμενον ἀπὸ ἄλλους καὶ νὰ πέρνουν ὄχι μόνον τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ νὰ συνδέουν τὴν ἔννοιαν τῆς μίας μὲ τὴν τῆς ἄλλης καὶ ν' ἀποτελοῦν ἐν ὅλον γενικώτερον καὶ φωτισμένον νόημα καὶ τὸ σπουδαιότερον νὰ παρακολουθοῦν καὶ ν' ἀντιλαμβάνονται, ἔστω καὶ ὀλίγον κατ' ἀρχάς, τὸν καταλληλότερον τρόπον τῆς ἐκφράσεως.

Τότε καὶ μόνον τότε διαβάζει καὶ ὁ διδάσκαλος τὸ ἀναγνωσθὲν τεμάχιον, ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἀνέγνωσαν οἱ μαθηταὶ, ἀργὰ δηλαδή, ὥστε νὰ δίδεται καιρὸς εἰς τὸ κεφαλάκι τῶν μαθητῶν νὰ ἐκτελῆ τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας.

Μετὰ τοῦτο διαβάζεται ὑπὸ 2—3 μαθητῶν, ἀλλὰ μὲ μίαν διαφορὰν: Ὁ διδάσκαλος ἤδη δὲν θὰ ὀρίξη τὸν ἀριθμὸν τῶν λεχθησομένων λέξεων, ἀλλὰ θὰ κτυπᾷ τὸ μολύβι του ἐπὶ τῆς ἔδρας. Εἰς κάθε δὲ κτύπημα τοῦ διδασκάλου, ὁ μαθητὴς εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ ἐνθυμηταὶ καὶ νὰ λέγη τόσας λέξεις, ὅσας ἔλεγε καὶ ὅτε ὀρίζετο ὁ ἀριθμὸς τούτων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Νὰ κόβουν δὲ καὶ τὴν φωνὴν των εἰς τὰς τελείας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρό-

πον θὰ ἐξετάζηται τοῦτο καὶ τὴν ἐπομένην ὡς μάθημα μεμαθημένον.

Εἶνε ἀδιάφορον τελείως τὸ ποσόν, ὅπερ θὰ κάμωμεν εἰς ἓν μάθημα. Δυνατὸν καὶ δύο μόνον σειραὶ νὰ γείνουν. Εἶνε ἀρκεταί, ἀρκεῖ νὰ διδαχθῶν τελείως.

Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπαναλάβω ἓν συντόμῳ, τὴν πορείαν, πὸν πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ ὁ διδάσκαλος στὴν διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως. Τὸ ἐπαναλαμβάνω, διότι ἡ πείρα μου κατέδειξεν ὅτι, πολλοὶ διδάσκαλοι μὴ προσέχοντες ὑπολίπτουν εἰς σφάλματα καὶ μεταβάλλουν τὴν σειράν τῶν σταθμῶν τῆς πορείας τῆς ἀναγνώσεως καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶνε ὅτι φορτώνουν στὴ ῥάχι μου τὰ σφάλματα. Ἐτσι τὸ λέγει ὁ Μπακανάκης, ἀπαντοῦν. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ ἐπανάληψις, πρὸς πρόληψιν, πλὴν ἄλλων, πάσης δικαιολογίας.

Ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως ἢ μᾶλλον τὸ σύστημά μου ἔχει τέσσαρας ἀλληλοδιαδόχους καὶ διακεκομμένους σταθμούς :

Α'. Ὁ μαθητὴς θὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ τὸ μάθημα, δηλαδή τὸ ὀρισθὲν τεμάχιον, χωρὶς λάθος κατὰ τὸν ἄνω περιγραφόμενον τρόπον, ἤτοι θὰ ὀρίξῃ ὁ διδάσκαλος τὸν ἀριθμὸν τῶν λέξεων καὶ ὁ μαθητὴς, ἀφοῦ τὰς βλέπει καὶ τὰς διαβάξῃ μὲ τὰ μάτια του, χωρὶς ν' ἀναμιγνύωνται τὰ χεῖλη του, θὰ τὸ διαβάξῃ μεγαλοφώνως. Ἀφοῦ μάθων νὰ τὸ διαβάξῃ ὅλοι οἱ μαθηταὶ καλῶς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, δηλαδή ὁ διδάσκαλος **θὰ ὀρίξῃ τὰς λέξεις πάντοτε καὶ σ' ὅλους τοὺς μαθητάς**, πὸν θὰ τὸ διαβάξουν καὶ οἱ μαθηταὶ θὰ διαβάξουν, ἐρχόμεθα εἰς τὸν δεῦτερον σταθμὸν.

Β'. Οἱ μαθηταὶ θὰ εἶπουν τὴν ἔννοιαν τοῦ διαβασθέντος ἀνεὺ οὐδεμιᾶς βοηθείας ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Προκειμένου περὶ ἐννοίας κοντὰ στὰ ἄνω λεχθέντα, προσθέτω καὶ τὰ ἑξῆς : Οἱ μαθηταὶ κατ' ἀρχὰς θὰ πέρουν καὶ ἐπομένως θὰ λέγουν ὀλίγα πράγματα. Αὐτὰ πρέπει νὰ θεωρηθῶν ἀρκετά, ἀρκεῖ νὰ πέρουν τὰ κύρια σημεῖα καὶ εἶνε εὐκολόν νὰ τὸ κάμουν. Ἄν δὲν τὰ πέρουν, σημαίνει ἢ ὅτι δὲν ἔμαθαν τελείως κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ὅποτε ἀπαιτεῖται ἐπανάληψις τῆς διδασκαλίας ταύτης κατὰ τὸν ἄνω περιγραφόμενον τρόπον καὶ μέχρι τελείας ἐκμαθή-

σεώς της ἢ τοὺς παρεμποδίζει κάποια δυσεξήγητος λέξις, διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ὁποίας ἀκολουθεῖται ἡ ἄνω περιγραφομένη πορεία. Μὲ τὸ νὰ λέγουν τὰ παιδιὰ κάθε ἡμέρα μονάχα τους καὶ ἄνευ βοηθείας 2—3 πραγματάκια ἀπὸ τὴν ἔννοιαν, ἀρχίζει τὸ μυαλό τους νὰ συνηθίζῃ νὰ πέρνῃ σὲ γενικὰς γραμμὰς τὴν ἔννοιαν, ὅπως συνήθισε ν' ἀντιλαμβάνεται ἐκεῖνον, ποὺ τοῦ ὀμιλεῖ. Τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τοῦ ὀμιλεῖ τὴν ἀντιλαμβάνεται, γιατί συνήθισεν, ἀλλὰ τοῦ ὀμιλοῦντος βιβλίου δυσκολεύεται, γιατί δὲν συνήθισεν. Ἐάν σήμερον πέρνῃ 2—3 πραγματάκια ἀπὸ τὴν ἔννοιαν, σὲ 10 ἡμέρας θὰ πέρνῃ 4 πραγματάκια καὶ μετὰ ἓνα μῆνα 6—10 καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς θὰ φθάσῃ νὰ πέρνῃ ὅλην τὴν ἔννοιαν. Προκειμένου περὶ ἐννοίας, ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς ὅταν λέγωμεν ἔννοιαν τινὰ δὲν τὴν πέρνομεν ἀπὸ τὸ ἀναγνωσθὲν βιβλίον ὁλόκληρον, ἀλλὰ πέρνομεν τὰ κύρια σημεῖα, ἃν τὰ πέρνομεν, τὰ ὁποῖα καὶ συμπληρώνομεν ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῶν γνώσεών μας. Ὅλη δηλαδὴ ἡ γαρνιτούρα εἶνε ἰδική μας καὶ ὄχι τοῦ βιβλίου. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ ταμεῖον τῶν γνώσεων τῶν μαθητῶν ὄχι μόνον εἶνε πτωχὸν εἰσέτι, ἀλλὰ δὲν δύναται προσέτι νὰ χρησιμοποιῆ καταλήλλως καὶ ἐκεῖνας τὰς γνώσεις, ποὺ ἔχει. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἄσκησις καὶ χρόνος μακρὸς κλπ. Στὴν ἔννοιαν ἀπαιτεῖται ἰδιάζουσα προσοχή, μὴ τυχὸν οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰς λέξεις τοῦ βιβλίου, χωρὶς νὰ ἐννοῦν τι λέγουν καὶ ἔχει μεγάλην σημασίαν τοῦτο καὶ δι' αὐτὸ συνιστῶ μεγάλην προσοχήν.

Διατὶ τώρα ἀποκρούω κάθε βοήθειαν, ἔστω καὶ δι' ἐρωτήσεων, πρόκλησιν ἢ ὑπενθύμισιν τῶν προηγουμένων πρὸς εὐρεσιν τῆς ἐννοίας τῶν ἐπομένων; Πρῶτον δὲν θὰ εἶμαι πάντα κοντὰ του νὰ τὸ προκαλῶ νὰ εὐρίσκῃ τὴν ἔννοιαν, θὰ εἶνε καὶ μόνο του καὶ ἐπομένως, καὶ μόνο πρέπει νὰ συνηθίζῃ νὰ ἐννοῇ τι τοῦ λέγει τὸ βιβλίον. Θὰ τὸ συνηθίσῃ δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον εἶνε ἄλλο. Ζητῶν ἀπὸ τὸ παιδί νὰ μοῦ εἴπῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ διαβασθέντος τεμαχίου, δὲν ἐνδιαφέρομαι κυρίως, ἵνα μὴ εἴπω καθόλου, νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγνωσθέντος, ἀλλ' ἐνδιαφέρομαι νὰ μάθῃ τὸ παιδί **νὰ πέρνῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγνωσθέντος**, ν' ἀντιλαμβάνεται τι τοῦ λέγει τὸ βιβλίον καὶ ἄς τὸ πετάξῃ ὕστερον, ἃν δὲν τὸ θέλῃ, καίτοι δὲν μπορεῖ. Ἐάν λοιπὸν ἐνδιαφερόμην νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὴν ἔννοιαν

τοῦ ἀναγνωσθέντος διὰ τὸ τοῦ χρησιμεύσει διὰ τὴν μόρφωσιν κλπ. τότε τοῦ ἐπετρέπετο ἡ βοήθεια, αἱ ἐρωτήσεις, ἡ ὑπενθύμι- σις τῶν προηγουμένων κλπ, ἀλλ' ὡς προεῖπον, ἐγὼ θέλω νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ πέρνῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγνωσθέντος, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κάθε ἔννοιαν διαβαζομένου τεμαχίου. Θέλω νὰ μάθῃ νὰ κουβεντιάζῃ μὲ τὸ βιβλίον του, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι τὸ παιδί θ' ἀκούῃ τὸ βιβλίον καὶ θὰ ἐννοῇ τὶ τοῦ λέγει. Διὰ νὰ μάθῃ λοιπὸν νὰ πέρνῃ τὸ περιεχόμενον, δὲν χρειάζεται καμ- μιὰ ἀπολύτως βοήθεια. Μὰ ἴσως ἰσχυρισθῆ τις ὅτι καὶ τὸν ἄλλον τρόπον ἀκολουθοῦντες μανθάνομεν νὰ πέρνωμεν τὴν ἔννοιαν. Αὐτὸ βέβαια εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ μετὰ πόσον χρόνον καὶ μετὰ πό- σους κόπους καὶ εἶνε ζήτημα πάλιν, ἂν τὸ κατορθώσωμεν τελείως. Πρέπει νὰ μανθάνωμεν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον, ἥτοι νὰ δα- πανῶμεν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρας δυνάμεις καὶ ἐπομένως καὶ ὀλιγώτερον χρόνον καὶ κόπους.

Γ'. Διαβάζεται τὸ μάθημα ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, καὶ

Δ'. Διαβάζεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν, χωρὶς νὰ ὀρίξῃ ὁ διδά- σκαλος τὰς λέξεις, ἀλλὰ νὰ κτυπᾷ καὶ ὁ μαθητής, πού διαβάζει, θὰ εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ θυμᾶται πόσες λέξεις ἔλεγεν ὅτε τὰς ὠρίζεν ὁ διδάσκαλος καὶ τόσας θὰ διαβάζῃ.

Μερικοὶ ἀναγνωρίζουν ὡς πολὺ καλὸ τὸ σύστημά μου, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσουν εἰς τί χρησιμεύῃ τὸ διὰ κτυπημάτων διάβασμα καὶ ἐπομένως ζητοῦν τὴν κατάργησιν τούτου. Εἶνε ἀνάγκη νὰ διευκρινισθῶν μερικὰ πράγματα.

Πρῶτον, καθένας, πού ἀναλαμβάνει νὰ ἐφαρμόσῃ ἓνα σύ- στημα, μίαν μέθοδον, εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ τὸ ἐφαρμόσῃ σχο- λαστικά, διότι μόνον οὕτω θὰ κατορθώσῃ νὰ ἴδῃ τὰ πραγμα- τικὰ ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος ἢ τῆς μεθόδου. Τότε καὶ μό- νον τότε θὰ δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ, διατι συνιστάται τὸ ἓνα καὶ διατι τὸ ἄλλο, ἥτοι τὴν χρησιμότητα ἐνὸς ἐκάστου ἢ νὰ ἴδῃ τὸ ἄχρηστον τοῦ ἐνός, ἢ τοῦ ἄλλου, ὁπότε θὰ ἔχῃ καὶ τοὺς ὑπὲρ ἢ κατὰ λόγους. Χωρὶς νὰ ἐφαρμόξῃ τὸ σύστημα σχολαστικά, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πετᾷ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, γιατί δὲν τοῦ ἀρέσει. Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ καταδικάσῃ εἴτε τὰ μέρη εἴτε καὶ τὸ ὅλον ἐνὸς συστήματος, χωρὶς προηγουμένως νὰ τὸ ἔχῃ ἐφαρμόσει, γιατί ἀσφαλῶς τὸ ἀπορρίπτει ἐκ προκαταλήψεως καὶ ἄνευ λόγου. Συμ-

βαίνει δὲ καὶ ἄλλο κακὸν μὲ τὴν μὴ πιστὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματός μου, νὰ κρίνωμαι καὶ καταδικάζωμαι διὰ σύστημα, ὄχι μόνον ξένον πρὸς ἐμέ, ἀλλὰ διὰ σύστημα, ὅπερ διὰ νὰ εἴμεθα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῆ συνονθύλευμα. Συνονθύλευμα ὄντως καταντῶ τὸ σύστημά μου, ὅταν χρησιμοποιῆς μέρη μόνον, ἢ ὅταν τὰ ἀντιμεταθέτῃς ἢ καὶ ὅταν κακῶς τὰ ἐφαρμοζῆς. Νὰ ἐφαρμοσθῆ πιστῶς καὶ σχολαστικὰ τὸ σύστημά μου καὶ τότε τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶνε τέτοια, ποῦ δὲν θὰ χρειάζωνται οἱ ἰδι- κοί μου λόγοι. Θὰ μαρτυροῦν τὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ ὁμιλία καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἀνάγνωσις, εἶνε ἓνα εἶδος μου- σικῆς. Ἔχει καὶ αὐτὴ τοὺς τόνους τῆς, τὰς μεταξὺ τούτων ἀπο- στάσεις κλπ. Ἄλλὰ τὰ παιδιὰ μπορεῖ νὰ μιλοῦν μουσικά, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ διαβάσουν μουσικά καὶ πρὸ παντὸς στὴν ἀρχή. Γιὰ νὰ συνηθίσουν λοιπὸν πρέπει νὰ καθοδηγηθοῦν. Ἐπὶ παρα- δείγματι τὴν λέξιν **ἔλα** ἢ τὰς λέξεις **στὸ μύλο**, θὰ τὰς διαβάσουν εὐκόλα, καλὰ καὶ γρήγορα, ἀλλὰ τὴν λέξιν **στρογγυλὸς** ἢ **σιὰ Βρέσθυνα**, θὰ τὰς διαβάσουν δύσκολα, ἀργὰ ἢ καὶ ψεύτικα. Ἄν λοιπὸν κτυπῶμεν, θὰ κρατῆται ἡ αὐτὴ ἀπόστασις, ἥτοι ὁ αὐτὸς χρόνος. Πλὴν τούτου τὰ συγκρατεῖ ἀπὸ τοῦ νὰ διαβάζουν ψεύ- τικα. Ἄμα βέβαια οἱ μαθηταὶ φθάσουν νὰ ἐνθυμοῦνται πόσας λέξεις ἔλεγαν, ὅτε ὁ διδάσκαλος ὠρίζεν αὐτὰς ἢ καταλάβουν πό- σας πρέπει νὰ πάρουν μαζύ, διὰ νὰ διαβασθοῦν μαζύ, τότε δὲν χρειάζεται κτύπημα, ἀλλ' οὔτε νὰ ὀρίξῃ ὁ διδάσκαλος τὰς λέξεις. Ἄλλ' αὐτὸ θὰ συμβῆ ἀπὸ τὴν Τρίτη τάξι καὶ ἄνω.

Διὰ τὸ κτύπημα καὶ κάτι ἄλλο. Μερικοὶ παρανοοῦν καὶ ἀντὶ νὰ κτυπήσουν **μιὰ φορὰ**, — ὁ δὲ μαθητὴς πρέπει νὰ θυμηθῆ πό- σας λέξεις εἶπον καὶ τόσας νὰ εἶπῃ — κτυποῦν τόσες φορὲς ὅσες εἶνε αἱ ὑπὸ ἀνάγνωσιν λέξεις. Ἐπὶ παραδείγματι πρόκειται νὰ διαβασθῆ: **πῆγα** — **στὸ σπίτι μου**, ἥτοι τὸ **πῆγα** μόνου του καὶ ἔπειτα αἱ τρεῖς μαζὺ **στὸ σπίτι μου**. Καὶ **σιὰ** δυὸ ἓνα κτύπημα θὰ κάμῃ, ἀλλὰ **σιὰ** πρῶτο θὰ εἶπῃ **μιὰ** λέξι ὁ μαθητὴς, **πῆγα** καὶ **σιὰ** δεῦτερο θὰ εἶπῃ καὶ τὰς τρεῖς, **στὸ σπίτι μου**, καὶ ὄχι **σιὰ** δεῦτερο νὰ κτυπήσῃ τρεῖς φορὲς, ἐπειδὴ θὰ εἶπῃ τρεῖς λέξεις.

Πλὴν τούτων δέον ν' ἀκολουθῆ καὶ τὰς ἑξῆς γενικὰς ὁδηγίας :

Α'. Ὁ διδάσκαλος, ἀναλόγως τῆς τάξεως καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ μαθητοῦ, θὰ γνωρίξῃ πόσον μάθημα θὰ μάθουν τὴν ἡμέρα

ἐκείνην. Τὸ μάθημα αὐτὸ **δλόκληρον** θὰ τὸ διαβάξῃ ὁ ἐκλεγείς μαθητὴς καὶ ὄχι κάθε μαθητὴς ἓνα κομμάτι. Ὁ δεύτερος τὸ ἴδιο καὶ ὁ τρίτος . . . καὶ ὅλοι ὅσοι θὰ διαβάσουν, θὰ τὸ διαβάσουν δλόκληρον, κατὰ τὸν τρόπον, ποῦ ὑποδεικνύεται ἀνωτέρω. Ὁλόκληρον θὰ τὸ διαβάξῃ κάθε μαθητὴς καὶ μὲ τὸ κτύπημα καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τὴν ἐπομένην κατὰ τὴν ἐξέτασιν. Τὸ διαβαζόμενον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν θὰ μεγαλώνη, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην θ' αὐξάνη καὶ ἡ ἀντιληπτικὴ ἰκανότης τοῦ παιδιοῦ. Οὕτως ἐνῶ σήμερον πέρνη τὴν ἔννοιαν πέντε σειρῶν, μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας θὰ πέρνη ἑπτὰ σειρῶν, μετὰ μῆνα δέκα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ὁ σκοπὸς λοιπὸν τοῦ νὰ διαβάξεται ἀπὸ κάθε ὀριζόμενον μαθητὴν, ὅλης τῆς ἡμέρας τὸ μάθημα, εἶνε κυρίως νὰ συνηθίσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ πέρνη τὴν ἔννοιαν μεγαλυτέρου τεμαχίου. Μὲ τὸ κατὰ τεμάχια διάβασμα δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνάγνωσις, ἢ πολὺ ἀργά, ἂν ἐπιτυγχάνεται. Ὁ τρόπος οὗτος παρουσιάζει τὸ μειονέκτημα νὰ διαβάξουν καθ' ἑκάστην ὀλίγοι μαθηταί. Ἀλλὰ τοῦτο ὄχι μόνον δὲν ἀρέσει στὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος θέλει καὶ πρέπει κατὰ τὸ δυνατόν, νὰ παρακολουθῇ τὴν προσοχὴν, ἐπιμέλειαν καὶ ἰκανότητα τῶν περισσοτέρων, ἂν μὴ ὅλων τῶν μαθητῶν. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο αἴρεται, ἂν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν — κάθε 5 ἢ 10 ἡμέρας — ὁ διδάσκαλος βάνη νὰ διαβάξουν κατὰ τεμάχια, ἰδίᾳ δεδιδασγμένοι, οὕτως ὥστε νὰ διαβάσουν ὅλοι σχεδὸν οἱ μαθηταὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Οὕτω καὶ οἱ μαθηταὶ ἰκανοποιοῦνται καὶ δὲν παραπονοῦνται, διότι εἶπαν μάθημα καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον παρέχεται ἡ εὐκαιρία νὰ βλέπῃ τὴν ἰκανότητα καὶ πρόοδον τῶν μαθητῶν.

Β'. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὁ διδάσκαλος θὰ κάνη πειράματα. Θὰ βάζῃ τοὺς μαθητὰς νὰ διαβάξουν μόνοι των ἀδίδακτον. Ἡ δοκιμὴ αὕτη θὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρῇ τὴν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν εἰς τὸ διάβασμα. Εὐρίσκουν δηλαδὴ πόσας λέξεις πρέπει νὰ εἶπουν μαζύ, τὰς πέρνονν καλά μὲ τὸ μάτι μόνον καὶ ἔπειτα τὰς διαβάξουν μὲ τὸ στόμα, ἢ τὰς ἀρχίζουν, χωρὶς νὰ τὰς προδιαβάξουν μὲ τὸ μάτι καὶ οὕτω τὰς διαβάξουν ψεύματα κλπ. ; Ἀναλόγως δὲ τῶν παρατηρουμένων λαθῶν, κανονίζει ὁ διδάσκαλος τὴν πορείαν του, προσέχων

περισσότερον σ' ἐκεῖνα τὰ σημεῖα, πὺν ὑπέλεσαν σὲ σφάλματα τὰ παιδιά.

Γ'. Ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων, πὺν ὀρίζει ὁ διδάσκαλος νὰ διαβάσουν οἱ μαθηταί, νὰ εἶνε ὅσον τὸ δυνατόν μικρός. Θὰ ὀρίζει νὰ διαβασθοῦν μαζὺ τόσαι, ὅσαι δὲν μποροῦν νὰ διαβασθοῦν χωριστά. Π. χ. *ὁ κῆπός μου, στὸ χωράφι μου* Οὕτως ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατανοοῦν οἱ μαθηταί ποίας λέξεις δὲν μποροῦν νὰ διαβάσουν χωριστά. Νὰ μὴ ἐπιδιώκη ὁ διδάσκαλος, ἐφ' ὅσον αὐξάνει ἡ ἰκανότης τῶν μαθητῶν, νὰ διαβάζωσι πολλὰς λέξεις μαζὺ, γιὰτὶ οὕτω δὲν κατορθώνουν νὰ ἐννοήσουν καθαρά ποίας λέξεις ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ διαβάσουν μαζὺ. Βραδύτερον, ὅταν θ' ἀποκτήσουν τὴν τέχνην καὶ δεξιότητα τῆς ἀναγνώσεως, τότε καθένας ἀπ' αὐτοὺς, θὰ διαβάξῃ μὲ τὸ δικό του ὕφος. Ἄλλος θὰ πέρνη περισσοτέρας καὶ ἄλλος ὀλιγωτέρας λέξεις. Πάντως οὔτε ὁ πρῶτος, οὔτε ὁ δεύτερος, θὰ διαβάξουν χωριστά, ἐκείνας πὺν δὲν πρέπει.

Δ'. Τὸ ἐρωματικὸν πρέπει νὰ διδάσκηται, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ θαυμαστικὸν κατὰ τὴν γνώμην μου. Ἐπὶ παραδείγματι στὴν πρότασι: Γιὰτὶ πῆγες στὸ ποτάμι; Ὁ διδάσκαλος θὰ εἶπῃ μιὰ λέξι καὶ νὰ ῥωτήσῃς. Μ. Γιὰτὶ; Δ. μία. Μ. πῆγες Διδ. Δύο καὶ νὰ κόψῃς τὴ φωνή σου μ' ἐρώτησι πάλι Μ. στὸ ποτάμι; Ἄλλὰ τὸ θαυμαστικὸν εἶνε δύσκολον νὰ διδαχθῇ καὶ μάλιστα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις. Εἶνε πλέον ἢ κωμικὸν ὅ,τι γίνεται στὰ σχολεῖα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ θαυμαστικοῦ. Ἄς τὸ ἀφίσομε γιὰ βραδύτερον, ὅταν θ' ἀρχίσῃ τὸ παιδί ν' ἀκούῃ καὶ νὰ αἰσθάνεται τόσον τὸν ἰδικόν του θαυμασμόν, ὅσο καὶ τὸν τῶν ξένων. Τότε θὰ πάρῃ μόνον τοὺς τὴν ἀρομόζουσαν προφορὰν ἢ μᾶλλον ἀπαγγελίαν.

Ε'. Ἀφοῦ διδαχθῇ ἕνα κεφάλαιον καλά, κατὰ τὸν ὑποδεικνυόμενον τρόπον, τότε τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τότε διαβάξεται καὶ ἡ ἐπικεφαλὴς τοῦ κεφαλαίου, περὶ ἧς κατωτέρω, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Θὰ διαβασθῇ, ὅπως θὰ ἐδιαβάξεται ἀπὸ ἕνα, πὺν ξέροι ἀνάγνωσιν καὶ θέλει ν' ἀντιληφθῇ τὸ περιεχόμενον. Ἐκλέγεται ἕνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς καὶ τὸ διαβάξῃ ὀλόκληρον, ἂν εἶνε μικρὸν τὸ κεφάλαιον, μόνος του καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς βοηθείας. Μετὰ τὸ διά-

βασμα, ζητείται ἡ ἔννοια ἀπὸ ὅλους. Πάντως εἰς τὰς ἀρχὰς αἱ ἀπαιτήσεις μας, προκειμένου περὶ τῆς ἐννοίας, δὲν πρέπει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε μεγάλοι. Θ' ἀρκοῦμεθα στὰς γενικὰς γραμμὰς καὶ τὰ κύρια σημεῖα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, αὐξανόμενης τῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν, θὰ παραγεμίζου με λεπτομερείας αἱ γενικαὶ γραμμαὶ καὶ τὰ κύρια σημεῖα. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἔννοια θὰ λέγεται ἄνευ οὐδεμιᾶς βοηθείας διὰ τοὺς ἄνω ἀναφερομένους λόγους. Ἐν δὲν μποροῦν νὰ τὴν συλλάβουν καὶ τὴν εἴπουν, θὰ διαβασθῇ τὸ ἴδιον ἀπὸ δεύτερον καὶ ἀπὸ τρίτον ἐν ἀνάγκῃ μαθητὴν. Ἐν τῷ κεφάλαιον εἶνε μέγαν, θὰ χωρισθῇ σὲ τεμάχια, ἀλλὰ πάντως πολὺ μεγαλύτερα τῶν τεμαχίων, πὺ ὠρίζοντο καθε ἡμέρα γιὰ μάθημα. Θὰ διαβάζεται, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω καὶ διὰ τὸ ὀλοκλήρον, ἀπὸ ἓνα μαθητὴν τὸ τεμάχιον καὶ ἔπειτα θὰ λέγεται ἡ ἔννοια κλπ. Μετὰ τὴν κατὰ τεμάχια ἔννοιαν διαβά- ζεται καὶ ὀλοκλήρον καὶ λέγεται καὶ ἡ ἔννοια ὀλοκλήρου. Τὰ τε- μάχια θὰ μεγαλώνουν, ὅσο προοδεύουν οἱ μαθηταὶ καὶ αὐξάνει ἡ ἱκανότης των. Πάντως θὰ τείνωμεν εἰς τὸ νὰ καταστοῦν ἱκα- νοὶ νὰ διαβάσουν καὶ νὰ πέρουν τὴν ἔννοιαν ὀλοκλήρου τοῦ κε- φαλαίου. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδανικόν. Τὸ μέγεθος τῶν τεμαχίων θὰ κανονίζεται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐκάστοτε, ἀναλόγως τῆς ἱκανό- τητος καὶ τῆς τάξεως τῶν μαθητῶν.

Καὶ τώρα ὀλίγα τινὰ περὶ ἐπικεφαλίδος :

Κάθε κεφάλαιον τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἔχει μιὰ ἐπικεφαλίδα, ἣτις κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε τὸ ζουμὶ τοῦ περιεχομένου ὅλου τοῦ κεφα- λαίου. Δι' αὐτὸ ξεχωρίζεται καὶ διαβάζεται ὅπως καὶ ἡ ἀνάγνω- σις, μέχρις ὅτου τὴν μάθουν οἱ μαθηταὶ καὶ ἔπειτα τὴν ἀφήνω- μεν ἡσυχον. Ἐμα δὲ διδάξωμεν ὅλον τὸ κεφάλαιον κατὰ τὸν τρόπον πὺ ὑποδεικνύομεν, ἐπανερχόμεθα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τότε διαβάξωμεν τὴν ἐπικεφαλίδα μαζὺ μ' ὅλον τὸ κεφάλαιον, ὅπως θὰ ἐδιάβαζεν ἓνας, πὺ γνωρίζει ἀνάγνωσιν καὶ ὅπως ὑπο- δεικνύομεν ἀνωτέρω.

ΤΑΞΙΣ Γ΄.

Ἐν τῇ δευτέρῃ τάξει πρέπει νὰ ἔχη, ὡς εἶπομεν, καλλιεργηθῆ καὶ μηχανοποιηθῆ ἡ εὐχερῆς μηχανικὴ ἀνάγνωσις λέξεων μεμωμένων καὶ τὸ πολὺ - πολὺ ἠνωμένων μὲ τὰς μικρὰς π.χ. ἄρθρα, προθέσεις κτλ. καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς ἐννοίας τούτων. Πλέον τούτου δὲν δυνάμεθα, ἀλλ' οὔτε εἶνε ἀνάγκη.

Ἐν τῇ τρίτῃ τάξει πρέπει νὰ τείνωμεν νὰ μηχανοποιήσωμεν τελείως τὸ μηχανικὸν μέρος τῆς ἀναγνώσεως, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λέξεων, αἵτινες ταυτοχρόνως πρέπει νὰ λεχθοῦν.

Νὰ δύνανται δηλ. τὰ μάτια, νὰ πέρνουν 3—4 λέξεις μαζύ, νὰ μεταβιβάζωνται εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα νὰ ἔχουν ἀσκηθῆ εἰς τὸ νὰ τὰς προφέρουν εὐχερῶς.

Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ τείνωμεν νὰ μηχανοποιηθῆ ἡ ἔνωσις τῆς ἐννοίας τῆς μιᾶς λέξεως μὲ τὴν τῆς ἄλλης, οὕτως ὥστε ν' ἀναπηδᾷ εὐκόλως εἰς τὸ μυαλὸ τὸ σύνολον τῆς ἐννοίας τῶν ὁμοῦ λεγομένων 3—4 λέξεων. Ἐντεῦθεν ἀπορρέει καὶ ἡ πρὸ τοῦ διαβάσματος διὰ τῆς διανοήσεως καὶ τῆ μεσιτεία τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου μελέτη τοῦ παρουσιαζομένου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀναγνωστικοῦ τεμαχίου καὶ ἡ ἐξακρίβωσις καὶ ἀντίληψις πόσαι λέξεις πρέπει νὰ ἐνωθοῦν καὶ λεχθοῦν μαζύ, ἀναλόγως τῆς ἐννοίας, τὴν ὁποίαν περιέχει ἐκάστη τούτων καὶ τῆς κολλητικότητος λόγῳ τῆς ἐννοίας μετὰ τῶν ἄλλων. Κατόπιν δὲ τῆς διαγνώσεως ταύτης, θὰ εἶνε εὐκόλον καὶ θὰ δίδεται ἔνδοθεν ἡ πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένη διαταγὴ διὰ τὸ ποσὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔπρεπε νὰ διαβασθοῦν μαζύ.

Ἐφ' ὅσον δὲ προχωροῦν καὶ μηχανοποιοῦνται τὰ ἀνωτέρω καὶ ἡ διανόησις μένει ἔλευθ'ρα ἀπὸ τὰς φροντίδας τούτων, θὰ προσπαθῆ νὰ ἐνώη τὰς διαφόρους ἐννοίας εἰς μίαν γενικωτέραν.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τούτων ἡ ἀνάγνωσις ἐν τῇ τρίτῃ τάξει θὰ γίνηται, ὡς καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ μὲ μίαν μικρὰν διαφοράν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκάστοτε λεχθησομένων λέξεων δύναται νὰ εἶνε μεγαλύτερος τοῦ τῆς δευτέρας τάξεως. Οἱ μαθηταὶ δὲν ἀπέκτησαν εἰσέτι τὴν ἱκανότητα νὰ διαγιγνώσκουν ἐκ τῶν προτέρων πόσαι λέξεις πρέπει κάθε φορὰ νὰ λεχθοῦν μαζύ καὶ δι' αὐτὸ θὰ ὀρί-

ζωνται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου μέχρι τῶν μέσων τοῦ σχολ. ἔτους καὶ ἐν ἀνάγκῃ μέχρι τοῦ τέλους. Πάντως αὐτὸ θὰ κανονισθῇ ἀπὸ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἄνω ἱκανοτήτων ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ὁ χωρισμὸς τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου θὰ γείνη ὡς ἐξῆς: «*Εἰς τὸ πυκνὸν σκότος — τῆς νυκτὸς — διεκρίθησαν — οἱ φανοὶ — τῶν δύο ἀτμοπλοίων — τὰ ὁποῖα — ἐπλεον ἀντιθέτως*».

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ σχολ. ἔτους δύναται νὰ παύσῃ ὁ ὄρισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λέξεων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ διαβάσῃ οἱ μόνοι τῶν οἱ μαθηταί, ὡς θὰ εἴπωμεν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς τετάρτης τάξεως, ἐὰν ἐννοεῖται ἀπέκτησαν τὴν ἱκανότητα νὰ εὐρίσκουν μόνοι τὸν δέοντα ἀριθμὸν τῶν λέξεων, αἵτινες θὰ ἔπρεπε νὰ λεχθοῦν μαζύ, ἄλλως ἐξακολουθεῖ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ γίνεται μέχρι τῆς ἀποκτίσεως τῆς εἰρημένης ἱκανότητος.

ΤΑΞΙΣ Δ΄.

Ἐδῶ ἔχει ἢ πρέπει νὰ ἔχη περατωθῇ ἡ μηχανοποίησις καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνείδητον: α') τοῦ μηχανικοῦ μέρους τῆς ἀναγνώσεως, νὰ ἔχουν δηλαδὴ καταστῆ ἱκανὰ τὰ μάτια νὰ πέρνουν καὶ τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ λέγουν τὰς ὑπὸ τῆς διανοήσεως ὀριζομένης λέξεις, β') τὰ νεῦρα νὰ διαβιβάζουν, ὅπου δεῖ ταύτας, γ') τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ λέγουν ταύτας ὀρθῶς καὶ νὰ εἰδοποιῆται περὶ τούτων ἡ διανόησις, δ') ἡ διανόησις ν' ἀντιλαμβάνεται ἐκ τῶν προτέρων τὰ μερικὰ νοήματα καὶ ἀναλόγως νὰ ὀρίζῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν λεχθησομένων λέξεων καὶ ε') ἡ διανόησις νὰ ἐνώνῃ τὰ μερικὰ νοήματα εἰς ἓν γενικώτερον. Καὶ ταῦτα πάντα χωρὶς νὰ σκέπτεται τὸ μυαλὸ καὶ νὰ δαπανᾷ χρόνον καὶ δυνάμεις, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ δυσκολοπροφέρτων λέξεων καὶ πρὸ παντὸς περὶ δυσκόλου πλοκῆς ἐννοιῶν. Ἐλευθερον τὸ μυαλὸ πλέον ἀπ' αὐτὰς τὰς φροντίδας θὰ καταγεῖνη ἐν τῇ τάξει ταύτῃ εἰς ἄλλην ὑψηλοτέραν ἐργασίαν.

Ἄν αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι δὲν ἔχουν συντελεσθῇ, ἡ ἀνάγνωσις θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ γίνεται ὡς καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τάξει. Ἄν

δὲ ἔχουν περατωθῆ, ἢ ἀνάγνωσις ἐν τῇ τάξει ταύτῃ θὰ γίνεται ὡς ἑξῆς :

Ὁ διδάσκαλος παύει ἀπὸ τοῦ νὰ ὀρίζῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν λεχθησομένων λέξεων. Ἐπίσης παύει καὶ ἡ διὰ κτυπημάτων ἀνάγνωσις. Ὁρίζεται ἓνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς καὶ τὸ διαβάσει μόνος του. Ἐπειτα τὸ διαβάσει δεῦτερος, τρίτος, τέταρτος καὶ μέχρις ὅτου τὸ μάθουν καλῶς. Ἐννοεῖται εἰς τὸν ὀρισμὸν τῶν μαθητῶν διὰ τὴν ἀνάγνωσιν, βαίνομεν ἀπὸ τοὺς καλυτέρους πρὸς τοὺς χειροτέρους καὶ μέχρις ὅτου οἱ τελευταῖοι τὸ διαβάσουν καλῶς. Ἐὰν προσκόψουν εἴτε εἰς τὴν μὴ ὀρθὴν προφορὰν φθογγολογικῶς λέξεως ἢ συμπλέγματος λέξεων εἴτε εἰς τὴν μὴ κατὰ τὸ νόημα ἔνωσιν δύο ἢ περισσοτέρων λέξεων, τοὺς σταματᾷ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν καὶ σύμφωνα μὲ ὅ,τι εἴπομεν εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις μανθάνεται καὶ λέγεται ὀρθῶς καὶ οὕτω προχωροῦμεν μέχρι πέρατος τοῦ ὀρισθέντος τμήματος.

Ἡ ἀνάγνωσις θὰ γίνεται καὶ ἔδῳ πολὺν βραδέως διὰ νὰ δίδεται εἰς τὸ μυαλὸ ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος νὰ συλλαμβάνῃ καὶ συνδέῃ τὰς ἀλληλοδιαδεχομένας ἐννοίας καὶ ἀναλόγως τούτων νὰ ὀρίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν λεχθησομένων λέξεων. Δὲν ἔχουν φθάσει εἰσέτι εἰς τὸ σημεῖον νὰ δύναται νὰ γείνη τοῦτο ταχέως. Δὲν ἐπῆλθε καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ ὁ τέλειος μηχανισμὸς, ὅστις θὰ ἐπιτευχθῆ βραδύτερον. Ἴσως νὰ ὑπάρχουν μάλιστα μυαλά, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται καθ' ὅλον τὸν βίον των νὰ μηχανοποιήσουν τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας. Ἐπομένως διὰ ν' ἀντιλαμβάνονται τὸ νόημα τεμαχίου τινὸς πρέπει νὰ διαβάζεται βραδέως. Ὑπάρχουν βεβαίως μαθηταὶ μὲ γοργοτέραν καὶ ἄλλοι μὲ βραδυτέραν ἀντίληψιν, καὶ γι' αὐτὸ προχωροῦμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχετικότητος.

Πάντως ὅμως καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ θὰ διέλθουν καὶ ὀφείλουν νὰ διέλθουν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω διαγραφέντας σταθμοὺς.

Ἴσως ὅμως νὰ προβληθῆ κάποια εὐλογοφανὴς ἀντίρρησης, διατι ἐπαναλαμβάνω αὐτὰ δι' ὅλας τὰς τάξεις καὶ διὰ τὴν τετάρτην ἀκόμη. Δυνατὸν νὰ ἀντεῖπῃ τις: Ἐδῶ πρόκειται περὶ ὑψηλοτέρων καὶ συνθετωτέρων νοημάτων καὶ δικαιολογεῖται τὸ βραδὺ τῆς ἀναγνώσεως διὰ νὰ προφθάσῃ τὸ μυαλὸ ν' ἀντιλαμβάνεται αὐτά, προκειμένου ὅμως περὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως

τί χρειάζεται, ἀφοῦ κατὰ τὴν γνώμην σου, πρέπει μίαν-μίαν λέξιν καὶ ἀφοῦ αἱ λέξεις αὗται εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸ παιδί καὶ πρὸ τῆς εἰς τὸ σχολεῖον εισόδου του :

Ἀπαντῶ : Εἶνε ἀληθές ὅτι ἀξιῶ νὰ περιέχῃ τὸ ἀλφαβητάριον λέξεις γνωστὰς εἰς τὰ παιδιά καὶ ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατόν καὶ τὸ ἀναγνωσματάριον τῆς δευτέρας, εἶνε ἀληθές ὅτι ἀξιῶ ν' ἀναγιγνώσκουν μίαν-μίαν λέξιν καὶ τὸ πολὺ-πολὺ εἰς τὴν δευτέραν τάξιν νὰ ἐνώνουν τὰς μικρὰς — ἄρθρα προθέσεις κλπ — λέξεις μετὰς μεγάλας, διὰ νὰ δύναται τὸ μυαλὸ νὰ προφθάνῃ νὰ συλλαμβάνῃ καὶ τὴν ἔννοιαν τούτων τῶν ἀναγιγνωσκομένων λέξεων, εἶνε ἐπίσης πλέον ἢ ἀληθές ὅτι αἱ λέξεις εἶνε γνωστόταται εἰς τὸ παιδί π. χ. κότα, χίνα, τραπέζι κλπ. καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἔννοια τούτων, καὶ ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ταῦτα ἐμμένω καὶ ἐπιμένω εἰς τὴν γνώμην μου. Περὶ τούτου ἔχω τελείως πεισθῆ ἀπὸ τὴν πείραν μου, βγαλμένην ἀπὸ τὴν μελέτην καὶ παρατήρησιν, πού ἔκαμα ἐπάνω εἰς τὰ κεφαλάρια τῶν παιδιῶν.

Οἱ ἀντιλέγοντες λησμονοῦν κάτι. Λησμονοῦν ὅτι αἱ λέξεις αὗται εἶνε μὲν γνωσταί, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς τὸ μυαλὸ διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ ἐπομένως τὰ παιδιά ἔχουν ἀκουστικὰς εἰκόνας, μετὰς ὁποίας σκέπτονται, αἰσθάνονται καὶ ἐν γένει διανοοῦνται. Συνομιλοῦν μεταξὺ των καὶ ἀντιλαμβάνονται τελείως τὸ ἐν τὸ ἄλλο. Ἀντιλαμβάνονται καὶ τὴν ἔννοιαν μιᾶς ἐκάστης λέξεως καὶ τὸ συνολικὸν νόημα τῆς συνομιλίας.

Ἄλλ' ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ ἐργασθῆ τὸ μυαλὸ μετὰς γνωστὰς εἰς αὐτὸ ἀκουστικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ μετὰς ὀπτικὰς εἰκόνας, αἵτινες ἐντυποῦνται εἰς τὸ μυαλὸ, ὅπως τὸ τραγοῦδι εἰς τὸν φωνογράφον καὶ αἱ ὁποῖαι εἶνε ἀγνωστοὶ ἀκόμη. Δύο παιδιά, μαθηταὶ τῆς δευτέρας τάξεως συνομιλοῦν καὶ τὸ ἐν λέγει εἰς τὸ ἄλλο : *«σήμερα ὁ πατέρας μου πῆγε στὸ μύλο γιὰ ν' ἀλέσῃ σιτάρι»*.

Τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον ἤκουσε τὸ ἀνωτέρω ἐνόησεν τελείως καὶ τὴν σημασίαν μιᾶς ἐκάστης λέξεως καὶ τὸ σύνολον τοῦ νοήματος. Αὐτὸ τοῦτο, ἂν τὸ διαβάσῃ ὁ αὐτὸς μαθητής, δὲν ἐννοεῖ, δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τί λέγει. Ἴσως φανῆ παραδόξος ἡ γνώμη μου, ἀλλ' εἶνε ἀληθής. Δὲν δύναται τὸ παιδί μετὰ τὸ διάβασμα νὰ ἀντιληφθῆ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνωτέρω, διότι τὸ μυαλὸ του στρέ-

φει δλόκληρον τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ διάβασμα τῶν λέξεων καὶ δὲν περισσεύει χρόνος διὰ νὰ καταγείνη καὶ εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς ἐννοίας.

Ἡ προσοχὴ του αἰχμαλωτίζεται, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω, ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν γραμμάτων καὶ ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν λέξεων.

Ἀπαιτεῖται τώρα νέος συνειδητὸς ἀγών, χρόνος, κόπος καὶ ἀσκήσεις ἐπίπονοι, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὸ μυαλὸ μὲ τὸ καινούργιο ὕλικὸ νὰ σκέπτεται, νὰ ἐκφράζῃ τὰ διανοήματά του, ν' ἀντιλαμβάνεται τὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐν γένει νὰ διανοῆται.

Τὸ παιδί ἔμαθεν ὀπτικῶς καὶ ἔγραψε στὸ μυαλὸ του τὴν λέξιν **χήνα**. Μετὰ τινὰ χρόνον διαβάξει εἰς τὸ βιβλίον του τὴν λέξιν **χήνα**. Τὰ μάτια του πέρνουν τὴν λέξιν ταύτην καὶ τὴν μεταβάξουν εἰς τὴν διανόησιν.

Ἡ διανόησις θὰ φέρῃ ταύτην εἰς τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοήσεως πεδίον, καὶ θὰ παρατηρήσῃ εἰς τὸ θησαυροφυλάκιόν της, ἂν ἔχῃ ὁμοίαν εἰκόνα, θὰ τὴν εὕρῃ καὶ θὰ τὴν φέρῃ καὶ αὐτὴν εἰς τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοήσεως πεδίον. Οἱ ἠλεκτρικοὶ λαμπτήρες ἀνάπτονται καὶ τὸ πεδίον φωτίζεται μὲ ἄπλετον φῶς. Παρατηρεῖται ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς ἢ νέα εἰκόν, συγκρίνεται μὲ τὴν παλαιάν, ἀναγνωρίζεται ὅτι εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὴν παλαιάν καὶ αἱ δύο συγχωνεύονται εἰς μίαν φωτεινότεραν καὶ οὕτως γίνεται συνειδητὴ, ἀλλὰ μόνον ἢ εἰκόν τῆς λέξεως **χήνα** ἄνευ περιοχομένου, ἄνευ ἐννοίας.

Διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὸ περιεχόμενόν της, ἀπαιτεῖται ἄλλη διαδικασία. Ἡ διανόησις θὰ στείλῃ τὸν ταχύπτερόν της ἄγγελον Ἐρμῆν νὰ φέρῃ τὴν ζωντανὴν καὶ γνωστὴν εἰς τὸ παιδί **χήνα**. Οὗτος ἀφοῦ εὕρῃ τὴν ὄρισμένην **χήνα**, θὰ τὴν μεταφέρῃ δλόκληρον εἰς τὸ ὀπτικὸν πεδίον. Αὕτη θὰ παραμερίσῃ ὅ,τι εὕρῃ ἐμπρὸς της, θὰ εἰσέλθῃ, θὰ τοποθετηθῇ, θ' ἀναγνωρισθῇ ὅτι αὐτὴ εἶνε **ἢ χήνα** τῆς εἰκόνας τῆς λέξεώς μας, ἢ ζωντανὴ **χήνα** θὰ εἰσέλθῃ οὕτως εἰπεῖν μέσα εἰς τὴν εἰκόνα τῆς λέξεως **χήνα** καὶ οὕτως ἢ εἰκόν θὰ γείνη μεγαλυτέρα, παχυτέρα καὶ φωτεινότερα καὶ ἐπομένως πλέον ὁρατὴ καὶ ἤδη θὰ ἔχωμεν εἰκόνα λέξεως — **χήνα** — μὲ τὸ περιεχόμενόν της, μὲ τὴν ἐννοίαν της καὶ ὄχι κούφιαν. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν αὐτὴν τῆς ἄνω διαδικασίας τὸ μυαλὸ

δὲν καταγίνεται εἰς οὐδὲν ἄλλο, δὲν ἠδύνατο, δὲν ἠυκαίρει νὰ καταγείνη καὶ εἰς τι ἄλλο.

Ἐφοῦ δ' οὕτω πανηγυρικῶς συνδεθῆ εἰκῶν καὶ περιεχόμενον καὶ γείνη συνειδητὸν τοῦτο κατέροχεται εἰς τὰ σκοτεινὰ διὰ νὰ ἐπανέλθῃ, ὅταν ζητηθῆ.

Διὰ νὰ σχηματισθῆ γενικὴ εἰκῶν, θὰ φέρωμεν **πολλὰς χήνας** καὶ ἄλλην χήνα καὶ ἄλλην κλπ.

Ἡ ἄνω ὅμως διαδικασία διὰ νὰ μηχανοποιηθῆ καὶ μεταβῆ ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνειδήτῳ καὶ γίνεται οὕτω τάχιστα, ἄνευ κόπου καὶ σκέψεως ἄνευ καταναλώσεως δυνάμεως κλπ. ἀπαιτεῖται νὰ ἐπαναληφθῆ πολλὰς φορὰς, ἄλλως ἀδύνατον νὰ προχωρήσωμεν, ἂν διὰ κάθε εἰκόνα λέξεως καὶ διὰ κάθε φορὰν, πὺν θὰ τὴν χρειασθῶμεν γίνεται ἡ ἄνω διαδικασία.

Ἐν ὅμως τὸ παιδὶ δὲν γνωρίζῃ τὴν ζωντανὴν χήνα, θὰ ἐξέλθῃ βεβαίως ὁ Ἐρομῆς πρὸς ἀναζήτησιν **χήνας**, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγή, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, δὲν εἶνε ὄρισμένη, θὰ ἐπανέλθῃ μὲ κενὰς τὰς χεῖρας, ἢ τὸ πολὺ θὰ φέρῃ τὸ πρόχειρον πτηνὸν «**κόρακα**» καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ εἴπουν εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν μετέβῃ κλπ. Ὁ **κόρακας**, καθὸ ἀπρόσκλητος καὶ ἄγνωστος ἴσως, θὰ πεταχθῆ ἔξω κακὴν κακῶς καὶ ἡ εἰκὼν **χήνα** θὰ πέσῃ εἰς τὰ σκοτεινὰ δωμάτια τοῦ Πλούτωνος, διότι ἔμεινεν ἄνευ περιεχομένου. Ἴσως μάλιστα νὰ χαθῆ καὶ ἐντελῶς, ἂν δὲν ἔλθῃ ἐγκαίρως εἰς ἐπικουρίαν τὸ περιεχόμενόν της.

Μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς θὰ κάθηται περιφρονημένη, ζαρωμένη εἰς κάποιαν γωνίαν. Ἐμα ὅμως ἀποκτήσῃ περιεχόμενον, θ' ἀναπηδήσῃ ἀνοπλος πλέον, καὶ γεμάτη χαρὰν καὶ θὰ πανηγυρίσῃ, διότι ἀπέκτησε καὶ αὐτὴ δικαίωμα ζωῆς, ἀπέκτησε ὄντότητα.

Δύο παραδείγματα θὰ καταστήσουν ἔτι ἐμφαντικωτέραν τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνωτέρω. Θὰ καταδείξουν ὅτι καὶ εἰς ἡμᾶς συμβαίνει τὸ αὐτὸ εἰς τινὰς περιστάσεις.

Α'. Αἱ εἰκόνες τῶν λέξεων, δι' ὧν ὀνομάζομεν τὰ διάφορα πράγματα, ἔχουν ὄρισμένην ὀρθογραφίαν — τὴν ἱστορικὴν — μὲ τὴν ὁποίαν τὰς ἐμάθαμεν. Ἐμα λοιπὸν ἴδωμεν μίαν εἰκόνα λέξεως ἐνδεδυμένην τὴν γνωστὴν εἰς ἡμᾶς φορεσίαν — τὴν γνωστὴν ὀρθογραφίαν — ἀμέσως ἀντιλαμβανόμεθα τὸ περιεχόμενόν

της, τὴν ἔννοιάν της. Ἐάν ὅμως τὴν ἴδωμεν ἐνδεδυμένην ἄλλην φορεσίαν — μὲ ἄλλην ὀρθογραφίαν — ἐκ πρώτης ὄψεως ἀδυνατοῦμεν ν' ἀντιληφθῶμεν τὸ περιεχόμενόν της. Θὰ χρειασθῆ νὰ τῆς ἀλλάξωμεν τὴν φορεσίαν, τὴν ὀρθογραφίαν, νὰ τῆς φορέσωμεν τὴν ἰδικήν της, τὴν γνωστήν εἰς ἡμᾶς, καὶ τότε μόνον θ' ἀντιληφθῶμεν τὴν ἔννοιάν της. Ἐὰν ἀκούσω οἰνοπωλεῖον, γνωρίζω τὶ θὰ εἴπῃ, ἀλλ' ἄμα ἴδω : *ἠνωπολήων* δὲν ἀντιλαμβάνομαι ἀμέσως τὶ θὰ εἴπῃ.

Β'. Γνωρίζει τις γαλλικά. Διαβάζει, γράφει, ὁμιλεῖ κλπ. Ἀκούει τὴν γαλλικὴν λέξιν *je pense*, ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως τὴν ἔννοιαν. Ἐπίσης τὴν βλέπει γραμμὴν *je pense* καὶ πάλιν ἀντιλαμβάνεται. Ἄλλ' ἂν τὴν ἴδῃ γραμμὴν καὶ μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας *ζεπάνο*, δὲν ἀντιλαμβάνεται τὶ θὰ εἴπῃ. Διὰ νὰ ἀντιληφθῆ πρέπει νὰ τὴν γράψῃ ἢ τῆς ἀλλάξῃ τὴν φορεσίαν, πρέπει νὰ τῆς φορέσῃ τὴν γαλλικὴν, τὴν γνωστήν καὶ τότε θ' ἀντιληφθῆ, ἐκτὸς ἂν συνῆβῃ πολλάκις τοῦτο καὶ συνήθισεν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη εἰς ἡμᾶς γίνεται μὲ κάποιαν ταχύτητα καὶ ἴσως μὲν ἀπαρατήρητος εἰς τινάς.

Πολὺ βραδύτερον ἢ διανόσεις θὰ φθάσῃ καὶ μετ' ἀγῶνας νὰ ἐργάζεται μόνον μὲ λέξεις. Θὰ ἔλθῃ βεβαίως ἐποχὴ, ποῦ θὰ παύσῃ ἢ διανόσεις νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καρδέκλας, τραπέζια κλπ. Αἱ ἐργασίαι της θὰ πληθύνωνται καὶ δὲν χωροῦν ὅλα αὐτὰ εἰς τὸν στενὸν χώρον του. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἔχει ἀνάγκην αὐτῶν καὶ θὰ τὰ μεταφέρῃ, βραδύτερον ὅμως θὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ τὰς λέξεις, αἵτινες, ἔστω καὶ ὑποσυνειδήτως, θὰ ἔχουν καὶ τὸ περιεχόμενόν των, καὶ μὲ αὐτὰς θὰ ἐπιτελῆ τὴν ἐργασίαν της. Τὰ μυαλὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν φθάνουν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, μένουσιν πάντα παιδικά.

Μετὰ τὴν ὄχι μικρὰν ἀλλ' ἀναγκαίαν αὐτὴν παρέμβασιν ἐπαύρομαι εἰς τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως.

Ἀφοῦ ἀναγνωσθῆ τὸ μάθημα ἀπὸ 3—4 καλυτέρους καὶ χειροτέρους μαθητὰς καὶ πεισθῆ ὁ διδάσκαλος ὅτι τελείως τὸ ἔμαθον πάντες, ζητεῖ τὴν ἔννοιαν καὶ ἐξηγοῦνται τὰ ἄγνωστα καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις κ.λ.π.

Μετὰ τοῦτο τὸ ἀναγιγνώσκει ὁ διδάσκαλος καὶ ἔπειτα 2—3

μαθηται και πολὺ βραδέως, διὰ τοὺς προειρημένους λόγους και οὕτω λήγει τὸ μάθημα.

Ἐκτὸς τούτων ὁμως, ἐν τῇ τάξει ταύτῃ πρέπει νὰ καλλιεργηται και ἡ ὥραία ἀνάγνωσις. Ἀπηλλαγμένον τὸ μυαλὸ ἀπὸ τὸ μηχανικὸν και λογικὸν μέρος τῆς ἀναγνώσεως πρέπει νὰ ἐπιδοθῆ και εἰς τὸ συναισθηματικόν. Ὑποτίθεται ὅτι τὰ ἄλλα θὰ ἐκτελῶνται μηχανικῶς και ἀσυνειδήτως και ὀλόκληρος ἡ προσοχὴ θὰ στραφῆ πρὸς τοῦτο τὸ σημεῖον. Θὰ προσέχη λοιπὸν ποῖα λέξις ἢ πρότασις συγκεντρώνει τὴν οὐσίαν τῆς προτάσεως και τοῦ ὅλου νοήματος, ποῖα τὸ βάρος τῆς ἐρωτήσεως, ἀπορίας, θαυμασμοῦ κλπ. και αὐτὴν ἰδιαζόντως θὰ τὴν περιποιεῖται. Θὰ τὴν στολίση μὲ ὅλα τὰ εἰς αὐτὴν ἀρμόζοντα στολίδια, και οὕτω στολισμένην θὰ τὴν παρουσιάσῃ εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἢ και στὸν ἑαυτὸν του ὁ ἀναγνώστης. Ἡ σύστασις πρὸς τοὺς ἀκροατὰς θὰ γείνη μὲ ὅλως ἰδιαίτερον τόνον φωνῆς και σχημάτων κλπ. ὥστε οἱ ἀκροαταὶ νὰ ἀποδιώξουν ἀπὸ τὸ μυαλὸ τους πᾶν ὅ,τι ἔχουν, νὰ λησμονήσουν τὸν ἑαυτὸν τους, νὰ παραχωρήσουν ὀλόκληρον τὸν χῶρον τῆς συνειδήσεώς των εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου παρουσιαζόμενον, νὰ σκεφθοῦν, και συναισθανθοῦν βαθεῖα μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέλει ὁ ἀναγνώστης, νὰ μειδιάσουν, νὰ γελάσουν, νὰ χειροκροτήσουν, νὰ ζητωκραυγᾶσουν, νὰ δακρύσουν κλπ. Αὐτὸ λέγεται ὥραία ἀνάγνωσις, ἀνέφικτος βεβαίως και δὴ εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἀλλ' ἐκεῖ πρέπει νὰ τείνωμεν.

Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται:

Ἡ τελεία μηχανοποίησις και μετάβασις ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ εἰς τὸ ἀσυνειδήτονον τοῦ μηχανικοῦ και λογικοῦ μέρους τῆς ἀναγνώσεως. Ἡ τελειοποίησις δι' ἀσκήσεων τῆς ἱκανότητος τῶν ὀργάνων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν τούτων: ὄρασις, ἀκοή, φωνητικὰ ὄργανα, νεῦρα, διανόησις κλπ. Ἄνευ τούτων ματαιοπονοῦμεν.

Εἶπομεν και ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ διανόησις ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου τῶν λέξεων θὰ παραγγέλλῃ εἰς τὴν φωτογραφικὴν μηχανὴν πόσας λέξεις νὰ πέρῃη μαζί, νὰ μεταβιβάζωνται ἐκεῖθεν εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα, και νὰ προφέρωνται. Αὐτὸ θὰ γίνεται και τώρα, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν ταχύτητα.

Ἡ διανόησις παρήγγειλεν εἰς τὰ μάτια, ἀφοῦ κατώπτευσεν

δι' αὐτῶν ἐκ τῶν προτέρων τὸ πρὸ αὐτῶν κείμενον, νὰ λεχθοῦν μαζί δύο ἢ περισσότεραι λέξεις. Ἡ διαταγὴ ἐξετελέσθη καὶ αἱ ὀρισθεῖσαι λέξεις μετέβησαν εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα καὶ ἐλέχθησαν. Μετὰ τοῦτο θὰ δοθῇ δευτέρα διαταγὴ καὶ θὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἔπειτα τρίτη, τετάρτη καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἄλλὰ πότε θὰ δοθῇ ἡ δευτέρα διαταγὴ; Θ' ἀναμεινόμεν νὰ ἐκτελεσθοῦν ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐργασίαι, δηλ. νὰ πάρουν τὰς ὀρισμένας λέξεις τὰ μάτια, νὰ μεταβιβασθοῦν εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα, νὰ λεχθοῦν ὑπ' αὐτῶν, νὰ εἰσέλθουν διὰ τῆς ἀκοῆς κλπ. εἰς τὸ μυαλό, ν' ἀναγγεῖλουν ἐκεῖ ὅτι ἐξετέλεσαν πᾶν ὅ,τι διετάχθησαν κλπ. ἢ ὄχι; Αὐτὸ θὰ γίνεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἀνερχόμεθα θὰ γίνεται ἄλλως.

Πρέπει ν' ἀσκηθοῦν τὰ ἀρμόδια ὄργανα νὰ ἐπιτελοῦν ὡς ἐξῆς τὴν ἄνω ἐργασίαν: Τὰ μάτια νὰ λάβουν τὰς ὑπὸ τῆς διανοήσεως ὀρισθείσας λέξεις, νὰ τὰς διοχετεύσουν πρὸς τὰ φωνητικὰ ὄργανα καὶ τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ ἐπανέλθουν καὶ τεθοῦν καὶ πάλιν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς διανοήσεως. Ἡ διανόησις μετὰ τὴν δι' αὐτῶν κατόπτευσιν τοῦ ἀκολουθοῦντος κειμένου θὰ δώσῃ νέαν διαταγὴν καὶ θὰ ὀρίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν λέξεων, τὰ δὲ μάτια θὰ πάρουν καὶ θὰ διοχετεύσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰ φωνητικὰ ὄργανα καὶ θὰ τεθοῦν πάλιν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς διανοήσεως καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὰ φωνητικὰ ὄργανα θὰ πάρουν καὶ θὰ εἶπουν τὴν πρώτην ἀποσταλεῖσαν δόσιν καὶ θὰ ἐτοιμασθοῦν νὰ δεχθοῦν τὴν δευτέραν, οὕτως ὥστε μόνις λεχθοῦν αἱ τῆς πρώτης δόσεως, ἀρπάζουν τὰς τῆς δευτέρας, τρίτης καὶ οὕτω καθεξῆς. Οὕτω τὴν πρώτην δόσιν θὰ διαδέχηται ἡ δευτέρα καὶ τὴν δευτέραν ἢ τρίτη κλπ. σὰν τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα τῆς θαλάσσης ἢ τὰ ἠχητικὰ κύματα τοῦ δονουμένου ἀέρος.

Ὁ ἀναγιγνώσκων βεβαίως εἶναι ἀπόλυτος κύριος νὰ λέγῃ ταύτας ἀργὰ ἢ γρήγορα. Αὐτὸς κανονίζει τὸν ρυθμὸν τῆς ἀναγνώσεως, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου τῆς ὁρέξεώς του, τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ κλπ. Τοῦτο εἶνε ἀνεξάρτητον τοῦ τρόπου τῆς διοχετεύσεως τῶν λέξεων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ὄργανον, ὅστις πρέπει νὰ εἶνε ὁ αὐτὸς πάντοτε.

Ὅποιοι ἔτυχε νὰ ἰδῇ ἀναβιβαζόμενα κεραμίδια εἰς ὑψηλὴν

στέγην ἀπὸ ἐξησκημένους ξυλουργούς, δύναται νὰ λάβῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ συμβαίνοντος κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, σύμφωνα μὲ τὸν ἄνω περιγραφόμενον τρόπον.

Οἱ ξυλουργοὶ τοποθετοῦνται ἐπὶ σκάλας κατὰ διαστήματα μέχρι τῆς στέγης. Εἰς τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλος ἐπὶ τῆς στέγης. Ἀναβιβάζουσι δὲ τὰ κεραμίδια πετώντες αὐτὰ ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ὁ πρῶτος λαμβάνει ἀπὸ τὴν γῆν 2—3 κεραμίδια, ἀναλόγως τῆς δυνάμεώς των, ρίπτει ταῦτα πρὸς τὸν ὑψηλότερον ἰστάμενον δεύτερον, ὅπως ρίπτωμεν τὸ τόπι, ὁ δεύτερος τὰ παραλαμβάνει καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ρίπτει εἰς τὸν τρίτον, ὁ τρίτος εἰς τὸν τέταρτον κλπ. Ἄλλ' ὁ πρῶτος δὲν ἀντιμένει ν' ἀνέλθῃ ἢ πρώτη ἀποστολῇ ἐπὶ τῆς στέγης διὰ νὰ παραλάβῃ δευτέραν δόσιν κεραμιδίων, ἀλλὰ μόλις πετάξῃ τὴν πρώτην δόσιν καὶ τὴν παραλάβῃ ὁ δεύτερος—καὶ πρὶν τὴν παραλάβῃ μάλιστα, διότι, εἶνε βέβαιος περὶ τῆς παραλαβῆς—λαμβάνει ρίπτει καὶ δευτέραν δόσιν, τρίτην, τετάρτην κλπ. χωρὶς νὰ ἀσχολῆται μὲ τὸ τί κάνουν οἱ ἄλλοι.

Ὁ δεύτερος θὰ παραλάβῃ καὶ θὰ ρίψῃ τὴν πρώτην δόσιν καὶ θὰ στρέψῃ καὶ θὰ παραλάβῃ ἀπὸ τὸν πρῶτον τὴν δευτέραν δόσιν κλπ. Τὸ αὐτὸ πράττουσι πάντες ἕως τὸ ἄνω μέρος. Οὕτω δὲ ἔχομεν ἓν ἀέναον, συνεχῆ καὶ ρυθμικὸν πέταγμα κεραμιδίων ἄνευ διακοπῆς.

Ὅταν θέλουσι ν' ἀναπαυθοῦν σταματοῦν πάντες.

Οὕτω, ἀναβιβάζονται τάχιστα τὰ κεραμίδια, ἐν ᾧ ἂν ὁ πρῶτος περιέμενε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν στέγην ἢ πρώτη ἀποστολῇ καὶ ἔπειτα νὰ παραλάβῃ δευτέραν κλπ. θὰ ἐχρειαζόντο μῆνες διὰ ν' ἀναβιβασθοῦν κεραμίδια μιᾶς ἡμέρας κατὰ τὸν ἄνω τρόπον.

Αὐτὸ βέβαια θὰ κατορθωθῇ μετὰ τινα χρόνον καὶ κατόπιν ἀσκήσεως. Ἄν ἐπιχειρήσωμεν αὐτὸ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχήν, εἶνε ἀδύνατον νὰ τὸ ἐπιτύχωμεν.

Ἐκαστος ἐκτελεῖ τὴν ἰδικήν του ἐργασίαν διηνεκῶς.

Κατὰ παρεμφερές, ἂν μὴ ὅμοιον, συμβαίνει καὶ μὲ τὸ μαγανολήγαδον, τοῦ ὁποίου οἱ γουβάδες γεμίζοντες καὶ ἀδειάζοντες συνεχῶς παρέχουν διαρκῆ ρεῦμα ὕδατος, ὡς ἔαν ἐπήγαζεν ἐκ φυσικῆς πηγῆς.

Τοῦτο ἀκριβῶς πρέπει νὰ συμβαίη καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, νὰ λαμβάνη δηλ. καὶ νὰ δίδη εἰς τὸ ὄργανον κ.λ.π.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μηχανοποιηθοῦν πᾶσαι αὐται αἱ ἐργασίαι, ἀπαιτοῦνται ἀγῶνες, ἀσκήσεις, χρόνος καὶ κόπος ὄχι μικροὶ καὶ πρὸ παντὸς ἀπαιτεῖται μεθοδολογικὴ κατάταξις τῶν ἀσκήσεων διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἀνώτερον σημεῖον τῆς τελειότητος.

Ἦδη ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ εἴπωμεν, διατὶ ἐπιμόνως καὶ κατ' ἐπανάληψιν φορτικὴν μάλιστα, ἐτοπίζαμεν νὰ μὴ λαμβάνουν μέρος τὰ χεῖλη εἰς τὸν συλλαβισμόν συλλαβῶν, λέξεων, προτάσεων, κλπ. ἀλλὰ νὰ μένουν ἐρραμένα καὶ νὰ διαβάζουν μόνον τὰ μάτια, τὰ δὲ χεῖλη νὰ λέγουν μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα φωνητικὰ ὄργανα τὰς στελλομένας λέξεις. Ἄς κάθωνται ἤσυχα καὶ ἀμέριμνα, καθ' ὄν χρόνον τὰ μάτια ἀγωνίζονται νὰ πάrouν καὶ διοχετεύσουν τὰς εἰκόνας τῶν λέξεων. Αὐτὰ νὰ λάβουν εἰς τὴν προφορὰν μέρος. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἐργασία τῶν ἄς μὴ ἀναμιγνύωνται δὲ εἰς ξένας ἐργασίας καὶ νὰ ῥίπτουν μάλιστα ἄλατι εἰς ξένον φαγητόν. Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἡ κυρίως νοικοκυρὰ θὰ κακοσυνηθίσῃ καὶ θὰ περιμένη τὴν ξένην βοήθειαν διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐργασίαν της. Οὕτω δὲν θὰ συνηθίσῃ νὰ μαγειρεύῃ μονάχη της, ὡς ἄλλως τε εἶνε ὑποχρεωμένη, ἢ ἂν ἀναγκασθῇ νὰ μαγειρεύῃ, θὰ τὸ παρασκευάσῃ ἀνάλατον, ἄβραστον καὶ ἐν γένει κακοπαρεσκευασμένον.

Μολονότι νομίζομεν ὅτι μετὰ τὰ ἀνωτέρω τὸ ζήτημα ἀρκούντως ἐφωτίσθη, ἐν τούτοις, ἵνα μὴ μείνῃ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία, ἀναλύομεν τοῦτο λεπτομερέστερον. Εἶπομεν ἀνωτέρω μὲ ποῖον μηχανισμόν πιστεύομεν ὅτι πρέπει νὰ γίνεταί ἡ ἀνάγνωσις καὶ πόσον πρέπει νὰ μηχανοποιηθῇ οὗτος διὰ νὰ μείνῃ ἐλεύθερον τὸ μυαλὸ νὰ κατανοήσῃ καὶ συναισθανθῇ τὰ περιεχόμενα διανοήματα καὶ νὰ τὰ ἐξωτερικεύῃ σὰν νὰ εἶνε ἰδικά του, νὰ διαβάζωμεν δηλ. ἐκφραστικῶς. Ἄλλ' ἂν τὰ χεῖλη δὲν εἶνε συνηθισμένα νὰ μὴ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ματιῶν σιωπηλὴν ἀνάγνωσιν τῆς λέξεως ἢ προτάσεως, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν μηχανισμόν αὐτὸν καὶ τὴν μηχανοποίησιν τούτου καὶ ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ὥραϊαν ἀνάγνωσιν καὶ αὐτὴν τὴν λογικὴν ἀκόμη, ἵνα μὴ εἴπω καὶ τὴν μηχανικὴν. Ἴδου δὲ διατί. Τὰ μάτια λαμβάνουν διαταγὴν νὰ πάrouν

καὶ διοχετεύουν τὴν εἰκόνα μᾶς ἢ περισσοτέρων λέξεων, ἀλλὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν οὐδέποτε ἔκαμαν μόνα των. Ὑπερορθοῦντο πάντοτε καὶ ἀπὸ τὰ χεῖλη. Δὲν ἔχουν λοιπὸν συνηθίσει νὰ ἐκτελοῦν μόνα των ταύτην καὶ ἀφοῦ δὲν συνηθίσαν, δὲν δύνανται νὰ τὴν ἐκτελοῦν. Δὲν γνωρίζουν μάλιστα ἂν δύνανται, διότι δὲν ἐσχημάτισαν ἐκ πείρας αὐτοπεποιθήσιν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, τί δύνανται καὶ τί δὲν δύνανται.

Τί ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ κάμουν; Θὰ ζητήσουν ὅπως πάντοτε βοήθειαν ἀπὸ τὰ πρόθυμα χεῖλη καὶ θὰ τὴν ἐκτελέσουν μαζί. Ἡ λέξις ἢ λέξεις ἔφυγαν ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ματιῶν, μετεβιβάσθησαν εἰς ἄλλα ὄργανα. Τὰ χεῖλη ἐπανέρχονται εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἀναμένουν τὴν ἄφιξιν εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα τῆς λέξεως, ἢ λέξεων καὶ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν προφορὰν τούτων. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ μάτια χαζεύουν. Αἴφνης διατάσσονται νὰ πάρουν δευτέραν δόσιν, ἀλλ' ἐξ ἀδυναμίας δὲν ὑπακούουν καὶ ἴσως παραξενεύονται πῶς δίδεται τοιαύτη ἀνέφικτος διαταγή. Κάποτε λέγουν δειλὰ καὶ μέσα τους καὶ διὰ νὰ μὴ πέση ὁ ἐγωϊσμός των πολὺ βιάζεσαι, διανόησις, το διάβασμα δὲν εἶνε χυλός, εἶνε κρέας μὲ κόκκαλα καὶ βραδύνει νὰ βράσῃ. Μὲ τὰς σοφιστικὰς αὐτὰς στρεψοδικίας παρέρχονται ὀλίγα στιγμαί. Τὰ χεῖλη λαβόντα μέρος εἰς τὴν προφορὰν τῆς πρώτης δόσεως ἐτοιμάζονται δι' ἕπνον, διότι οὐδεὶς νευρικός κνισμὸς εἰδοποιεῖ αὐτὰ ὅτι ἔρχεται πρὸς προφορὰν ἄλλη δόσις καὶ νὰ εἶνε ἔτοιμα. Ἐκεῖ πού μένουν ἀπόσπικτα καὶ ἡμιναρκωμένα ἔρχεται εἰς τὸ αὐτὶ τους κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα ἀπὸ τὰ μάτια καὶ λέγει: τρέξατε, καλοὶ μου σύντροφοι, νὰ μᾶς βοηθήσητε νὰ πάρωμεν νέαν τινὰ δόσιν κατὰ διαταγὴν τῆς διανοήσεως, ἢ ὅποια μᾶς ἐστενοχώρησε μὲ τὸ γρήγορα, γρήγορα. Τὰ χεῖλη σπεύδουν, βοηθοῦν καὶ ἐπανέρχονται εἰς τὴν θέσιν των κλπ.

Τὰ μάτια δηλ. χωρὶς τὰ χεῖλη δὲν δύνανται νὰ διαβάσουν, ἀλλὰ περιμένουν νὰ τελειώνουν τὰ χεῖλη τὴν ἰδικὴν των ἐργασίαν, νὰ ἔρχονται εἰς βοήθειαν καὶ νὰ διαβάζουν μαζί τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην δόσιν. Ἀλλ' οὕτως οὐδέποτε θὰ μάθωμεν ἀνάγνωσιν.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀνάγνωσις μηχανοποιεῖται βραδύτερον τόσον, ὥστε διέρχεται ἀπαρατήρητος ἀπὸ

τοὺς πολλοὺς, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ οἱ ὀλίγον προσέχοντες παρατηροῦν εἶνε, ὅτι δὲν *γνωρίζομεν ἀνάγνωσιν*.

Ἄν ὅμως τὰ μάτια συνειθίσουν μόνά των νὰ ἐκτελοῦν τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἢ ἀνάγνωσις ἐπιτυγχάνεται, διότι καθ' ὃν χρόνον τὰ φωνητικὰ ὄργανα θὰ προφέρουν τὴν ἀποσταλεῖσαν πρῶτην ἀποστολήν, τὰ μάτια ἐλεύθερα θὰ προπορεύονται, θὰ κατοπτεύουσι τὸ ἀναγνωστικὸν πεδῖον, θὰ λαμβάνουσι τὴν δευτέραν δόσιν, ἣν θὰ διοχετεύουσι καὶ θὰ ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἰδίαν ἐργασίαν. Προπορευόμενοι δὲ θὰ προβλέπουσι καὶ τὰς διαφόρους λέξεις, τελείας, κλπ. καὶ ἀναλόγως θὰ κανονίζουσι τὴν φωνήν, τὴν προφορὰν κλπ. Ἐνῶ σήμερον ὁ μαθητὴς ἀναγνώσκει τὴν λέξιν ἢ πρότασιν καὶ ἔπειτα βλέπει ὅτι εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ὑπάρχει τελεία, ἐρωτηματικὸν κλπ. καὶ σταματᾷ ἀποτόμως καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸ τέλος διὰ νὰ δηλώσῃ τὸ ὑπάρχον σημεῖον τῆς στίξεως.

Ἄλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ὥραίας ἀναγνώσεως εἶνε ἀναγκαῖα καὶ μία ἄλλη προϋπόθεσις. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων πρέπει νὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε οἱ μαθηταὶ ὄχι μόνον νὰ κατανοοῦν τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνωνται, διότι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι νὰ ἐννοῶ καὶ ἄλλο νὰ αἰσθάνομαι μίαν γλῶσσαν.

Δὲν εἶμαι—τὸ ὁμολογῶ—γλωσσολόγος καὶ δι' αὐτὸ δὲν θὰ περιπλανηθῶ μέσα εἰς τοὺς γλωσσικοὺς λαβυρίνθους, ἀφοῦ ἄλλως τε οὔτε τὸ θέμα μου εἶνε αὐτὸ καὶ ἀφοῦ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἀπὸ ἐπιστημονικοῦ μετετρέπη, ὡς μὴ ὄφειλεν, εἰς νομοθετικὸν κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἔτη, ἀπλῶς μόνον διαδηλῶ μίαν πραγματικότητα, βγαλμένην ἀπὸ τὴν ζώνταν ἢ ζῶν ζωὴν τοῦ σχολείου.

ΤΑΞΙΣ Ε΄.

Ἐν τῇ πέμπτῃ τάξει τελειοποιεῖται ἢ ἐν τῇ τετάρτῃ τάξει διδασκόμενη ἀνάγνωσις. Περὶ τῆς διδασκαλίας λοιπὸν ταύτης δὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμέν τι. Θὰ γίνεται καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς, ὅπως καὶ εἰς τὴν τετάρτην, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν τινὰ γοργότητα καὶ εὐκολίαν καὶ τὰ τμήματα ἢ αἱ μεθοδικαὶ ἐνότητες θὰ εἶνε μεγαλύτεραι. Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ μηχανοποιοῦνται διὰ τῆς ἀσκή-

σεως ἔτι μᾶλλον τὰ εἶδη τῆς ἀναγνώσεως μέθοι καὶ τῆς λογικῆς καὶ τελειοποιεῖται ἢ μετ' ἡθους ἀνάγνωσις. Ἡ διανόησις ἀποκτᾷ τὴν ἕξιν ν' ἀντιλαμβάνεται καὶ συνδέη τὰς μερικὰς ἐννοίας εἰς γενικὰς καὶ ταύτας εἰς γενικωτέρας. Ἀρχίζομεν νὰ μεταχειρισώμεθα τὸ περιεχόμενον ἐν μέρει καὶ ὡς μορφωτικὸν μέσον. Εἶνε ἀρχή, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τρόπου τῆς διοχετεύσεως εἰς τὸ πνεῦμα γνώσεων συντελουσῶν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀνάγνωσις ὡς κυρίως σκοπὸς ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ καθίσταται μέσον πλεόν ἀποκτήσεως γνώσεων. Διὰ τῆς ἐλευθέρως ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ περιεχομένου, ἀρχίζει νὰ ὑποδηλοῦται καὶ τὸ ἕφος ἑνὸς ἐκάστου μαθητοῦ. Ὑποβοηθοῦνται δὲ οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ ν' ἀρχίσουν ν' ἀντιλαμβάνωνται τὸν τρόπον τῆς ἀναλύσεως πεζῶν καὶ ποιητικῶν λογογραφημάτων.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'.

Οἱ νέοι μετέβησαν εἰς τὸ χοροδιδασκαλεῖον, ἐδιδάχθησαν καὶ ἔμαθον πάντας τοὺς χορούς, ἐχόρευσαν μὲ τὸν διδάσκαλόν των ἐπανελημμένως καὶ εἶτα μὲ τοὺς συμμαθητάς των. Ἐδόθησαν ἐν τῷ χοροδιδασκαλείῳ ἐπανελημμένως χοροί, εἰς οὓς ἔλαβον μέρος καὶ ἐπιτυχῶς ἐχόρευσαν. Ἐρωτᾶται, εἶνε χορευταὶ οὗτοι; Εἶνε χορευταὶ χωρὶς ἀέρα. Γνωρίζουν τελείως πάντας τοὺς χορούς, ἀλλ' ὁ νοῦς των εἶνε εἰσέτι ἀπησχολημένος ἐκ φόβου μήπως τοὺς διαφύγη τόνος τις ἢ βῆμα, χορεύουν μετὰ μεγίστης προσοχῆς. Χορεύουν ἄνευ λάθους, ἀλλὰ χωρὶς ἀέρα, χωρὶς χάριν. Ἀδυνατοῦν καθ' ὃν χρόνον χορεύουν, ν' ἀπευθύνουν ἐν φιλοφρόνημα, ἐν μειδίαμα ἢ νὰ ῥίψουν ἐν βλέμμα πρὸς ἄλλα σημεῖα. Φοβοῦνται μήπως κάμουν λάθος ἢ συγκρουσθοῦν πρὸς ἄλλο ζεῦγος καὶ ἔχουν ἐντεταμένην τὴν προσοχὴν των ὀλόκληρον πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο. Δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθουν πέραν τῶν ὁρίων τῶν μεμαθημένων καὶ νὰ κάμουν κίνησιν τινα ἰδιαιτέραν, δυναμένην νὰ δώσῃ ἰδιάζουσαν χάριν εἰς τὸν χορόν. Πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἀέρος, τῆς χάριτος ἐν γένει ἔχουν ἀνάγκην ἀσκήσεως. Ἐξακολουθοῦν λοιπὸν νὰ φοιτοῦν εἰς τὸ χοροδιδασκαλεῖον ὄχι πλεόν ὡς μαθηταί, ἀλλ'

ὡς χορευταί. Ἐκτὸς τούτου, ἀρχίζουν νὰ φοιτοῦν εἰς τὰς μικρο-συγγεντιῶσεις καὶ μικροδιασκεδάσεις καὶ ἐξασκοῦνται χορεύοντες μὲ διαφόρους Ντάμμις καὶ εἰς διάφορα περιβάλλοντα. Μετὰ τοῦτο καὶ ἀφοῦ ἀπέκτησαν τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, τὸ ἐνδοθεν ἐμπορευόμενον ἐκ τῆς αὐτοπεποιθήσεως, εἰσέρχονται εἰς τὰ σαλόνια καὶ λαμβάνουν μέρος εἰς τοὺς διδομένους χορούς. Ἐκεῖ δὲ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποκτοῦν τὸν ἀέρα, τὴν χάριν, τὴν εὐλυγισίαν κλπ. Ἐφ' ὅσον δὲ χορεύουν, τόσον προάγονται καὶ ἀρχίζει νὰ διακρίνεται ἡ χορευτικὴ δεξιότης καὶ δεινότης ἐνὸς ἐκάστου, ἀλλὰ μέχρις ὁρίου πέραν τοῦ ὁποίου ἀρχίζουν νὰ καταπίπτουν, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων καταπίπτουν καὶ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις.

Κάτι παρόμοιον συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς μαθητὰς τῆς ἔκτης τάξεως. Οἱ μαθηταὶ τῆς ἔκτης τάξεως ὑποτίθεται ὅτι ἐξῆλθον τοῦ χοροδιδασκαλείου, τῶν μέχρι καὶ τῆς πέμπτῃς τάξεως θεωρουμένων ὡς τὸ κυρίως χοροδιδασκαλεῖον τῆς ἀναγνώσεως, καὶ ἤδη ἔχουν ἀνάγκην ἀσκήσεων πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἀέρος τῆς ἀναγνώσεως. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἀναγνώσεως ἐν τῇ ἔκτη τάξει, ἢ ἀσκήσις πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἀέρος καὶ τῆς χάριτος. Ἐν τῇ ἀσκήσει ταύτῃ δὲν ἀποκλείεται βεβαίως καὶ ὁ σκοπὸς τῆς τελειοποιήσεώς της, ὅστις σκοπὸς ἐξακολουθεῖ καὶ πέραν τῶν τοίχων τοῦ Σχολείου καὶ μέχρις ὁρίου τινός.

Ἐνταῦθα ἡ τέχνη καὶ ἡ δεξιότης τῆς ἀναγνώσεως, χωρὶς νὰ παύσουν τελειοποιούμεναι, παύει ἢ πρόπει νὰ παύῃ νὰ εἶνε κύριος σκοπός. Οὗτος ὑποχωρεῖ, ἀφήνει τὴν πρωτοκαθεσίαν, λαμβάνει δευτερεύουσαν θέσιν καὶ παραχωρεῖ ταύτην εἰς τὸν δι' ὃν μανθάνομεν τὴν ἀνάγνωσιν σκοπόν. Καθίσταται δηλ. μέσον πρὸς διοχέτευσιν γνώσεων συντελουσῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

Κάτοχος πλέον ὁ μαθητὴς ὅλων τῶν βημάτων, ὀρθοῦ καὶ τόνων τῆς τέχνης καὶ δεξιότητος τῆς ἀναγνώσεως, ἀρχίζει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὰ σαλόνια πλέον μὲ θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Θέλει νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν τῆς καινούργιας φορεσιᾶς του, θέλει νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὴν δεξιότητα καὶ χάριν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐδῶ πλέον γίνεται ἐπίδειξις πανηγυρικὴ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐμάθαμεν. Ἐπιδεικνύομεν μὲ μεγαλοπρέπειαν καὶ ἀσύνηθες καμάρι τὸ νέον

διαμαντένιο στολίδι, τὸ ὁποῖον ἐφορέσαμεν. Ἐδῶ ἀρχίζομεν νὰ χειριζόμεθα τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἀπεκτηθήσαμεν.

Ἐδῶ ἀμιλλώμεθα καὶ διακρινόμεθα εἰς τὴν δεξιότητα καὶ χάριν, ἐγυμνάσθημεν πλέον καὶ λαμβάνομεν μέρος εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας.

Ἐδῶ ἀναγιγνώσκει ὁ μαθητὴς ὀλόκληρον κεφάλαιον καὶ ὄχι κατὰ μεθοδικὰς ἐνότητας, καὶ ἀποδίδει τὸ νόημα ὀλοκλήρου κεφαλαίου καὶ εἶτα ἐπιλαμβάνομεθα τῆς λεπτομεροῦς ἀναλύσεως τούτου καὶ τῆς ἐκ νέου ἀποδόσεως τοῦ περιεχομένου, φωτισμένου πλέον ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς. Κάμνομεν ἀναλύσεις λογογραφημάτων. Μανθάνομεν πῶς θὰ μεταχειριζόμεθα τὸ νέον ὄργανον — τὴν ἀνάγνωσιν — εἰς τὴν μελέτην μας πρὸς πλουτισμὸν τῶν γνώσεών μας καὶ μόρφωσίν μας. Ἐδῶ δεικνύομεν τὴν ἰδικήν μας περιλατησιὰ χωρὶς ν' ἀκουμβῶμεν εἰς ραβδί.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀπορρέει μία ἐπιτακτικὴ ἀπαίτησις διὰ τὸ ἀναγνωσματοάριον τῆς ἔκτης. Δὲν δύναται, δὲν πρέπει νὰ εἶνε μία συγγραφή μὲ συνεχὲς ἢ κατὰ τεμάχια περιεχόμενον ἑνὸς ἢ δύο συγγραφέων. Ἐδῶ ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα δι' οἰκονομικοὺς λόγους νὰ ἔχωμεν πολλὰ βιβλία ὡς ἀναγνωσματοάρια, τὸ ἀναγνωσματοάριον πρέπει ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐκλεκτὰ τεμάχια εἰλημμένα παρὰ διαφόρων ἐκλεκτῶν λογογραφήματων.

Καλὸν βεβαίως θὰ ἦτο νὰ ἠδύναντο οἱ μαθηταὶ ν' ἀγοράζουσι καὶ νὰ ἔχουσι ἐκλεκτὰ συγγράματα ἐκλεκτῶν λογογράφων καὶ ἐξ αὐτῶν ν' ἀναγιγνώσκουσι κατ' ἐκλογὴν κεφάλαιά τινα ἢ νὰ διέρχωνται ὀλόκληρα ἐκλεκτὰ λογογραφήματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν εἶνε εὐκόλον, πρέπει τὸ ἀναγνωσματοάριον ν' ἀναπληροῖ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην ἀνάγκην.

Ἄν ὅμως εὐρεθῇ σχολεῖον δυνάμεγον ν' ἀγοράσῃ, νὰ εἶνε ἐλεύθερον, νὰ τὸ πρᾶξῃ καὶ νὰ μὴ ἀπαγορευέται, ὡς σήμερον συμβαίνει. Ὁ διδάσκαλος νὰ εἶνε ἐλεύθερος καὶ ἂν δὲν δύναται νὰ ἀγοράζουσι πολλὰ συγγράματα καὶ ὅλοι οἱ μαθηταί, δυνατὸν νὰ εἶνε ἓν ἢ δύο ὅλοι ἢ τινὲς τῶν μαθητῶν ν' ἀγοράζουσι καὶ αὐτὸ ὠφέλιμον εἶνε. Ταῦτα δὲν θὰ χρησιμεύσουσι ὡς ἀναγνωσματοάρια καὶ μάλιστα διὰ νὰ μελετοῦν εἰς τὸ σπίτι των οἱ μαθηταὶ ἀλλ' ἵνα ἐν τῷ σχολείῳ γίνεται ἀνάγνωσις καὶ ἀνάλυσις τεμαχίων τινῶν διὰ τοὺς προειρημένους λόγους.

Αὐτὸ θὰ συντελέσῃ καὶ καὶ εἰς κάτι ἄλλο. Οἱ διδάσκαλοι θ' ἀρχίσουν νὰ διαβάζουν καὶ τοιαῦτα ἔργα διὰ νὰ ὑποβοηθοῦν τοὺς μαθητὰς των. Θὰ παύσουν νὰ νομίζουν ὅτι τὸ ἔργον των ἀπαιτεῖ τὴν μελέτην βιβλίων μόνον στενωῶς ἐπαγγελματικῶν. Μελετῶντες δέ, πλὴν τούτων καὶ λογοτεχνικά, αὐτοπροάγονται καὶ ἀνέρχονται εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον. Καλὸν νὰ φυτεύωμεν εἰς τὸν κῆπὸν μας διάφορα φυτὰ ὀπωροφόρα, τὰ ὅποια παρέχουν ὕλικὸν κέρδος, ἀλλ' ἂν παραλλήλως πρὸς ταῦτα καλλιερῶμεν καὶ ἄνθη, ἢ ὠφέλεια θὰ εἶναι διπλῆ. Καλὸν βεβαίως νὰ εἶνέ τις διδάσκαλος φιλόπονος, ἀλλὰ καλύτερον ἀκόμη ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκλεκτῶς διανοουμένων. Ἡ τοιαύτη μόρφωσις, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, συμβάλλει ὄχι ὀλίγον καὶ εἰς τὸ ὅλον ἔργον τοῦ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως.

Θ' ἀρχίσουν καὶ οἱ διδάσκαλοι νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἀντιλαμβάνονται τὴν ὀλοζώντανην ζωὴν καὶ ἀντλοῦντες ἐκεῖθεν δυνάμεις θὰ καθίστανται καὶ αὐτοὶ ζωντανοί. Ἄν μέχρι τοῦδε, πλὴν ἐξαιρέσεων καὶ αὐτῶν αὐτοδιδασχθέντων, τὸ πνεῦμα τῶν διδασκάλων ἔμεινε κεκλεισμένον ἐντὸς τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ σχολείου καὶ δὲν ἔρριψαν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ζωντανὴν ζωὴν, δὲν πταίουν αὐτοί. Πταίουν τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια οὐδέποτε εἶπον πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὑπάρχει ζωή!

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΑΡΟΡΑΜΑ : Ἄντι Κεφαλαίου Γ' καὶ Δ' τοῦ Α' Μέρους ἐτέθη
Κεφάλαιον Δ' καὶ Ε'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος Β' έκδόσεως	5
Πρόλογος Α' έκδόσεως	11
 ΜΕΡΟΣ Α'.	
<i>Κεφάλαιον Α'</i> . Σκοπός τῆς ἀγωγῆς	17
<i>Κεφάλαιον Β'</i> . Ἐνδιαφέρον	22
Ἐξέλιξις ἐνδιαφερόντων	32
Γλωσσικὰ ἐνδιαφέροντα	33
<i>Κεφάλαιον Γ'</i> . Ἀναγνωστικά	40
<i>Κεφάλαιον Δ'</i> . Ἀλφριθάριον	49
 ΜΕΡΟΣ Β'.	
<i>Κεφάλαιον Α'</i> . Τρόπος καὶ δρόμος τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως.—Γενικαὶ ἀρχαὶ	54
<i>Κεφάλαιον Β'</i> . Ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις	58
<i>Κεφάλαιον Γ'</i> . Ὀδηγητικὴ	62
Τρόπος χωρισμοῦ τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς	63
Ὅροι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δευτέραν ἀσκησιν	63
Τρόπος χωρισμοῦ τῶν συλλαβῶν εἰς φωνάς	64
 ΜΕΡΟΣ Γ'.	
Ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως.	
Τάξις Α'	67
Τάξις Β'	71
Τάξις Γ'	85
Τάξις Δ'	86
Τάξις Ε'	97
Τάξις ΣΤ'	98

ΒΕΤΙΚΟΜΕΡΑ

